

JE SUIS JEDNORUKI

MAJA RUČEVIĆ

SADRŽAJ

I. PSEĆA POSLA	2
<i>U tim sam se staklima vidio nejasno, umanjeno</i>	3
<i>Nešto prije ponoći opet sam pušio na balkonu</i>	5
<i>Sparno ljeto</i>	7
<i>Htio sam iskočiti iz kože</i>	11
<i>Hodao sam ovijen frenetičnim entuzijazmom</i>	13
<i>Prije nego li sam imao i najmanju ideju što ću biti i što raditi u životu</i>	16
<i>Na lijevoj strani klavijature Petrofa oduvijek držim dva obla kamena</i>	20
II. BELLE ÉPOQUE	21
<i>Prekinuli smo nekoliko dana prije nego li će ona jednostavno otići</i>	22
<i>Trudio sam se počinuti još jedan mukotrpan, ali virtuozan pokušaj rasplinjavanja</i>	24
<i>Koliko je samo drugačije živjeti ovdje</i>	27
<i>Upoznali smo se u pekari u kojoj smo se često susretali rano ujutro</i>	30
<i>Sićušna zlatokosa iz pekare</i>	32
<i>Kada sam te večeri stigao u stan</i>	35
<i>Osjećam bol, ali mnogo više od nje, zgrčenu zategnutost</i>	39
<i>Ušteđevina tj. ono što je ostalo od nje</i>	40
<i>Cijelo jutro pada kiša</i>	42

<i>Sviram odlično</i>	44
<i>Jutros nam se nije dalo na predavanje pa smo bauljali po gradu</i>	45
<i>Danas sam se uhvatio kako poprilično dugo promatram svoj metakarpus</i>	48
<i>Za vikend sam bio u Zagrebu</i>	49
<i>Već mjesec dana dobivam Gordanina rukom napisana pisma</i>	52
<i>Od pamtivijeka aktualna problematika</i>	54
<i>Nikome nisam javio da sam stigao</i>	56
<i>Lica su nalik jedna drugima</i>	58
<i>Sutradan je alkemijska klinika za odvikavanje od prošlosti</i>	59
 III. ZOVITE ME JEDNORUKI	60
<i>Uvjerenje... da je budućnost moćnija od bojazni</i>	61
<i>Popodne zrelo, nabujalo, zagasito narančasto</i>	63
<i>Spopada me nešto</i>	65
<i>Po završetku rata i studija</i>	71
<i>Osjetio sam kontrakcije</i>	76
<i>Probudio sam se sa željom da nisam</i>	80
<i>Prvih nekoliko mjeseci nakon udara</i>	82
<i>Često te znaju obuzeti blijedi odrazi nekih odavno pometenih dana</i>	84
 IV. POKUŠAJ PONOVO	86

<i>Glava mi više nije teška</i>	87
<i>Otprilike istovremeno kada sam stekao Jednorukog</i>	89
<i>Ferid ima četrdeset godina</i>	91
<i>Sreli smo se u prizemlju</i>	94
<i>Konačno je otputovala</i>	98
<i>Gordana ne može smisliti Ferida</i>	99
<i>Dino, ne mogu više dolaziti</i>	102
<i>Bilo je 6:50</i>	104
<i>Već sam nekoliko puta pomislio</i>	105
<i>Odnekud iz susjednog ulaza zgrade dopiru zvuci klavira</i>	106
 V. CRNI KRISTALI KOBİ	108
<i>Svakoga dana vidim je kako šeće psa</i>	109
<i>Njezino lice je riznica prošlošću graviranih godina</i>	110
<i>Sjedimo u bašti lokalnog kafića</i>	111
<i>Zastao sam da pročitam obavijesni papir</i>	113
<i>Vrijeme je za nešto</i>	116
<i>Živi u zgradi nedaleko moje</i>	118
<i>Ima nas silovitih</i>	122
<i>Slušajući popis namirnica</i>	124
<i>Prošlo je nekoliko godina</i>	125

<i>Kroz život se nebrojeno mnogo puta vraćala u tu sobicu</i>	127
<i>Sloboda će stići kasno</i>	129
<i>Iz teških surovih vidova patnje izlazi se čestitiji</i>	130
<i>S balkona je ozbiljno i koncentrirano nešto promatrala</i>	131
<i>Budi tu</i>	133
<i>Decembar je</i>	134
<i>Brodyaga</i>	135
<i>Lutanja, brojna, iskričava i sjetna, ćudljiva i bez objašnjenja</i>	137
<i>Ova je knjiga nastala iz sretne posvećenosti</i>	140
O autorici	141
Impresum	142

Za D. M.

I. PSEĆA POSLA

U tim sam se staklima vidio nejasno, umanjeno, činilo mi se da gledam u svoju onemoćalu karikaturu. Znao sam da gleda kroz mene. A kada bi na tren lice okrenula od mene, i *karikatura* bi se pomakla iz mog vidokruga, ostajući lebđjeti u prahu potrošenog prethodnog momenta. Nisam čeznuo da opet okrene glavu prema meni. Ni zato da bih u njezinim modernim naočalama poput kakvog perversnog narcisa ponovno ugledao umanjenog sebe ni zato da bih ispod njih nazirao njezin pogled. Za njom i za svojim odrazima u njoj već odavno nisam čeznuo. Sunce je bilo nisko na ovogodišnjem nebu. U svoju jazbinu zavljučilo se otežalo i razmazano; idealan zalazak za društvo dvoje potrošenih sugovornika (ili je možda bolje reći sušutnika, budući da rijetko razgovaramo). Dolazi gotovo svaki dan. S vrećicama, paketima, potrepštinama. Uvijek s velikim tamnim sunčanim naočalama, odjevena u nešto ležerno, tek nehajno nabačeno. Kompletно utopljena u filozofiju jednostavne i dobrohotne *girl next door*. Trsi se ugoditi, ne nametati se, ni od čega ne odudarati. Poprilično zamorno. Na balkonu se smračilo pa je skinula naočale. Primijetio sam sitne bore oko njezinih očiju i jednu veliku kod lijeve obrve. Pokupila je tacnu s ispijenom kavom i otišla oprati suđe, nakon čega će, znao sam redosljed unaprijed, sjesti i zapaliti još jednu.

S trinaestog su kata gimnazijska dječurlija što su se vraćala iz škole izgledala puno veća nego što bi to zakoni ptičje perspektive pretpostavljali. Činilo mi se i da su im bubuljice na licu veće od glava. Teški ruksaci natrpani znanjem koje im predstavlja najveći problem u životu, poput sepeta šljiva iz Samokovlijina *Nosača Samuela*. Naporno im je. Nose glave u torbama. Velike glave u prevelikim torbama. Poželio sam ih gađati jajima, ali sam umjesto toga zapalio cigaretu. Duhanski ritual katkad odgađa, ili još bolje, u potpunosti suzbija poriv za izvođenjem drskih i neprimjerenih radnji. A o toj njegovoj hvalevrijednoj karakteristici nitko ne govori. Samo o raku pluća, oštećenjima spermatozoida, ugroženim plodovima itd. Točno u pola osam, uslijed posljednjeg mlaza iz pipe pod kojom ona pere posljednji komad prljavog posuđa začut će se najava dnevnika iz susjednog stana, potom tri vrane u zraku, a onda će nebo, kao prilikom kakvog *grand finala*, u svom revijalnom tonu zatvoriti vrata dana i u misli propustiti večer. Bit će mi malo lakše. Sad će i ona ispušiti svoju zadnju cigaretu i otići. Bit ću sam. Njezina prisutnost remeti nešto moje, ne znam to ni sam sročiti, remeti mi ono malo mira koji volim osjetiti potkraj dana kada se sve slijeva u svoj konačni šaht. U posteljicu. *Regresus ad uterum*. Ponekad mi se čini kao da me nasilu želi poroditi. Tu je možda glavni uzrok našeg nategnutog odnosa. Ona želi da izađem, a ja se želim vratiti. U

početku bijaše gnijezdo, šator, kukuljica, implozija, rov.

Nešto prije ponoći opet sam pušio na balkonu. Iz sobe je dopirala Arsenova *Jesenja balada*.

Tebi je osamnaest godina
A meni nešto više
Jesen je noćas mahala krilima
Sutra ćemo šetat posle kiše

Nijedna mi se pjesma dosad nije učinila toliko bliskom, a istovremeno toliko stranom. Rekao sam sebi kako je to jedinstvena značajka muzike – ugađati čovjekovu vlastitu raštimanost. Jer, da, osjetio sam se loše ugođenim instrumentom po kojem prebire nečija nevidljiva, a bliska ruka koja posjeduje talent za tragično otpuštanje strasti. Tu pjesmu sam pustio bog zna zašto, nisam je čuo odavno, možda čak odonda kada sam je prvi put čuo. A prvi put se u životu često zaboravi. Bila je tako ugodna. Poželio sam biti taj koji prvi put sluša. Prvi put pokušava. Prvi put bilo što, samo da je prvi put. Raštima sam se s vremenom. Bilo mi je do nečeg davnog, do prošlosti, do ugođenosti kakvu posjeduju sve nove stvari, ličnosti.

Osamnaest godina. Kada mi je bilo osamnaest, razvio sam genijalnu sposobnost da u bilo kojem trenutku budem negdje drugdje. Prvi put kada su me zbog toga uzeli na zub bilo je u srednjoj školi. Jednome sam prijatelju na času fizičkog odgoja rekao da me baš zanima što u tom trenutku dok mi tjeramo loptu radi Luciano Pavarotti. Nakon što me blijedo pogledao, a potom otprilike čitavu minutu tehnicirao loptom, rekao mi je da sam ja jedan poremećeni čudak. Ne obazirući se na njegovu karakterizaciju moje ličnosti, odgovorio sam mu da sam večeras pozvan kod Luciana, u njegovu rodnu kuću u Modeni. Još sam dodao kako se jako veselim specijalitetima s tamošnjom čuvenom mortadelom i balzamičnim octom koje će nam on pripremiti. Sedam dana mi se smijala gotovo čitava škola. No meni je na večeri bilo odlično. Arsen je otpjevao baladu, cigareta mi je dogorjela do filtera. Bacio sam je dolje na ulicu. Nije bila zapaljena, pa nikoga nije mogla ozlijediti. Kada bih bacio sebe, to bi već bio ozbiljan problem. Možda bih pao nekome na glavu, a možda samo na asfalt. U oba slučaja zaokupio bih nekoga sobom. Svojom respektabilnom zapreminom. Ovako zaokupljam samo prostor između zidova stana, a oni se na to ne žale. Zašto i bi, dobro ih održavam. Ovo ljeto sam krećio sobu. Ruka mi se jako umorila. Dobio sam upalu i danima pio ibuprofene. Kada je tu večer došla da mi opere košulje, Gordana je popizdila i napala me da zašto to radim. Rekao sam joj da ne znam tko je okrećio sobu i da je to vrlo neobično ali u svakom slučaju plemenito od neznanca, jer, naime, ja u to vrijeme kada se to dogodilo nisam bio kod kuće

(Gordana nikada nije voljela Toma Waitsa, a ja sam uvijek volio i njega i onu njegovu stvar *The piano has been drinking*), nego kod jednog svog prijatelja. Ona je iz svog govornog aparata ispustila nešto što je nalikovalo na hibrid jecaja i uzdaha te otišla u apoteku po nekoliko tubi *deep relief*a. Mazala me bjesomučno, pa je stan počeo više smrdjeti po mentolu nego po farbi. Sutradan sam o stari čavao u zidu objesio Goyinu sliku *Pas*. To ustvari nije prava slika, nego stranica broj 75. koju sam istrgnuo iz edicije o slikarstvu *Taschen*, a na kojoj je prikazano to umanjeno djelo slavnog slikara i pokraj njega pripadajući tekst:

Pas, 1820.-1823.

Ulje na platnu, 134×80 cm

Madrid, Museo del Prado

Glava psa zauzima jedva jedan posto površine slike.

Ostatak je boja lišena objekata. Nikad prije umjetnik nije izveo tako radikalno odricanje da bi prikazao samoću.

Kada je uvečer došla da mi ispegla večer prije oprane košulje, Gordana je upitala što je to. Odgovorio sam joj da, ako ona pored svojih zdravih očiju i razuma, ne vidi ili ne razumije što je to – onda bi trebala posjetiti ili oftalmologa ili neurokirurga. Ona je odvratila da ovaj stan sve više podsjeća na *Malu prodavaonicu užasa*, a potom, razmislivši još trenutak, parafrazirala svoju zanosnu usporedbu u *Malu suvenirnicu očaja*. To sam, suprotno dijaloškoj konvenciji, odlučio prećuti te bez ijedne replike ili popratne emocije odmotao papir iz kojega su se pušili vrući ćevapi. Bio sam gladan kao pas.

Sparno ljeto. Ljudi su svakodnevne poslove obavljali lijeno. Stajali bi katkad ispred svojih zadataka ošamućeni, poput konja kojima na nozdrve slijeću nesnosne muhe, dok čizma topline sve uokolo pretvara u sparušeno žutilo. Nije bilo galopa, više kao uspavani kas u mjestu, statika narušena tek nužnim egzistencijalnim potrebama. Posao, hrana, nužda. Barem sam ja imao taj dojam. Sve to vrijeme sam se pripremao. I dan danas mislim da je to bilo najpredanije ljeto u mom životu. Činilo mi se da sam ja jedini radnik u ovome gradu; da moje ruke utjelovljuju žuljeve svih bjelosvjetskih težaka u poljima, a mišići grabe poput veslačevih na antičkoj galiji. Ma ni Isusa Krista ne zabolješe tako probijeni dlanovi. U pauzama bih hodao gradom i kao kakav ranokršćanski mučenik, sav natopljen nekom nadljudskom, svetačkom iscrpljenošću, svisoka promatrao gmizavo i usporeno življe čiji su prsti prebirali tek po kutijama cigara, udovi se klatili kao kakvi dronjci, a malaksao duh posustajao pod jarom. Možda su ljudi bili i aktivniji, energičniji, ali ja to, zaokupljen svojim ritmom i tempom, sigurno nisam zapažao. Kada sam u septembru položio prijemni i upisao se, preplavio me neobjašnjiv osjećaj ponosa i sreće. Trud se isplatio. Tih prvih mjeseci, bio sam, suprotno brucoškom duhu i navikama, iznimno vrijedan i savjestan student. Nije da me dnevna ispijanja kava, cjelovečernji izlasci, društvo i djevojke nisu zanimale, daleko od toga. Ponekad bih i izašao, družio se, zagledao se u nekoga, ali sva me ta instant euforija brzo napuštala. Mnogo sam se bolje osjećao u svojoj sobi, danju kada nitko ne obraća pažnju, a osobito uvečer, kada netko možda i osluhne, jer ti sati prirodno uvode tišinu, pa je svaki zvuk upečatljiviji. Gordanin 18. rođendan padao je 20. decembra. Ispit kojega sam se jako bojao i za njega dugo pripremao bio je sutradan ujutro, 21. Njezini starci su nas pozvali na obiteljski ručak koji se jednostavno nije mogao propustiti jer su naši otkad znam za sebe bili kućni prijatelji. To mi je 19. obznanila Gordana, sva uzbuđena. I još je dodala kako ćemo obaviti taj ručak zbog staraca, da se i oni malo zabave, a onda mi navečer idemo u grad. Pitao sam je tko to mi, a ona je nasmijana rekla *Pa ti i ja*. Bio sam polaskan, jer sam znao da Gordana nije baš društvena osoba i da teško sklapa prijateljstva, ja sam joj ustvari, kad malo bolje pogledam, bio jedini prijatelj. Odrasli smo zajedno, u istoj ulici, i nekako smo sve dijelili. Polaskan i zabrinut, to sam bio u tom času. Mučilo me kako izaći s njom kada sutradan imam ispit. Morao sam biti bistre glave, odspavati nekoliko pristojnih sati, biti usredotočen. Rekao sam joj da ćemo se dogovoriti. Malko je oborila pogled, vidno razočarana, ali onda sva puna nade uzviknula: *Vidimo se!* Nisam imao pojma kako da se iz toga izvučem. Zadnje što sam želio je bilo povrijediti ju, ali od trenutka kada mi je iznijela taj

plan koji se tako nesretno preklapao s mojim sutrašnjim ispitom, znao sam da to neće biti moguće i da izlaska neće biti. Problem je bio samo u tome što je Gordana bila izrazito osjetljiva djevojka. Ustvari, ja sam mislio da je osjetljiva, a moja mama *da zna navući vodu na svoj mlin*. Tu je tvrdnju (naravno, o tome se govorilo samo u našoj kući, za vrijeme maminih trač partija s jednom komšinicom) potkrjepljivala argumentom da je Gordana, kći jedinica naših dragih kućnih prijatelja, *jednostavno jedna obična razmažena balavica kojoj može biti jer joj starci plivaju u lovi i da ona sutradan bubne da želi ići studirati u Tunguziju, oni bi joj to platili. A uz to, mala čak ni ne zna šta bi sa sobom. Četvrti je razred gimnazije, a još nema pojma šta će u životu*. Tog dvadesetog decembra, otišli smo na rođendanski ručak. Moji su Gordani poklonili cvijeće i gomilu kojekakvih slatkiša, a ja sam joj darovao lijepo ukoričenu svesku jer mi je spominjala da vodi dnevnik, pa sam pomislio da bi to bilo zgodno. Još sam joj kupio i blještavu šarenu kuglicu jer je za pet dana padao Božić, a njezini bogato kite jelku čemu se ona posebno raduje. Kada je otvorila poklon, dobio sam oduševljen izraz lica i poljubac kakav nisam očekivao. Malo sam se zbunio jer me dotada tako poljubilo samo nekoliko djevojaka koje su mi se sviđale i s kojima sam izašao. Nisam to očekivao od svoje dugogodišnje prijateljice, ali takvo što se ne predbacuje prilikom takve svetkovine kakva je Gordanin rođendan. Cijelo vrijeme ručka bio sam strašno nervozan. Mislio sam samo i jedino na ispit. Bilo je već četiri popodne kada su s dnevnog reda konačno sišle gastronomske delicije i kolači od kojih za sekundu premašiš normalni indeks tjelesne mase. Starci su prešli na kofein. Gordana me odvela na kat da slušamo njezine najnovije kazete. Usput je prokrijumčarila nekoliko piva. Pustila je neku laganu stvar i nasula mi pivo. Rekao sam da ne mogu piti jer sutra imam ispit. Ona je insistirala jer kako ja to mislim, pa njoj je rođendan. Rekao sam da stvarno ne mogu jer mi je to važan ispit, i mnogo sam učio, ne želim zaribati stvar. Onda se približila i ozbiljno se zagledala u moje lice, podsjećajući me ponovno da mi večeras idemo u grad, pa njoj je rođendan. Ja sam na to rekao da joj želim najsretniji rođendan na svijetu, ali zbilja imam obaveza. Onda mi je tutnula pivo u ruku i rekla *Nazdravimo, pa meni je rođendan*. Nazdravio sam s njom i odložio čašu na stol, ne popivši ni gutljaj. Lice joj je poprimilo meni dotad nepoznat izraz koji je odavao nešto između razočaranja, zamjeranja i ljutitosti, izraz koji – čini mi se iz današnje perspektive – objedinjuje tri kompleksne emocije, možda toliko kompleksne da ih prosječna djevojka od tek navršenih osamnaest godina baš i ne bi bila u stanju tako maestralno prenijeti samo mimikom lica. Ali Gordana nije bila prosječna, ona je od većine svojih vršnjaka odudarala, što pojavom, što ponašanjem. Budući da nisam pokazivao znake ikakvog pristajanja na njezin lukavi plan, Gordana je popustila i pitala me što želim slušati. Rekao sam joj da mi je svejedno, ali da bi možda mogla pustiti nešto što je više *rock* jer me ova balada pomalo

uspavljuje. Iskapila je svoju čašu i nasula si još piva, a onda zaustavila kazetu, preokrenula je na B stranu i počela premotavati. Željela je čuti neku svoju omiljenu stvar. Premotavala je B stranu unaprijed približno par minuta, a onda shvatila da je ta pjesma ipak na A strani. Onda je opet premotavala A stranu do trenutka kad je pomislila da je došla do pjesme, stisnula je *play*, ali kazetofon je, na njezino čuđenje, a moju ravnodušnost, odjednom počeo pohlepno žvakati traku. Promatrao sam njezine prste kako histerično stišću *stop*, pa *eject*, pa vade pojedenu traku koja se djelomično zaglavila u raljama kazetofonskih špula, a djelomično ostala u ždrijelu kazete. Bila je očajna. Meni je bilo krivo što joj se to desilo, ali sam prije svega bio sve tanjih živaca. Pomislio sam kako se cijeli dan bavim osmijesima, čestitkama, pristojnim časkanjima, a sada još i ovo. Bilo je pet sati. Nastojao sam je oraspoložiti, rekavši joj da je to normalno, da kazetofoni često gutaju trake, i da nije kraj svijeta. Ona se složila i predložila da mi odsvira nešto na gitari. Rekao sam da sada stvarno moram ići. Ustala je i dohvatila gitaru. Tada sam ja ustao i pošao dolje. Grčevito me stisnula za ruku i okrenula prema sebi. Njezina molećiva grimasa, shvatio sam to mnogo godina kasnije, desila se tog 20. decembra 1991. u pet sati poslijepodne, vjerojatno zato da bih je ja do kraja života pamtio kao podsjetnik na primjer besprizornog nepoštivanja tuđih želja i namjera. U životu se pojedini konci pletu samo zato da bi se mnogo godina kasnije manifestirali u obliku klupka tj. preciznije, knedle, one u grlu. Ostavivši Gordanu da levitira negdje iznad oblaka svog trenutačnog snoviđenja, ja, notorni okrutnjak i sebičnjak, sišao sam niz stepenice i, izbjegavši spretno dnevni boravak gdje su bili naši starci, šmugnuo iz njihove kuće ravno u našu. Zaključao sam se u sobu i prionuo na gradivo. Nakon nekoliko minuta, potpuno sam bio zaboravio da sam danas prisustvovao ikakvom rođendanu, da me netko tako poljubio, da nekome nisam ispunio želju i to na takav dan, ništa, ništa od današnjeg dana nije me više proganjalo. Pola sata kasnije (danas znam da se u tih pola sata prije nego je van sebe svojima i mojima priopćila što sam napravio, Gordana u svojoj sobi dobro naplakala), moja je majka, također van sebe, lupala po vratima moje zaključane sobe. Razabirao sam nešto poput *Sramota! Uplakana! Kakav je to način! Što će o nama misliti... Bezobrazluk! Jao! Gordana! Avaj!* i slične povike, a onda sam, budući da nikako nisam htio otključati, začuo korake kako se udaljavaju i svoje misli kako se ponovno susreću u opni. Povratio sam fokus. Znao sam da me sutra čeka i mučan razgovor s ocem, ali i ispit. To je bilo najvažnije. Radio sam do kasno u noć. Zimu sam proveo kao kakav medvjed, zakopan u svom brlogu. U produktivnoj hibernaciji, ako takvo što postoji. Gordanu sam viđao rijetko, bili smo svatko u svom filmu, ona u svojim školskim obavezama, ja uglavnom na fakultetu, pa kući. U februaru 1992. navršavao sam devetnaest godina. Prilično ozbiljna dob, mislio sam, možda sam i odrastao. Barem sam se takvim doimao samome sebi. Ispunjavam sve

svoje porodične obaveze, studiram predano i bez zabušavanja, imam neki zacrtani cilj, trudim se dostići ga. Motiviran sam, konstruktivan. Počele su me tada zanimati neke stvari uglavnom vezane za umjetnost. Mnogo sam čitao, od stripa, preko klasične književnosti, do poezije. Slušao svjetsku glazbu, odlazio na kulturna događanja. Nekoliko dana poslije mog rođendana, sreo sam Gordanu. Čestitala mi je sa zakašnjenjem i pozvala me na piće. Razgovarali smo puna dva sata o svemu i svačemu, saznao sam neke stvari koje nisam znao o njoj. Bila je neobična. Kao da se u samo tri mjeseca promijenila. Imala je puno novostečenih interesa, bila je puna sadržaja i nekog opojnog soka, čak je bila shvatila što bi željela studirati, zračila je svježinom i ispunjenošću. Na rastanku mi je rekla kako je bila vrlo zauzeta proteklih dana pa mi nije stigla ništa pokloniti za rođendan. Rekoh joj da mi to nije uopće bitno i da mi je bilo baš zabavno s njom, te da mi je samim time uljepšala rođendan. Tada sam joj se prvi put ispričao za svoje ponašanje uoči njezinog, a ona je rekla da mi je oprostila, ali nije zaboravila, jer se tako ni prema psu ne bi ponio. Izraz lica joj se opet poigrao onim starim Gordaninim trikom.

- Da znaš da si ti jedan pas - rekla je ozbiljno.

Pokušao sam stvari skrenuti na šalu.

- A jel? A koja bi ja bio pasmina? - upitao sam sa smiješkom, očekujući odgovor tipa vučjak ili šarplaninac.

- Jedna obična džukela - rekla je otresito, i nekim tonom od kojeg su me prošli trnci, pa se odmah zatim nacerila, pozdravila me i otišla na drugu stranu.

Ostao sam zatečen, ispred stepenica ustanove u koju sam išao svaki dan osim vikenda. Gordana je brzo nestala iz mog vidokruga, a na ono što je u njemu preostalo sručila se neka tiha sipka kišica, oborina karakteristična za tranzicijski period između zime i proljeća, kada zimsko nebo cijedi svoje zadnje zalihe, kao kada je redukcija vode pa iz pipe padaju zadnje kapi tekućine. Ostat će to mjesec za pamćenje. Moj će se život nakon tog februara 1992. odvijati drugačije nego što sam ga dotada bio zamišljao, jer, moja je sposobnost da budem negdje drugdje uzela maha. Teleportirao sam se mnogo češće nego obično.

Htio sam iskočiti iz kože. To više nije bila ni depresija, ni anksioznost, nijedna od dijagnoza, a još manje terapija nije se mogla pripisati/propisati tom stanju. Nisam od toga pravio famu, bilo mi je posve jasno da od sličnih tegoba pati valjda pola planete, ali nisam ni suosjećao. Sebe nisam podnosio, a za druge mi je bilo posve svejedno. Uzeo sam od Saleta, maloumnog kvartovskog dilera, nekoliko grama spida i vrećicu trave. To je bio još gluplji potez jer sam znao da će moje stanje nakon konzumacije tih miješanih i špricanih govana još više u pitanje dovesti kredibilitet respektabilnih psihijatrijskih postignuća današnjice. Savio sam novčanicu koju sam tek izvadio iz bankomata i ušmrkao podeblju lajnu nečega što je smrdjelo kao smrvljeni aspirin. Onda sam skinuo sve sa sebe. Stajao sam pred ogledalom. Izgledao sam kao neka sirota kuja podvijenog repa s kurcem koji je više nalikovao na tužnog noja nego na spolovilo. Uzeo sam ga u ruku i zavrtlačio njime. Pokušao sam i drkati. Ništa. Onda sam ga uperio u svoj odraz u ogledalu i zapucao u sebe. Mislim da sam pucao nekoliko čitavih minuta, jer sam, tresući se i previjajući na podu, kada sam završio sa pseudo-samoubojstvom, shvatio da se ne sjećam ničega što sam radio prije toga. Kao da sam čitav život nišanio i potezao kurčevi obarač. Kao da sam, izašavši iz majčine utrobe, najprije zapucao, pa zaplakao. Čuo sam je kako otključava bravu. Poznavao sam taj zvuk. Ključ je bio napola. Dakle, tri koraka: uvlačenje, otključavanje, izvlačenje. Još pola sekunde i pronaći će me mrtvog na podu. Past će na koljena pored mene, drmat me, zazivat imenom, tresti, oživljavati. Iako nisam stvarno mrtav, ubit će me ona, i to u pojam, svojim ženskim jecajima, mlataranjem i histerijom. Kako bih intenzivirao napetost scenarija, počeo sam odskakati tijelom od poda. Hirom inducirana defibrilacija. *Molto vivace*. Perifernim vidom opazio sam njezina razjapljen ustima i iskonski šok i nevjericu koji su je spopali pred prizorom. Likovao sam. Želio sam joj zabiti strah u kosti. Želio sam dramu, ne zbog drame, već zbog igre. Poigrati se Gordaninim živicama na najgori mogući način – oteti joj toplu i udobnu izvjesnost svakog planiranog koraka. Umjesto svega toga što sam nabajao u svojoj nadrogiranoj i pomaknutoj svijesti dobio sam nešto drugo. Zluradi preokret. Dramsku peripetiju. Ležao sam i dalje *mrtav* na podu, a ona je skinula hlače i sjela na mene. Izvela je sve što treba da izvede jedna vrsna tragična junakinja. Tako je i tužni noj izronio glavu iz pijeska svoje nevolje. U polunesvijesti svoje režije, uslijed tog bijednog i nijemog preludija za tupost, razmišljao sam o tragediji. Kroz čitav svoj kronološki razvoj, tragedija je mnogo više nego komedija bila spremna zaći dublje u prostor psihološkog. Taj je prostor poprište najsvečanijih spoznaja, ali i najtvrdokornijih strasti. Ono što se događa u svijesti tragičnoga junaka fatalno je do mjere

da mora izazvati tragičku krivnju, a to je ujedno i neizbježna posljedica onoga koji biva prevaren, etiketiran drevnim prokletstvom, smućen dvojakom prirodom života; ukratko – svakoga koji podliježe specifičnim, višim idealima. Medeja, prevarena i osvetoljubiva – dokaz je nezamjenjive pojedinačnosti/osobitosti osjećaja razočaranja, Fedra – rodoskrvna i strastvena, a nositelj traume iz djetinjstva – krivac je i svoje i tuđe sudbine, Antigona – rastrgana između dva pola adekvatnoga postupanja, ali tragična upravo zbog neminovne aporije nakon što razrješava pitanje dužnosti i časti; potonje je u Cidu u tragičnoj opreci s ljubavi koja paralelno ne jenjava, kao što ne gasne ni Edipov poriv da do kraja preispita i analizira nepoznato. Životi su to tragični poput onoga koji proživljavaju svi idealisti, pa i junak *weltschmerza* Werther, a i nesretna Nora, lutka koja bira blažu verziju od smrti, no tragična je kao i sve tragične marionete, čijim koncima upravlja svijest o onome što neizbježno moraju učiniti – za njih jedina važeća istina. Jedino što nikako nije imalo smisla bilo je to što se ovdje, na podu u tamnom vilajetu hodnika, pred mojim iskrzanim ogledalom događala tragedija do koje nije doveo ni osjećaj časti ni dužnosti, nije bilo ni najmanje naznake idealizma ni uzvišenosti, nitko se nije osjećao krivim ni za što, nitko se nije mogao nazvati junakom. Anti-junakom, to već da. Nakon posljednjeg čina, ležao sam nepomično na podu. Rekao sam joj da mi smota joint. Dok sam pušio, esencija gubitništva u koju sam se odavno bio pretvorio jenjavala je pod opojnim svojstvima trave i pretvarala se u nekakvo amorfno osjećanje praznine. Ona je uključila usisivač i krenula u hodočašće prašnim prostranstvima. Onda je dohvatila specijalnu antistatičnu krpu s mikrovlaknima i prebrisala sve raspoložive plohe. Smirenim, ali zapovjednim tonom, rekao sam joj da klavir ne dira.

Hodao sam ovijen frenetičnim entuzijazmom, prkosio uobičajenom turoblju poraća. Imao sam posao, jeo ručak, svirao pod svjetlom, a ne granatama, prelazio ulicu s noge na nogu, a ne u trku. Mogao sam šetati s Gordanom koja je tek izišla iz frizerskog salona, ispiti punu čašu vode iz pipe, s česme, gdje god. Gotovo nestvarno. Sarajevo *deluxe*! Djeca u klasi nisu bila ni nadnaravno darovita, a ni radišna, ali nitko to od njih nije ni očekivao. Dugo žuđen *normalan* život nosio je sa sobom zauzdavanje kriterija. Nije ni njima bilo lako, nije baš da su odrastali u Versaillesu. Zadovoljavali smo se mirnodopskom prosječnošću. Dvije djevojčice bile su čak i više nego solidne. S obje sam volio raditi. Aida bi na čas uvijek donosila bombone. Morao sam primijeniti pedagoške obrasce: najprije vježbamo, a onda slastice. Pred kraj časa, izjeli bismo pola vrećice, i onda se smijali i previjali jer nas *kao* boli trbuh. Nisam joj to mogao zabranjivati, konačno je opet bilo bombona. Mirela se pak često pojavljivala u istoj odjeći koja je znala zaudarati na znoj. Kada joj je majka došla na roditeljski, vidio sam da otkida od vlastitih usta da bi školovala kćerkin talent. Bile su skromne i pristojne, a mala je zbilja voljela klavir, nikada nije zakasnila na čas, nikada zaboravila kajdanku, uvijek navježbala sve. Za nju sam krao bombone od ove druge. Bilo je svakojake djece, no izdvajao se Boris. Dolazio je neredovito, a kada bi se i pojavio pitao bih ga zašto je izostao prethodni čas. Umjesto konkretnog odgovora, Boris bi tek nepovezano promucio da nije mogao ili da je bio bolestan. S notama se mučio, nikako pročitati. Dolazio je nepripremljen i uvijek u grču. Isprva sam se silno trudio da ga opustim i učinim mu gradivo zanimljivim na sto načina; mislio sam da je u pitanju početnički strah i nesigurnost. Ubrzo su se moji naponi pokazali uzaludnima, jer je Boris češće plakao nego svirao. S prvim taktom ma i najjednostavnije kompozicije briznuo bi u obilne jecaje, glava bi mu se pognula, tijelo sklupčalo na stolici, a ruke zavukle negdje među nogavice. Nisam znao što da radim. Prekidao sam čas i nutkao ga preostalim Aidinim bombonima, govorio najblažim glasom da se ne mora bojati pogreške, pogladio bih ga po glavi, upitao što je. Pružio bih mu maramicu i čekao da se malo sabere. Nakon rijeke suza, rad je naprosto padao u vodu (njegovih suza). Rijetko bi me pogledao u oči. Izmišljao sam razne teme da ga oraspoložim. Jednom sam ga pitao zna li da je u Sarajevu lani koncert održala *veelika* grupa U2. Kimnuo je kuštravom plavom glavom. Onda sam pitao je li išao, s mamom, tatom, ili kime već, ima li braće i sestara.

I dalje fiksirajući pogled u klavirske tipke, kratko je odgovorio da ima stariju sestru.

- Pa je li seka išla?
- Nije.
- Baš je bio dobar koncert, Borise. (Boris plače. Borise šta ti je?)
- Išao je o-otac.
- Otac? Otac voli rock? (Borise, gdje si? Zašto plačeš?)
- Vo-li-li-voli se-sestru.
- Sestru?!

Na moje posljednje pitanje Boris je zgrabio jaknu i izjurio van iz učionice. Ustao sam i potrčao za njim, dozivao ga, sustigao kod porte, zaustavio. Istrgao mi se iz ruku i izjurio na ulicu. Trčao je atletskom brzinom. U bijegu. Pred tko zna čime. Istog momenta izvadio sam svesku s brojevima roditelja i nazvao njegovog oca. Nije mi se javio. Zvao sam još sto puta. Idući čas sam održao na iglama, rastresen i zabrinut za to neobično i vidno ranjeno dijete. Otac je nazvao kada sam završavao smjenu.

Pobjegao? Sve je u redu, Boris je kod kuće. On je samo malo povučen. Ma ništa to nije. Samo vi njega pritisnite. Prijatno.

Nakon tog telefonskog razgovora, Borisa sam vidio još nekoliko puta prije nego li je prestao dolaziti, a oca još samo jednom. Taj debeo i prosijed čovjek sićušnih tankih usana i neugledne vanjštine pojavio se na informacijama ne bi li mi priopćio da Boris više neće dolaziti na časove klavira. Pitao sam zašto. Odgovorio je da se radi o privatnim razlozima. Rekao sam da to mogu razumjeti, ali da bi, budući da se sve to dešava pred sami kraj školske godine, bila šteta da Boris ne završi drugi razred i predložio da, ako u pitanju nije nešto jako delikatno, odradi još to malo. Čovjek me je ne trepnuvši saslušao, a onda mi pružio svoje kratke i ponešto oznojene prste na rukovanje i rekao da to *ipak neće biti moguće*. Suho se osmjehnuo hineći kurtoaziju i izišao iz prostorije. Idući dan sam, preturajući po papirima u učionici, pronašao Borisovu kajdanku koju je zaboravio ponijeti, valjda na posljednjem času. Otvorio sam je i ovlaš prelistao. Crtovljem su se grčile nezgrapne Borisove note i pokoja moja snizilica i povisilica. Sto puta ispisan violinski ključ, sve dok nije poprimio oblik nečega što se tako moglo nazvati. Stranicama su se valjale mrvice spljoštene gumice za brisanje. Sasvim prosječna učenička kajdanka, osim posljednje stranice koja je bila pomalo zgužvana i čitava iškrabana nervoznim potezima kemijske. Pri

dnu je bila izbušena. Osim štampanim slovima ispisanih rečenicā *MRZIM TE* i *ČUDOVIŠTE*, uspio sam razaznati još i nekakve strelice i meandre, nabacane jedne preko drugih bez ikakvog reda i logike. Najprije sam pomislio kako je moguće da me neki učenik toliko mrzi. Pa ne tučem šibom po dlanovima! Nisam baš seoski učitelj-despot, a ni klavir nije toliko strašan. Potom sam odbacio ideju da me Boris prezire, i sjetio se svih njegovih krokodilskih suza, pomalo autističnog garda, bijega, oca. Bilo je to nervozno vrijeme, sukoba je još bilo, i u zraku i na ulici. Nisam sa sigurnošću mogao tvrditi što se događa u glavama te generacije, a još manje u njihovim domovima, među njihovim roditeljima, u životima svih onih koji su tek počeli ponovno živjeti slobodno. Nisam mogao to, ali sam osjećao koliko smo svi kolektivno oštećeni, napeti i polovni. Život je nastavljao svoj neumoljivi tok, a mi smo tek počeli podizati srušene brane. Njegova nas je voda istovremeno i krijepila i potapala. Samo su velike i spretne ribe iskakale na površinu.

Prije nego li sam imao i najmanju ideju što ću biti i što raditi u životu, bio sam obično dijete, prepuno znatiželje, ispražnjeno od moranja. Sve je bilo moguće i izgledno. I to da ću možda postati automehaničar ili pak lopov, i to da možda neću postati nitko i ništa, jednako kao i to da ću postati i potom nestati dražilo je moju maštu snagom fenomena i strasti. A strast je energična, euforična, ali brzo mine. Djetinja svijest o doživljajima je na bazi jednokratne upotrebe; prespavaš pun dojmova, a sutrašnji se dan uvijek ponovo ukaže čist, neokaljan, plodan, poput tek zasađenog sjemena. Neopterećen zakonima onih koji su od mene bili barem jedan metar viši, sijao sam zametke snova, ne shvaćajući da će se poneki od njih i primiti, začahuriti negdje u slojevitoj enigmi pamćenja. *Što siješ, to žanješ*, kaže izreka. Bit će da vrijedi samo za odrasle, budući da oni poznaju zakone kauzaliteta. Jer, kako sam kao dijete mogao znati što to točno, i iz kojeg razloga sijem? Imao sam šest godina. Tata me poveo sa sobom u goste svom kolegi s posla koji je imao osmogodišnju kćerku. Dok su oni vodili svoje odrasle razgovore, ja sam, s čašom voćnog soka i slatkišima, bio upućen u sobu djevojčice po imenu Alma. Alma je bila naprosto prava djevojčica. Sve je u njezinoj sobi bilo svijetlih pastelnih boja, mekano, čupavo, mirisavo. Imala je gomilu odjeće koju sam ugledao u širom otvorenom ormaru, raznobojne haljine i košuljice s čipkastim kragnama, nov novcati pisači stol na kojemu su uredno bile poslagane raznorazne olovke, bojice (poslagane redosljedom spektra duginih boja), gumice, šarene bilježnice, udžbenici, blok za crtanje... Tek je u kutu s igračkama carevalo obilje. Možda neću sasvim precizirati jer mi je teško sjetiti se u detalje, ali zasigurno sam zabezegnuto i očarano buljio u taj hram jer se dobro sjećam kako je Alma u tom trenutku posegnula za jednim plišanim zecom i tutnula mi ga pred oči. Vjerojatno je to bio njezin način upoznavanja i započinjanja igre. Teškom mukom sam odvojio pogled od kolaža plavookih lutaka, plišanih, spužvom ispunjenih i nekom preciznom mašinom sašivenih ili zalijepljenih konja, majmuna, mačaka, pasa, drvenih vlakića, staklenih figurica, brojalice-nizalice i još jedne igrčke koju sam spazio krajičkom oka, zabačenu u pokrajnji kut tog raja.

- Zove se Zekan - rekla je Alma.

- On je njihov glavni kuhar. Da nema njega, sve bi životinje pomrle od gladi - dodala je ozbiljno.

- Pogledaj, ovu pregaču sam mu ja sašila - zaokružila je Alma moje upoznavanje sa

Zekanom, uz zericu ponosa koji sam opazio u njezinom pogledu.

Pregača je bila načinjena od komada bijele tkanine iz koje je Alma izrezala otvor za Zekanov vrat, a bočne krajeve koji su sezali od ispod Zekanovih ruku tj. šapa do nogu nevješto spojila crvenom vunom. Na trbuh mu je, također tom vunom zašila žuti komadić tkanine usred kojega je crvenom kredom napisala *Kuhar Zekan*. Bez sumnje, Zekan je bio alfa i omega životinjskog carstva, *pater familias*, otac privređivač i hranitelj. Tome u prilog težio je Almin ispitivački pogled kojim me je nišanih, ne bi li mu, a potom i njoj, odao počast. Umjesto toga, sve sam pokvario svojim realizmom.

- Pregače za kuhare ne izgledaju tako - rekao sam - one imaju vezicu da se zaveže iza leđa. Ovako više izgleda kao doktor.

- Nije istina! - negirala je primjedbu. - Za doktora je zadužen majmun. A mogu ti i pokazati kako! Čekaj me tu!

Alma je otrčala u drugu sobu, a ja sam ostao ispred njezinih igračaka koje su, očigledno, imale pomno odabrano zvanje, socijalnu ulogu i status. Pomislio sam kako je to čudno; Alma je Zekanu odredila kuharsku karijeru i on će najvjerojatnije zauvijek ostati kuhar.

Prekvalifikacija je u dječjem svijetu rijetka. Promatrao sam njezine igračke složene po visini, centimetarskom hijerarhijom, bilo je tu neke sličnosti s bojicama koje je slagala po bojama, redom, od najdužih koje je tek načela do najkraćih, šiljenih, redom istrošenosti. Sjećam se da mi se to tada učinilo strašno sistematiziranim, premda tada nisam znao ni da ta riječ postoji ni što znači. Kako je ostavila otvorena vrata, začuo sam kako je tata pita što traži i kako je upućuje u drugu sobu, možda će tamo pronaći. I tada sam ponovno opazio onu igračku koja je bila zabačena, kao da ne pripada, nije činila ni niz lutaka ni životinja, bila je nekako postrani. Približio sam se da bolje vidim o čemu se radi. Preokrenuo zagonetni predmet. Bio je to plastični klavir veličine standardne kutije za cipele. Osim bijelih tipki, bio je sav crvene boje i imao tri noge. Gornji dio mu je bio neobičnog oblika, prema kraju izduljen. Na površini je Alma zalijepila sličice kojekakvih životinja. Jedna tipka je nedostajala, a na njezinom mjestu nije bilo ničega, tvrda plastična rupa. Stavio sam prst da opipam, ne, nije bilo ničega. Pritisnuo sam nekoliko tipki. Svaka je zvučala drugačije. Zvuk je bio tup, nije bio zvonak, više mukao i kratkotrajan. Preokrenuo sam ga u rukama, pregledao, osluhnuo, ali nikako nisam mogao dokučiti otkuda dolaze ti zvukovi. U samo nekoliko trenutaka taj je predmet toliko zarobio moju pažnju da su i Zekan i ostatak dvonožnog ili četveronožnog društva mogli i pomrijeti od gladi, ne bih se osvrnuo. Pritiskao sam tipku za tipkom i osluškivao razne tonove - nijedan nije bio isti. Onda sam (nekim

unutarnjim osjećajem i znatiželjom, zasigurno ne racionalnom dedukcijom i logikom) odjednom pritisnuo dvije tipke, jednu do druge. To mi nije osobito lijepo zazvučalo. Kao da su se tonovi sudarili. A potom sam s tri prsta pritisnuo tri tipke između kojih sam ostavio tipku razmaka i...

- Što se smiješ? - izgovorila je Alma, koja se odjednom stvorila tik do mene. Nisam vidio kada je ušla.

- Smijem se? Ne znam to. Samo sam malo gledao ovaj... - izgovorio sam, još sav zanesen zvukom koji je igračka proizvela kada sam pritisnuo one tri tipke. Opazio sam da u rukama drži stvar koju je tražila, ali nisam imao pojma što je to.

- Ovo je „stelkostop“, to majmun doktor koristi za provjeru srca ostalim životinjama - objasnila je Alma.

No kako je dječji fokus nestabilna kategorija, dugo traženi *stelkostop* je za tren oka pao u vodu zaborava, a zamijenio ga je klavir.

- Ja ti idem i u muzičku školu, znaš. Ali još nemam pravi klavir. Mogu ti odsvirati nešto na ovome - rekla je svestrana Alma.

Uzela je komad plastike koji je proizvodio magični zvuk iz mojih ruku i postavila ga na noge, na tepih. I tada se dogodilo nešto fantastično, nešto čemu se nisam mogao niti htio opirati, osjećaj koji me cijeloga preplavio, skamenio, protresao, jednom riječju: obuzeo.

- Ovu pjesmu sigurno znaš - najavila je Alma numeru.

S dva prsta desne ruke prebiralala je po plastičnim tipkama. To je činila tako vješto da sam pomislio da ona mora da ima neke čarobnjačke moći, jer, to što sam čuo, bila je nepogrešivo odsvirana melodija, baš onako kako sam je ja poznao. Alma je svirala i pjevala. Sjećam se da se nisam usudio reći joj da loše pjeva, to bi bilo uvredljivo, a nisam, pravo da kažem, ni želio da prestane pjevati, jer su se riječi pjesme tako lijepo slagale s melodijom, samo je ona to činila loše. Bio sam opčinjen. Da sam kao šestogodišnjak imao imalo pojma o tome što znači sintagma „umjetnička izvedba“, sigurno bih Almu krstio najvećom umjetnicom na svijetu koja ima dar da od plastične kutije stvori melodiju. Međutim, imao sam samo djetinju svijest o tome da ona u tom trenutku preda mnom otvara neka tajanstvena i neizmjereno privlačna vrata kroz koja sam silno htio proći. Iza tih vrata krila se zemlja čudesa koja ja nimalo ne razumijem, ali svim svojim bićem osjećam, toliko da sam se naježio i da mi se

dogada nešto fenomenalno, čemu je uzrok nekoliko tonova...Po povratku kući, otac me odveo na sladoled. Sjedili smo u slastičarnici, pitao me kako mi se dopada Alma i jesmo li se lijepo igrali. Od te večeri, ostao mi je samo okus sladoleda od čokolade koji uporno curi po kornetu jer ga ja nikako ne stižem polizati, oca koji mi briše usta i bradu maramicom, i tog zamišljenog, sanjarskog osjećanja koje me proželo do mjere da sam ocu samo rekao da mi se jako spava. Svršetak te večeri mog života slio se u sjeme želje čije ću konkretne plodove žeti još mnogo godina kasnije. U postelji sam još dugo bio budan, zatvorenih očiju, ali širom otvorenih ušiju koje kao da nisu željele utonuti u nepokretnu bezvučnost. Slušale su, poput jeke budućnosti:

Zvončići, zvončići, zvone cijelu noć
I ostaju u sjećanju što
nikad neće proć'...

Na lijevoj strani klavijature Petrofa oduvijek držim dva obla kamena. Tko god ih primijeti, upita što će mi. Nitko neće saznati odgovor jer o tome ne smijem nikome pričati. Dovoljno je reći da su oni garancija onoga što se neminovno ima desiti. Ako su do mene i došli igrom slučaja, nisu tu slučajno. Zavjetovao sam ih da šute. A kada dođe čas, jednog od njih poklonit ću onome koji će shvatiti sve o meni. Tada će i kamenje, koliko mu god teško bilo, iz mukle tišine svog ropstva, govoriti o vjeri. Sva božja stvorenja osuđena su na čežnju. Sretnu li se ikada dvije čežnje kojima nije strano ispovjediti breme usuda bez da zauzvrat traže išta, i kamenje će odahnuti.

II. BELLE ÉPOQUE

Prekinuli smo nekoliko dana prije nego li će ona jednostavno otići. Osam i nešto godina veze. Osam je tako okrugla brojka. Okrenuta naopačke, izgleda kao matematički znak za beskonačno. Provesti s nekim gotovo čitavu drugu deceniju svog života i nije daleko od beskonačnosti. Jutro kada je objavila da voli našeg zajedničkog prijatelja te da odlazi živjeti s njime dokinulo je iluzorni miris vječnosti koji mi se uz nju bio uvukao u nosnice. To jutro mi sada, godinu dana kasnije, djeluje kao dječji balon ispunjen helijem koji je samo čekao da ga netko naprasno probuši, a godina što je uslijedila nakon prekida njegova je lešina, svjetlucavi i izgaženi dronjak na cesti sjećanja. Daleko od toga da nismo bili dotrajali, štoviše, bili smo se pretvorili u sinonim za naviku. U vezi koju je sa svih strana nagrizao kraj ostajali smo iz bezbroj razloga kojima oboje vjerojatno ni danas ne znamo pravo ime. Poput ograničenih hrčaka što u krletkama do iznemoglosti vrte neki improvizirani kotač. Prošlo je nekoliko mjeseci i nazvala me. Suludo, ali istinito – ona je doista nazvala i ja sam se doista javio. Pretpostavljam da se za približno tri tisuće dana koje ljudi provedu u vezi između njih neprimjetno istka neka vrsta sporazumnog dogovora o tome da će i poslije veze jedno drugome smjeti činiti pomalo retardirane stvari. Tako me je Gordana nazvala da pita kako sam i ujedno izrazi nadu da sam dobro te da mi priopći kako je i ona dobro. Dobro, rekao sam, promatrajući svoju ruku i u njoj telefonsku slušalicu kao kakav paroksizam apsurdna. Za tih nekoliko minuta razgovora uspjela mi je reći i to da su ona i naš zajednički prijatelj u očekivanju prinove te da mi to ovim putem javlja jer smatra da bi bilo pošteno da to saznam od nje, a ne usmenom predajom od nekog trećeg. Odgovorio sam joj da je poštenje privilegija moralnih ljudi i prekinuo razgovor. Ima ljudi koji ne mogu biti sami, nakon jedne veze uskaču u drugu. Ima i onih što su gotovo većinu vremena sami. Ima i ovakvih u čiju se skupinu ubrajam ja: s nekim su, ali su ujedno sablasno sami, a kada prestanu biti s tim nekim, u sebi pronađu društvo i novu, svježiju, autentičnu volju za životom. Period nakon raskida doživio sam kao čistilište. Iako je odumro jedan opipljivi dio mene, onaj drugi, eterični, inovativni, entuzijastični, onaj koji se nestrpljivo otiskuje u novo poglavlje pripremao se za nešto nalik raju (u naravno, strogo sekularnom smislu). Gordanin perfidni i nakaradni scenarij u kojem je protagonistom bila njezina vlastita moralna izopačenost pohranio sam iznenađujuće brzo u spremnik za ovozemaljske gadosti, tik do foldera s eklektičnim i gramzivim muljem socijalnih prilika u kojima sam se kretao. Tako sam nekako u isto vrijeme kada su naš stari prijatelj i njezin novi odabranik trebali postati roditelji, ja otišao iz Sarajeva. Svi smo nešto očekivali. Svi smo imali termin za nešto, neki za rođenje,

neki za preporod. Od ovog potonjeg nisam očekivao renesansne spoznaje, ali sam se, bez imalo lažne skromnosti, nadao usavršenju na profesionalnom polju, a možda i, kažem možda, barem minimalnim dozama istinskog razumijevanja, bilo sa ženom, bilo s muškarcem. Vapio sam za razumijevanjem ili u najmanju ruku razmjenom iskustava u obliku razgovora koji se ne bi svodio isključivo na egzistencijalnu bijedu, sirotinju, krađu, bezakonje, korupciju, beznade, izdaju, neznanje, lijenost, mahalanje, fratricide, matricide, čedomorstva i svekoliki genocid, crnu kroniku čovječanstva, tu kroniku koju sam počeo nazivati Entelehija, kao što su nekoć stari Grci nazivali potpunu ostvarenost, biće u stanju dovršenja. Iz brdovite vrleti otputovao sam u ravnicu. Možda ću tamo sam sa sobom poravnati neke račune.

Trudio sam se počinuti još jedan mukotrpan, ali virtuozan pokušaj rasplinjavanja na mrtve čestice zaborava; to me oduvijek privlačilo, dati sve od sebe da bih zaboravio sebe. Da bih zaboravio otkuda sam došao, kakav genetski kod je zapisan u meni, koga sam i što ostavio, čeka li me tamo netko. Uglavnom mi je to polazilo za rukom sve dok ne bih počeo plaziti zidovima prošlosti. Čim bi se oglasila, izvirile bi zmijolike istine iz specijalnih utora načinjenih u zidu podsvijesti, zorama bi krstarile mlohavice ptice, poput letećih simptoma, sastajale se u nekoj sekciji bijelog neba pa kružile, alarmantno, kao da najavljuju kakav maligni moment. Prošlost je očigledno željela još, i više od još, valjda se željela hraniti, toвити kao francuska guska. Ja sam se, kao odgovor na sve to, ukipljen u kamenju žudnji, tiho i neprimjetno molio, a to nitko nije smio vidjeti, ne zato što bih ja bio kakav deklarirani ateist koji bi u trenucima ranjivosti ili očajne potrebitosti krišom demantirao sam sebe, već stoga što sam se molio kroz formu nadanja i bojao se, poput dječarca koji skriva kutijicu s gusjenicama, crvima i termitima, da će nada propasti ili se raspliniti ako netko primijeti. Htio sam samo da me više ne proganjaju neka sjećanja i razočaranja, na vrhu kojih je stajao Gordanin i moj krah. U Budimpeštu sam došao na magistarski studij. Na to me nagnalo nekoliko faktora: dobra prilika u obliku pristojne stipendije i prilično solidne matične akademije, odličan mentor i želja za bijegom iz svega mog, domaćeg, poznatog, ustajalog. Prvi put sam tamo bio u srednjoj školi na ekskurziji. Pa onda još jedanput, u prolazu. Moje znanje o tom gradu i toj zemlji svodilo se na turističku brošuru. Čardaš, gulaš, Dunav, Balaton, ljute kobasice, nekolicina povijesnih fakata te nešto potkovanije informacije o stvaralaštvu Bele Bartoka, Franza Liszta i ostalih mađarskih muzičkih velikana. Ovaj put je moja ozbiljna misija u Budimpešti ukazivala na proširenje tih lapidarnih općih mjesta. Stipendija se pokazala dostatnom za troškove smještaja i osnovne egzistencijalne potrebe. Svakako sam nastavio pisati za jedne sarajevske novine, pa i je i otud nešto kapalo, a imao sam i ušteđevinu koju sam godinama sakupljao radeći u školi i živeći životnim stilom Franje Asiškog. Život u Budimpešti je bio pristupačan, skoro jeftin, 2003., dobra je to berba bila. Ta se boca trebala popiti prije prvih stagnacija, recesija, depresija i još nekih, što osobnih, što ekonomskih kriza. Unajmio sam stančić blizu Keleti kolodvora. Obožavao sam taj kolodvor. Šetuckao nedaleko šina i sjetnim (nikome upućenim) klišejskim pogledom pratio vagone na kojima je pisalo *Magyar Államvasutak* (Mađarske željeznice). Izgovarao bih u sebi (a u stanu naglas) svoje najnovije lingvističke stečevine, akcentuirajući onako kako sam mislio da je pravilno, otežući vokale, intonirajući izafektirano silazne i uzlazne putanje dodavola teškog

jezika iz ugro-finske skupine. Taj me nezgrapni jezik ubrzo počeo fatalno privlačiti pa sam uskoro s radošću odlazio u jezičnu školu za strance, a od velike pomoći bio mi je i profesor tj. mentor, g. G. L., tamošnji cijenjeni muzikolog i vrsni pijanist čiji je djed bio Lisztov suvremenik i učenik. G. L. je sasvim pristojno govorio hrvatski jer mu je žena bila Hrvatica. Doduše, u mnogo je manjoj mjeri vladao turcizmima koje je moja bosanska sredina odavno objeručke prihvatila pa sam mu npr. morao prevoditi raznorazne *dunjaluke*, *sogan-dolme* i sl. G. L. je bio galantan i kultiviran gospodin starog kova s ruskom školom pijanističke tehnike. Brzo sam uvidio da ću od njega naučiti stvari koje su svojom korisnošću u mnogočemu premašivale moj četverogodišnji studij na akademiji. Bio je poput svojevrsnog mecene koji svoje znanje nije sebično zadržavao isključivo za sebe, niti se njime naprasno razmetao. To je valjda rezervirano za palanački duh. Prvi budimpeštanski mjeseci sjetili su me u nekoj mjeri studentskih dana, s jedinom razlikom što sam sada bio tridesetogodišnji student na razmjeni, tj. razmijenjen s vlastitom aveti koju sam ostavio iza sebe. Skica za magistarski u *Wordu* stajala je netaknutom onoliko koliko je trebalo da se dobrano ne napunim utiscima, ne prilagodim novoj sredini i hedonistički ne nauživam blagodati koje mi je pružao moj novi azil. Hodao sam opčinjen ljepotama jednostavnog i otmjelog mađarskog duha. Barem sam ga ja tako percipirao. Svaki je stranac u novoj sredini malko poput stereotipnog zaljubljenika. Tumarao sam gradom i zabijao se u njegove kutke, zamatao se u njegovu šećernu vunu, proždirao *Szamos* marcipan pa obilazio gnuove u zoološkom vrtu. Najviše su me i uvijek iznova očaravale kolosalne konstrukcije budimpeštanskih mostova. *Széchenyi lánchíd* (lančani most), *Ersébet híd* (most kraljice Elizabete), jedan sjajniji od drugog, sve sam ih prešao. Opijao sam se monumentalnim Parlamentom, Vajdahunyadijevim dvorcem, Budimskom palačom; uspinjao se na *Ferenciek* trgu u centru na bus broj 7 do terminala na *Etele* trgu odakle bi *Volánbuszom* stizao do *Diósd-Érda*. Tamo me, u južni dio Budima gdje je bio veliki park spomenikā iz vremena komunizma, vodio valjda neki nostalgični atavizam (nije to bio oblik *saudadea*, prije neki odbljesak iz života nekadašnjeg stanovnika ex-yu prilika) kojeg je u meni probudio naputak iz brošure: *After the change of political system the statues were removed from the streets of Budapest. It's the most exciting outdoor museum in Eastern Europe from the period of communist cultural politics.* Išao sam i u Nacionalni muzej, u bilo koji muzej, na Trg heroja... Kupovao sam na velikoj tržnici s koje bih kući donosio gomilu svežnjeva ljutih crvenih papričica i vješao ih o štrik nasred kuhinjskog prozora, kao kakva savjesna i pomalo razmetna domaćica s ugrađenim osjećajem za nacionalno. I premda sam većinu vremena uspješno služio režimu zaborava i distance, ponekad nisam mogao zaustaviti slike koje su mi iskrsavale pred očima. Markale, Historijski muzej, Trg Oslobođenja s njegovim tužnim bistama i avlijanerima punim buha...

Pokušao sam zamisliti Sarajevo ili, bolje reći, sarajevski embrij 1802. kada je osnovan mađarski nacionalni muzej. U mozgu sam producirao tuckavu simfoniju čaršijskih zanatlija. Budući da se tok historije nikako nije mogao promijeniti, odlučio sam promijeniti mozak. *Više nećeš misliti na takve stvari, govorio sam si. Čemu, i otkud ti izleti u otrcan dijasporski sentimentalizam i melodramu? Tebi se sad ne pije tucana kahva i ne gricka rahat lokum, nego bi pojeo dobar krvavi biftek i popio tokajac. Natoči si čašu.* Prvih mjeseci vrtio sam se gradom kao hadžija u Meki. Tragao za nekim svojim svetim gralom.

Koliko je samo drugačije živjeti ovdje. Slobodan sam, nadahnut, neopterećen. Jutrom ustajem i pristavljam čaj kao da sam netko drugi. Taj Drugi se ima priliku odmjeriti u šest ogledala koja sam instalirao po sobi. Cjenkao sam se sa starim staklarom dok zadnja kap moje davno usahle otomanske trgovačke krvi u kombinaciji s postratnim balkanskim pregovaračkim duhom nije urodila plodom. Kada mu se na nasukanom licu blago i u znak postignute nagodbe spustila dotada izenađena podignuta obrva, dao sam mu svoju adresu i zadovoljno izašao iz radionice. Nije mu se isplatilo da odbije narudžbu od šest ogledala, a što se tiče mene, bio je kraj mjeseca i zalihe novaca su se tanjile. Mađari su, stekao sam dojam, poprilično nefleksibilni što se tiče pogađanja. Ako je nešto toliko, onda je toliko, a ne onoliko. U svakom slučaju, s njime sam dobro trgovao i već za dva dana dobio što sam naručio. Staklar Lajos ih je uramio u drvene okvire, a na onim manjima još pričvrstio i kukice da se mogu objesiti i na zid. To zasigurno ne bi uradio da sam mu rekao za što mi trebaju, ali to sam izostavio. Nije me iznenadio upitnik iznad njegove glave kada mi je pozvonio na vrata i isporučio pošiljku za koju sam mu platio više nego dogovoreno. To ga je još više zbunilo jer tko bi se normalan tako nepopustljivo cjenkao da bi mu kasnije ostavio pozamašan bakšiš. A ja sam na to gledao ovako: neki me vagar tjerao da ispipam do kuda mogu ići, ali sam onda uzeo u obzir starčeve ruke + dostavu i odlučio ga počastiti. Bile su to sitne, nimalo zlonamjerne igrice s ljudima, tako sam učio o njihovom mentalitetu, osobnim granicama, društvenim običajima. Kada ustanem, prati me tako mojih šest preslikanih mene, ne računajući onoga u prozorskim staklima. Tako da se može reći da nikad nisam sâm. Jedno ogledalo je naslonjeno na zid nasuprot prozoru, do kreveta, drugo između klavira i velikih prozora koji na njega propuštaju dosta svjetlosti, a ostala četiri poslagana u krug uokolo samog klavira. Reklo bi se da sam dementni manijak koji pravi svetište u kojemu se na mjestu glavnog oltara nalazi klavir i njegov narcisoidni vlasnik. Istina je, ipak, koliko god bi takav lik bio zgodan za kakav filmski scenarij, bila mnogo drugačija. Nisam bio nimalo narcisoidan, jer, iako su me pratili, ja svoje odraze nisam ni primjećivao, osim kada sviram. Pa ni tad nije stvar bila u tome da ja promatram cijelog sebe niti da se uživljam u neku poremećenu sliku velebnog pijaniste na djelu, nego u nečem puno gore, u nečem za mene gorkom. Ogledala su bila u funkciji pomoćnika pri radu koji je nosio isključivo tehnički, ali mukotrpan predznak. Kada nisam svirao, bio sam što kući, što u gradu, zabavljen koječime ili jednostavno ni s čime, no nikada dokon. U stanu sam se pretežito bavio magistarskim, isprva njegovim skicama i nabacanim idejama, a onda se i građa postepeno počela

sistematizirati. To je bio normalan tijek stvari, budući da sam se zbilja dao na posao. Akademija Ferenc Liszt bila je institucija s nešto više od sto godina tradicije na kojoj su radili većinom vrsni predavači i, što me od svega najviše oduševljavalo, uglavnom dobri studenti. Bilo da su imali samo žicu za sviranje, bilo da su bili doista željni znanja, bilo da su bili onaj pomalo alternativni sloj nadobudnih *wannabe* umjetnika koji se zadovoljavaju klatarenjem po auli i mjestimičnim pojavljivanjem na predavanjima, svi su imali nešto zajedničko: voljeli su muziku i uvijek bili spremni za konstruktivni dijalog o njoj. Nije mi manjkalo ni dobronamjernih savjeta ni izlaženja u susret u bilo kojem pogledu. Ako sam trebao jezičnu pomoć, materijal, ili samo želio razgovarati, i studenti i kadar bili su otvoreni za suradnju. Taj inostrani studij koji je odbrojavao svoje zadnje godine prije nego će se zaraziti bolonjskom bolešću, bio je za mene otkriće. Moj se dodiplomski studij odvijao kroz strahote rata, valjda mi se tek sad učinilo da studiram u pravom smislu te riječi. Svaki dan bih nekoga upoznao. Ljude sam doživljavao kao Kinder-jaja. Svi su posjedovali neki nepoznat sadržaj koji sam se žurio razmotati iz folijom obložene kutijice. To me radovalo, zabavljalo. Razgovarao sa svima živima, nisam ni znao da je moj govorni aparat sposoban za takvu lingvističku hiperprodukciju. Služio sam se svim mogućim jezicima koje sam poznao, a katkad mi se činilo da se otvorenije i lakše upuštam u razgovor na engleskom ili mađarskom koji je nakon šest mjeseci škole za strance čak i uznapredovao, nego na materinjem. Premda je tome nesumnjivo kumovao psihički moment izranjanja iz tame vlastitoga i čari kojima je mamilo novo i uzbudljivo inostranstvo. Na predavanjima sam se ubrzo sprijateljio sa Zoltanom, kojeg sam preimenovala u Zlatan. To ga nije smetalo, naprotiv. Zoltan-Zlatan je bio moj vršnjak i pripremao magistarski rad koji se bavio harmonijskim aspektima u Schubertovu Klavirskom kvintetu Pastrmka u A-duru, no nisam zalazio u detalje, bilo je to preteoretski obojeno za moje, u mnogočemu instrumentalnije aspiracije. Iz moje perspektive, povezivao nas je, osim muzike i studija, i onaj osjećaj pridošlice, novajlije, jer, Zoltan je dolazio iz Pečuha, i premda je dodiplomski završio u Budimpešti, svih je šest godina nakon završetka studija proveo ponovno u svom rodnom Pečuhu, daleko od vreva grada kao što je ovaj. Imao je ono nešto sitnije, skromnije, neupečatljivo što katkad većemo uz stanovnike mjesta koja su mnogo manja od glavnoga grada. Izlazio je s ljepuškastom Evom, studenticom četvrte godine na odsjeku za klavir, pa sam s vremenom i nju upoznao. Često smo izlazili navečer u grad, bilo nas troje, bilo netko tko bi nam se pridružio. U Budimpešti se imalo šta za vidjeti, šta za pojesti, popiti, osjetiti i doživjeti. Živio sam život bezbrižnog stipendiranog studenta u romantičnom gradu na Dunavu. Noću sam se nerijetko kući vraćao pješice, kao kakav nadahnuti boem pod svjetlima austrougarskih građevina, osluškujući puls Dunava. Bio sam u teškom, bajkovitom, nadrealnom filmu. Lako sam

zaboravljao da sam samo turist u nešto dužem boravku, štoviše, bojao sam se da ću postati pjesnik! Mora da se i Tin Ujević ovako osjećao za svojih sedam godina u Sarajevu. U svoj stan čija je soba gledala na klasično unutrašnje dvorište od kojega Budimpeštanke u godinama revno prave viseće vrtove, vraćao sam se uvijek ispunjen. Lijegao sam izmoren kao čovjek koji je svuda bio i sve spoznao. Koliko i društvo, oduševljavala me samoća i sloboda izbora. Natočio bih si čašu vina, štogod pročitao ili poslušao, i zaspao snom najvećeg zanesenog pravednika koji je svijet ikada vidio. *Belle époque*. Jednoga dana sam čak kupio biljku. Volim prirodu, no njezina flora nikada nije bila predmet mog većeg interesa. S faunom sam također bio na vi, ako se izuzme jedna kuštrava kuja buhara koju smo imali u dvorištu dok sam bio mali, i neki insani-hajvani koje sam poznao, a kojima je malo falilo da se ne počnu kretati četveronoške. U cvjećari sam se zatekao jer sam išao po cvijeće jednoj profesorici koja me zadužila korisnim savjetima i dobrom voljom da mi rasvijetli neke nedoumice u gradivu. Bit će da su mi osjetila postala prijemčiva za stvari koje mi dotada ništa nisu predstavljale. Ili sam pak podivljao na sve otvore i pustio im da se napune svekolikom biološkom raznolikošću i sušt看im senzacijama. Bio sam spreman kupiti biljku, kućnog ljubimca iz porodice gmazova, usvojiti malog crnca, proizvoditi vino, biti Angelina Jolie. Tako mi je prodavačica uz buket ljiljana prodala i neuglednu zelenu biljčicu krhkih bijelih cvjetova sa žutim tučcima, kojoj sam latinsko ime koje mi je ljubazno priopćila na mađarskom zaboravio i prije nego li je progovorila. Za naputke o zalijevanju, potrebnoj količini svjetlosti i inom održavanju je nisam ni pitao, sigurno bi me taj botanički diskurs ubio u moj još prilično klimav mađarski pojam. Odnio sam profesorici cvijeće, i vratio se kući. Oprezno sam izvadio biljku iz vrećice i položio je s njenom teglom na stolicu. Odlučio sam joj nadjenuti najneoriginalnije, ali kad promislim, i ne tako glupo ime. Zvat ću je Klorofil.

proljeće 2004.

Upoznali smo se u pekari u kojoj smo se često susretali rano ujutro. Moglo bi se reći da nas je zbližio kruh naš svagdašnji, jer smo uvijek kupovali isto: *Egy fekete kenyér* (jedan crni kruh). Tog jutra smo nekako u isto vrijeme došli na red, ja sam je galantno propustio, a ona se osmjehnula i upitala *Isto kao i uvijek?*, na što sam ja kimnuo, a ona platila i svoj i moj kruh. Naravno, shvatio sam da je to inicijativa kojom mi se želi približiti jedna emancipirana Mađarica, ali nisam mogao dopustiti da plati moj kruh pa sam insistirao da uzme novac. Išli smo i krenuli u istom pravcu. Tko zna koja je konstelacija u svemiru odlučila da putem ovog naoko slučajnog ćaskanja na određeni period pomiješa moj i Erikin život. Stanovala je u mojem bloku, dvije ulice dalje od mene. Nije bila ni plavokosa ni riđa, zagasito zlaćana, rekao bih. Sitna, nenašminkana, uzanih ramena i oblina kao u tek stasalih djevojčica. Opazio sam je i ranije, ali tek sam joj tog jutra čuo glas. Priznat ću odmah: bio je hrapav, dubok i u neskladu s ostatkom njezine pojave, i možda baš zato magnetično šarmantan. Zavodilo me nešto u vibraciji njezinih glasnica. Nije to bila jutarnja promuklost, već prirodna boja glasa, podsjećao je na vreo čaj s cimetom u kojem utapaš ukusan i hrskav čokoladni keks. Žena može izazvati raznovrsne osjetilne senzacije u muškarca. Erika je naprosto podraživala moje senzore za njuh i okus. Približavali smo se križanju naših putova, gdje ćemo se oprostiti i najvjerojatnije reći jedno drugom kako nam je drago što smo se upoznali kada me upitala čime se ja bavim i otkud stranac u Budimpešti. U tom trenutku nisam mogao predvidjeti budućnost, jer, da sam mogao, vjerojatno bih to pitanje diplomatski izbjegao i pozdravio se s njom. Rekao sam joj da se bavim glazbom i da sad nemam vremena za razgovor, ali da ću joj rado ispričati ako sa mnom jednom ode na piće, a i da joj se odužim za gestu iz pekare. Ona je neočekivano radosno prihvatila i iz torbe izvadila kemijsku i komadić papira na koji je pribilježila mjesto na kojemu radi i vrijeme sastanka. Zatim se široko osmjehnula i rekla da i ona sada žuri te da se vidimo sutra uvečer. Odmicala je prilično gracioznim i otmjanim korakom put svoje ulice, korakom koji je, baš poput njenog glasa, neobično odudara od razvučene trenirke koju je nabacila do pekare. Ceduljicu sam odložio na klavir i otišao doručkovati. Onda sam malo svirao, i tek nakon dva sata odlučio potražiti na internetu zagonetni sadržaj ceduljice na kojoj je Erika zapisala samo neku meni nepoznatu ulicu, broj, vrijeme i naziv *Piros ég* (Crveno nebo). Koliko sam iz virtualnih bespuća uspio dešifrirati na svom lošem mađarskom, Erika je odlučila da me pozove u kabare klub u kojemu radi. To mi je izgledalo sasvim zgodno jer dugo nisam izašao nigdje, a u najgorem slučaju, ako se ta djevojka slučajno pokaže dosadnom, svakako će morati konobariti, pa ću se lako izvući.

Šmugnut ću među ljude, bit će sigurno neki scenski program.

Sićušna zlatokosa iz pekare, ispostavilo se te večeri, nije bila konobarica već izuzetna plesačica koja svoje gipko tijelo jednom sedmično metamorfozira u scenski instrument i njime modelira svjetove ispod reflektora kabare kluba Crveno nebo. Dvadesetosmogodišnja Erika Szigeti, profesionalna balerina s neostvarenim projektom labudice nacionalnog kazališta, radi kao plesni pedagog u baletnoj školi s povremenim angažmanima kao što je ovaj. Pleše čitav život, pleše i raduje se životu, pričala je. Prosipala je oveće količine optimizma oko sebe i zračila istinskom voljom za životom. Biće netaknuto strahotama, nesrećama, kompleksnim emotivnim razočaranjima, žena djetinjeg duha i odrasle profesionalnosti. Razgovarali smo o porijeklu, obrazovanju, poslu, Mađarskoj i Bosni, razlikama u mentalitetu – uobičajeni pretres tema dvaju neznanaca. Ona je o svemu sudila bitko, poslušala bi tuđe mišljenje, ali nezaobilazno imala i svoje, razrađeno, čak pomalo i autoritativno. Bila je inteligentna, nesumnjivo, dosta je i proputovala, čovjeka to razvija na poljima na kojima najčešće zakržlja ako ne odmiče od ognjišta. Na kraju večeri bio sam poprilično zanesen njezinom pojavom i ponašanjem. Privukao me taj dozvoljeni ushit spram života općenito, taj nagon za pokretom koji je bio u osnovi njezinog fizičkog izraza, ali i krunio njezino stajalište o prevladavanju životnih poteškoća. Recimo to ovako: ostavljala je dojam nekoga tko se kroz vrijeme kreće lako i okretno, gledajući izazovima ravno u oči. Bez mnogo dvojbi, nedoumica ili mukotrpnog oklijevanja pri donošenju odluka. Erika – svjež vitaminski sok nakon napornog ljetnog dana. Te večeri nisam pokušavao dokučiti je li u mene ubrizgavala svoju pulpu i više nego što bi to činila nekom drugome niti sam pomišljao na trikove kojima se žene služe kada zavode muškarca. Bio sam u njezinom vlasništvu. Ni danas neću poreći da je u tome bila virtuoz, doista, općinila me. Nastavili smo se viđati, uglavnom su to bili izlasci na piće. Bilo je uzbudljivo. Nešto nas je nezaustavljivo spajalo. Nakon samo sedam dana, saznao sam i da li je istina sve ono zbog čega su tamošnje žene na glasu kao vatrene i strastvene ljubavnice. Ne znam koliko je pametno generalizirati, ali znam da je Erika u mnogočemu potvrđivala taj stereotip. Sjećam se kada smo prvi put spavali. Desilo se to nakon njezinog drugog nastupa u Crvenom nebu. U klubu je vladala odlična atmosfera, okupilo se šaroliko društvo, mahom scenskih umjetnika, provod je potrajao nekoliko sati. Erika me predstavila svim svojim prijateljima kao svog prijatelja iz Bosne, na što su neki od njih koji su posjetili Bosnu stali gromko izvikivati nazive specijaliteta kao što su pite, ćevapi, tufahije i sl. Ja sam sve to potvrđivao, a onda natučao mađarski što ih je silno zabavljalo. Bili su razdragani i simpatični, a nakon nekoliko čašica,

krenula je i pjesma. Nisam razumio ništa, ali sam i sâm ponesen pjevušio u ritmu melodije, a onda se Erikina kolegica Marta koja je ujedno i glavni tekstopisac u njihovom ansamblu, iznenada dosjetila da iza kulisa imaju stari klavir i tu je krenuo jednoglasni nagovor svih prisutnih koji nisam mogao odbiti. Razgrnuli su teške baršunaste zavjese. Nisam se dvoumio što ću odsvirati. Već na prve taktove Czardasa, sijelo je preraslo u živopisni plesnjak. Odsvirao sam još nekoliko numera, uglavnom mađarskih folk melodija o kojima sam mnogo znao zahvaljujući Bartoku i još nekim revnim skupljačima narodnog blaga, a koje sam tonski i improvizacijom prilagodio modernom dobu. Ovacije su mi dokazale da sam njihov heroj te večeri, a pića koja su mi stizala osokolila su heroja da napravi dernek. Kako svaki dernek mora imati i jednu koja će razgaliti srca, tako sam zasvirao i jednu cigansku ljubavnu, koju je Erika vjerno popratila erotski prožetim plesnim performansom. Večer je protjecala u druželjubivom ozračju, prihvatio sam njezin poziv kući. Kada je otključala stan, dočekali su nas njezini ukućani: nepovjerljivi bijeli pudl i stasita mađarska vižla. Oba su psa neurotično lajala sve dok me Erika nije vješto predstavila, grleći me i milujući, pokazujući im na taj način da nisam njezin dušman. Onda im je dala neku smrdljivu poslasticu, nakon čega su nas četveronožni primjerci odanosti ostavili na miru. Nije bilo uvoda, nije bilo otezanja, postojala je samo želja između nas, golemi krevet i još mnogo sati do jutra. Svoj je posao radila i kroz seks; čini mi se da sam, ako dotad i nisam znao plesati, to sigurno naučio te večeri s njom. Mnogo sam je želio, možda sam i pomalo grubo nasrnuo na nju, jer mi je odmah dala znak da to ne može tako. Bila je od onih pedagoga koji ti prvo pokažu primjer pa te navedu da gradivo pokušaš sam svladati na isti način. Ja sam bio od onih demagoga koji se kreću dobro utabanom linijom manjeg otpora pa obmanom pokušavaju dokazati da su ovladali istim. Ali nije se dala prevariti i tu je pokazala autoritet. Dopustio sam joj da me uči, da me nauči da cijenim svaki komadić tijela, pa čak i onaj za koji nikada ne bih pomislio da bi u seksu išta predstavljao. Do jutra sam (poput nekog zaludenog dječarca) poželio da čitav život idem u školu, samo zbog svoje učiteljice. Ujutro smo jeli crni kruh, kisele krastavce i Vajkrem. Kerberi su molećivo gledali u zalogaje koje smo si dodavali i lavežom prosili milostinju. Ništa im nismo dali, smijali smo im se ravno u slinave labrnje, smijali smo se nama, njezinoj razmazanoj scenskoj šminki, mojoj mucu da na etiketi od Vajkrema tečno pročitam sastojke tog mliječnog proizvoda, smijali se vlastitom mamurluku. To je sve čega se sjećam iz tog prvog, omađijanog jutra s Erikom. Možda se, ustvari sjećam još nečega, što mi je zapelo za oko dok sam u njezinoj spavaćoj sobi tražio svoje čarape. Iza odškrinutog krila ormara, nazreo sam garderobu s mnogo čipkanog rublja, nekoliko korzeta, crne lakirane čizme s erektiranom potpeticom, bičeve, razne palice koje su glumile batine, čitav arsenal sado-mazo rekvizita. Pronašao sam i svoju čarapu nedaleko tog ormara, obukao se, poljubio Eriku

i otišao. Čekalo me mnogo posla. Prelazeći ulicu koja vodi do moje, pomislio sam kako bi sada bilo dobro da sam nekada ranije vodio ovako uzbudljiv život pa da sada mogu reći da je ovo budimpeštansko jutro nalik tim nekadašnjim jutrima. Ali ja nikada nisam vodio takav život, a ubrzo će mi postati i više nego jasno da će ovakav izlet u polici mog života zauzimati izolirano mjesto, možda će čak pripasti i ladici, možda bi ga trebalo pospremiti na neko skrovito mjesto, kao kad žene spremaju neke mistične predmete među svilene gaćice. Jer, ruku na srce, žene su u mom životu bile sporedne, nekako uvijek u sjeni. Ne zato što bi ih ja omalovažavao, ne, nikada, takvo nešto bi od mene činilo šovinističkog monstruma, već zato što ih je primata lišavalo nešto drugo što nije trpjelo dijeljenje s ičime ili ikime te na spisku mojih prioriteta zauzimalo počasno mjesto, a to baš nijedna nikada nije mogla shvatiti.

Kada sam te večeri stigao u stan, nakon što sam u arhivu Akademije cijeli dan uz pomoć kolege prevoditelja proučavao materijal koji mi je bio potreban da dio magistarskog dovedem u kakav-takav red, zatekao sam sljedeće: pudla Žužija, kako mi s kreveta dobacuje žmirkav pogled i nimalo se ekstatično ne žuri pohitati mi u susret, Erikine mrežaste najlon čarape obješene o improvizirani štrik koji je seza od ulaznih vrata duž cijelog hodnika do spavaće sobe, tako da eventualni posjetitelj prvo može opaziti taj dio njezinog odjevnog asortimana, popaljena sva svjetla u stanu, četiri do pet lakova za nokte jarkih boja, svih odreda razasutih po kompletnom Chopinovu djelu, te za kraj: na vrhu klavira poslagano nekoliko origamija (ždralova, krokodila, nojeva) koje je dobila na poklon prilikom posljednjeg susreta teatarskih diletanata u nekoj istočnoj mađarskoj zabiti iz koje se sinoć vratila. Spisak njezinih opravdanja u slučaju da je po povratku upitam ZAŠTO je to sve ovdje, i zašto je baš TO ovdje, ili pak ČEMU sve to vodi, bio bi zasigurno dugačak i uvjerljiv, nazubljen naprosto nepobitnim dokazima u prilog svom tom cirkusu. Branila bi kao lavica mlado, sljedećim redoslijedom: najprije pudla (njega nije mogla voditi veterinaru zajedno s vižlom kojoj je trebalo očistiti analne žlijezde jer pudl nije druželjubiv u društvu nepoznatih mu srodnika), potom origami (to je poslagala baš na klavir jer, tako svijetli i oštih bridova, tako minimalistički, a precizno izrađeni, najljepše pristaju baš tamnoj podlozi klavira, a i to je spoj dviju umjetnosti, kao i spomen na grupu mongoloidne djece u dramskoj sekciji tamošnje seoske škole), pa najlonke i lakove (vratila se tako kasno sinoć da nije stigla kući po čist par, pa je morala oprati ove da se osuše do večerašnjeg nastupa, a i nokte neće imati vremena nalakirati u toku dana jer je čeka gomila obveza do nastupa, i ne, nije vidjela da su to Chopinove note jer su bile okrenute na bijelu poledinu sveske), te najzad upaljena svjetla (za koja, prema svojoj logici stvari, nije imala valjan izgovor, i tog je bila svjesna, ali je žurba kao krunski razlog koji isključuje svaku mogućnost predumišljaja ili nehaja visoko natkriljivala svaku moju optužbu). Pušio sam i mislio o ženama u svom životu. Žuži je na balkonu hipnotizirano buljio u tigrastu mačku na ulici. Možda je i on mislio na one u svom životu. To nisam mogao znati. Htio sam mu prenijeti poruku na nekom C jeziku, jeziku-sponi. Htio sam ga upozoriti da su žene (u njegovom slučaju ženke) kao kutije tableta. Na ambalaži piše jedno, velik masno tiskan naziv i gramaža, ali najčešće ne znaš što si popio sve dok kemijski rock'n'roll ne odradi svoju akrobaciju u organizmu. Zato je najbolje čitati uputstva. Da sam bio toliko pametan i čitao uputstva za upotrebu, osigurao bih si i pametniji izbor: neupotrebu. Ovako sam mu mogao ponuditi samo lapidarni rezime mojih dosadašnjih

promašaja. Od veze s Gordanom, bio sam s nekoliko žena koje podvodim pod kompleksne kategorije. Sve su mi se dogodile kao grom iz vedra neba. Kada sam prekinuo s Gordanom, osjećao sam se kao da nikada nisam upoznao drugo žensko osim nje. Pa sam se petljao s čime god, nakratko, bez mozga i kao u nekom bunilu. Evo uputstava za njihovu neupotrebu.

Klasifikacija po tipovima psihopatoloških oboljenja
Najčešći sindromi prepoznavanja bolesti
Indikacije odnosno stanje u kojemu se vrši konzumacija
Kontraindikacije i neželjeni efekti pri konzumaciji
Mogućnost prevencije bolesti

1. TIP: POŽRTVOVNA VAMPIRICA-UHODA

SINDROMI: empatična i privržena, s izraženim osjećajem majčinske protekcije, poznih godina, latentno-posesivna, patološki ljubomorna što je uzrokovano strahom da će propustiti zadnji voz, uvijek vjeruje u tebe (jer je iskustvo naučilo da nema više u bog zna što vjerovati) i uvijek ti želi dobro jer si ti kvalitetna i jaka osoba – borac. Ima gadan porok – alkohol, pod čijim djelovanjem se pretvara u sisača krvi, živi s majkom u trećoj dobi i želi da se doseliš k njima.

INDIKACIJE: u većini slučajeva konzumacija se dešava nakon neke iscrpljujuće emotivne epizode u životu, kada si ranjiv i potrebno ti je rame za plakanje.

KONTRAINDIKACIJE I NEŽELJENI EFEKTI: nastaju u obliku teških oštećenja tvoje privatnosti kada je prestaneš uzimati, a koja se očituju u vidu uhođenja, voajerizma i patološkog laganja u svrhu blaćenja tvog imena, a moguća je i preosjetljivost na prazan i neispunjen život u kakav te uvlači pod izlikom da se moraš opustiti jer živiš pod stresom. U kliničkoj praksi je primijećeno da dugoročna konzumacija TIPA 1 može usporiti rad mladenačkog entuzijazma i negativno utjecati na izlučivanje hormona sreće.

MOGUĆNOST PREVENCIJE: budući da je rijetko tko za sebe dovoljno pametan da shvati da nepromišljeno ulijeće u vezu zasnovanu na krivim temeljima kao što su zahvalnost i utjeha te da je spomenuta veza praćena sebičnim motivima, mogućnost prevencije je nerijetko vrlo malena. Tvoja osjećanja poput krhkosti, usamljenosti i emotivnog razočaranja njezini su aduti u igri u kojoj gubiš u startu.

2. TIP: PSEUDOU MJETNICA S FIKSACIJOM NA TANATOS

SINDROMI: opetovano ističe da je studirala likovnu akademiju i da je profesionalna slikarica. Tvrdi da pri seksualnom aktu gubi svijest i osjeća kako ulazi u vlastitu smrt. U potpunosti razumije ono čime se baviš i ima tendenciju interdisciplinarnom pristupu – spoj vaših umjetničkih poslanja je cilj njezina postojanja. Dok pokušavaš odsvirati težak niz akorda u skokovima, ona ti problem pokušava rasvijetliti komparativnom metodom – izvođenje dotičnog melodijskog pasaža uspoređuje s nekom slikarskom tehnikom. Potom se uzrujano čudi kako ne razumiješ. Ovisna o postmodernističkoj paradigmi. Sve je pod znakom upitnika i podložno dekonstrukciji, čak i kakvoća parizera. Nosi debele crvene okvire naočala i modernu oštrobridnu frizuru. Opsjednuta je riječima i sintagmama kao što su: performans (koju izgovara pogrešno kao preformans), new age, i konceptualizam.

INDIKACIJE: konzumiraš je u fazi tzv. VSS-o-filije; kada pretenciozno pomisliš da ne možeš ostvariti emotivni odnos sa ženama koje nisu visokoobrazovane i nemaju veze s apstrakcijom, preciznije onda kada u startu eliminiraš poštanske službenice, domaćice, kafanske protuhe i muzikologinje na drugoj godini.

KONTRAINDIKACIJE I NEŽELJENI EFEKTI: čak i u slučaju da se pridržavaš doziranja i načina primjene, moguće je predoziranje koje redovito uzrokuje njezina radikalna narav. Na spomen raskida, ispoljava teške prijetnje ubojstvom ili samoubojstvom.

MOGUĆNOST PREVENCIJE: vrlo izgledna. Odmah uzeti u obzir da je završila samo semestar likovne akademije i lijevom nogom naslikala brojna platna. Uočiti veliku dozu iskompleksiranosti koja nadoknađuje kvazierudicijom. Pretjeranu sklonost tanatoidnim sferama shvatiti kao poziv u pomoć i uputiti je na savjetovanje kod najbližeg psihijatra da joj propiše antidepresive. Ni u kom slučaju ne prihvaćati poziv na spoj u sushi restoran.

3. TIP: IMUĆNA POHOTLJIVA UDAVAČA S LAŽNIM DOKTORATOM IZ ALTRUIZMA

SINDROMI: nasmijana i druželjubiva djelateljica duhovnih dobara, uvijek spremna priskočiti u pomoć ili saslušati sugovornika u nedoumici ili nevolji. Ako joj udijeliš kompliment, zauzvrat će ti dati bubreg. Kupit će ti obleku, dati ključeve od auta i vikendicu u pitoresknom kraju. Slobodoumna, ali njeguje tradicionalne vrijednosti. Vlasnica pomno elaborirane strategije podmuklog dodvoravanja plijenu. Strpljiv pauk. Plete mrežu obmana o svom istinskom karakteru, ali ovi sindromi su nezamjetni i nastupaju tek u kasnijoj fazi bolesti kada naiđe na svoje prvo i veliko NE.

INDIKACIJE: konzumacija se događa obično u nekom imbecilnom i opuštenom stanju razbibrige, kada tvoje vibracije odašilju neopterećenost. Pauk-predator svoj obruč steže tek kada je siguran da si dovoljno opijen njegovim otrovom neobaveznosti. TIP 3 ti se, ukratko, događa uvijek kada se ne misliš trajnije vezati.

KONTRAINDIKACIJE I NEŽELJENI EFEKTI: Moguć prolazan gubitak identiteta budući da je TIP 3 odlučio da te obuče, preodgoji i usmjeri tvoje navike u pravcu koji ona smatra sigurnim. Nuspojave kao što su počesljanost, ispeglanost, konstantna pojava rokovnika u koja zapisuješ obaveze i uporaba četke za WC odsada su imperativ. Modus dovođenja u red ispoljava se potom u težem obliku koji podrazumijeva da se skrasiš. Vokabular biva neprimjetno i podmuklo oplemenjen riječima kao što su udaja i prsten. Vaši zajednički prijatelji nonšalantno rabe riječ vjenčanje. Njezina majka jedva čeka svoje prvo unučje i za tu je priliku isplela žuti džemper s prišivkom u obliku slonića. Ako u nekom trenutku niste zajedno, podnosiš mobilni izvještaj o sadržaju kojim ispunjavaš minute svog vremena, a uživo ga podnosiš detaljno i bez izuzimanja.

MOGUĆNOST PREVENCIJE: Prevencija je moguća isključivo ako odnos okončaš isti čas kada primijetiš da je nakon tvog neslaganja s nekim njezinim prijedlogom pojela veću količinu domaćih keksa s pekmezom. Naime, medicinska evidencija ustvrdila je blisku vezu između iznevjerenosti koju osjećaju manipulativne osobe kada od žrtve dožive niječan odgovor i automatskog prejedanja. Simptomi koji ukazuju na to da imate posla s patogenom udavačom su brojni, ali najvažniji je svakako liječenje vlastite nesigurnosti i straha od neispunjenih ciljeva bulimijom. Bulimija, kao psihofiziološki poremećaj, takvim luđakinjama daje izgovor za atak. Uslijed stalnog povraćanja zbog proždiranja, dominantna osoba vrši napad na žrtvu optužujući je da je ona kriva za njen osjećaj mučnine i anksioznosti zbog čega povraća. I ne samo to, ona je nesretna jer ona sve daje, a on samo uzima. Gramzivi samaritanac tako odnosi pobjedu nad egoističnim đubretom u koje vas je pretvorila. Da rezimiramo: ako je odmah nakon kakvog nesporazuma donijela teglu ajvara i domaći kruh, budite brzi i djelujte preventivno. U protivnom, pojest će vas.

Žuži se uzmuvaio po sobi. Uхватила me strašna panika da će se popišati u stanu i još veći bijes što sad moram izvoditi to pseto van.

9.12.2004.

Gledam ih kako natiču, prepune čežnje, bubre poput
kakvih buržujskih delicija u pozlaćenim rernama,
još uvijek žele toliko toga, daviti i milovati...

Osjećam bol, ali mnogo više od nje, zgrčenu zategnutost. Ne znam o čemu se radi, je li to teža upala ili obični zamor. Ne znam ni kakvi se fiziološki procesi zbivaju unutar njih, ni što bi trebalo učiniti. Traje već dani. Pipam, napipavam, stišćem, masiram. Jučer sam skuhao nekoliko litara kamilice i zamotao ih u obloge od natopljene medicinske gaze. Pio sam i tablete, mazao kojekakvim recentno razvikanim farmaceutskim eliksirima. Ponekad trnci zakratko prestanu, ali s vremena na vrijeme proključa klizak znoj. Liznuo sam ga jezikom da kušam kakvog je okusa. Nije to slan znoj, već prije ljepljiva, vodenasta, bezukusna supstanca. Danima već sjedim i bdijem nad njima, besposlen, utučen. Poput fanatika – invalida. Noću, barem u onim minutama kada me hvata prvi san, obavezno nastojim zaspati na leđima. U drugim bi položajima sigurno došlo do pritiskanja, možda i nagnječenja, bojim se da ću zaustaviti protok krvi. Mrzim se što sam takav slabić koji uvijek zaspi i tako riskira povrede iz nehaja, zbog banalne biološke potrebe za snom. Želim biti noćobdija i držati svoje tijelo pod kontrolom. Ne polazi mi za rukom. Izbjegavam obavljanje uobičajenih svakodnevnih radnji koliko mogu. Tuširanje – kad baš zagusti. Pripravljanje objeda – svedeno na teški konformizam. Frižider zjapi prazan, zijeva. Teglit namirnice je nedopustivo. Uglavnom zovem dostavu pizze i obavezno napominjem da mi je izrežu na kriške, da ne moram upinjati nožem. Sada su mi nokti narasli toliko da mogu uraditi solidnu francusku manikuru. Sinoć me uhvatio strah od atrofije. Mogao bih završiti u bolnici, na rehabilitacijskim tretmanima gdje će me neki nadobudni pripravnik bez osjećaja i takta šćepati i prisiliti na vježbe, smrdjet će po gipsu, mastima i tek zacijeljenim prijelomima kosti penzionera, po njihovim staračkim tijelima i upišanim komadima odjeće; mogli bi me priključiti i na elektrode i puštati struju. Što ako mi zabiju kakvu iglu?! Uglavnom sjedim i promatram drveno tijelo crno bijelog lica. Pa ruke. Pa mrak.

Ušteđevina tj. ono što je ostalo od nje nakon što sam kupio klavir opasno se topi. Prekaljen, ali solidan Petrof s češkim batićima i denferima u nezavidnom stanju kupio sam ovdje za cifru koja nije bila mnogo veća od onih očajnih, niskih, ratnih kada su ljudi prodavali klavire budzašto. Trebalo mu je štimanje pa sam i na to iskeširao. Njemu je trebala takva reparacija, a meni očito žena pa sam i tu posegnuo u džep. Ne kažem da mi je zbog toga žao, ali Erika i ja smo se u zadnje vrijeme ponašali kao obijesni razmetnici, trošili na tajlandske i kineske restorane, pubove, izlete na Balaton, svakojake hirove. Nisam platio telefon pa su mi ga isključili. Ne brine me to. Erika me neće nazvati jer se ne viđamo već mjesec dana. Rekao sam joj da mi treba predah, ali mislim da nam je oboma jasno da je naš pilot projekt zaživio samo nekoliko epizoda i da nastavka neće biti. Nismo se zaljubili, ali smo proživjeli jedno maštovito i uzbudljivo erotsko iskustvo. Sve se, dakle, potrošilo, i seks, i novac. Mnogo radim. Imam velike probleme s rukama, razbio sam dva ogledala od muke. Ne mogu ih više gledati. Ne znam formulu za uspjeh. Ima dana kada sam u stanju predozirati se vježbanjem. I sve ide podmazano, usredotočeno, moj svirači aparat je najprecizniji mehanizam na svijetu, a o psihološkoj sigurnosti u samog sebe da i ne govorim. Nisam virtuoz, ali onaj osjećaj da suvereno vladam klavijaturom i kompozicijom je nezamjenjiv i neopisivo motivirajući, toliko jak da sutradan odmah izjutra sjedam za klavir s neutaživom žeđi i voljom za još. Međutim, naiđe dan, kao bolest, podmukao i gadan, kada me terorizira neka unutarnja sjena, a psihofizički aparat ne uspijeva pronaći zajednički jezik s instrumentom. Ne znam zašto me progoni ta neka anatomska-fiziološka nelagoda na određenim mjestima. To je živo mučenje. S jedne strane, opiru se i klavir, i zvuk, i ruke i prsti i mišići, sve kao da zapada u mutni ambis otpora. S druge strane, to je nešto neizdrživo za mozak. Izranja iz mene nakazni manjak samopouzdanja, tonem u defetizam i lomim se jer se osjećam kao da sam vjekovima plivao i tek što sam dotaknuo kopno, neko morsko prokletstvo bacilo me natrag u struje da se ponovno batrgam. Kada se tako sizifovski nabijem na Posejdonov trozub, zaboli me sve, sav taj trud, cijeli moj odnos do klavira, sve metode koje sam, što samouk, što uz pomoć, isprobao dosad. Došao sam do zaključka da su unutarnji demoni živi organizmi koji funkcioniraju po principu naslade. Sve je u životu svedivo na onu „svako zlo za neko dobro”. Ali ako iz ovih muka proizlazi ikakvo dobro, onda ono zasigurno nije namijenjeno meni, nego njima. Za magistarski sam odabrao Lisztovu Sonatu u H-molu koju zovu i Đavoljom sonatom. Počinjem misliti da je nisam odabrao ja nego neki moj privatni Mefisto, i da ona, mnogo više nego što se čini, posjeduje neke svoje nagazne mine koje me vrebaju. A možda sam i malo

pukao. Hoće to tako kada fokus ne odmiče od jednog te istog, sve fiksacije na kraju prerastu u opsesivnu sklonost, a zasićenje se desi neprimjetno, ni ne shvaćaš da je ono tu. Ne dopuštaš tu mogućnost. Uvjeren si da si snažniji od njega. Da, ti si poslanik koji je odabran da utjelovi jedinstvo izvedbe i djela. Zaposjeo si instrument, jašeš po njemu, tvojim venama teče nadnaravna krv i ti ćeš je proliti za svoj cilj. Kretenčino! Majmune! Nije čak ni to! Tvoje uzvišeno poslanje nema veze ni s metodikom, ni s demonologijom, ni s tehnikom ni interpretacijom! Sve su to bajke za malu djecu. Kako ne shvaćaš da si zaglibio u nezreli spoj skolastičkih arhetipa? Ti samo moraš vje-ro-va-ti! Netko mi je zazvonio na vrata i prenuo me iz iskušenja da zapadnem u religijski misticizam. Sijeda starica u ortopedskim natikačama i kućnoj haljini ljubazno je zamolila da platim ovomjesečne usluge njezinog muža kućepazitelja. Nisam je bio u stanju slušati, ali sam upamtio da je izrekla sadržaj koji se sastojao i od riječi ukusan, višnje i sutra pa sam pretpostavio da će mi donijeti kolač, kao što je dosad običavala činiti, na porculanskom tanjuru u stilu secesije. Budući da su mene morale muke recesije, zahvalio sam joj na voćnoj piti i rekao da se nadam da ću i ja platiti sutra.

15.1.2005.

Cijelo jutro pada kiša. Volim mađarsku zimu. Volim i onu bosansku, silovitu, neukrotivu, pa i onaj naš snijeg koji dokine vrijeme i kretanje u prostoru. Ovdašnja je zima nešto blaža, vlažnija. Nema elementarnih nepogoda u formi nepreglednih lavina snijega, ali padne koja pahulja i dobro zahladi. A kada kiši, biva tmurno, ima i to svojih draži. Tada sjednem u neki lokal, po mogućnosti uz glavni portal i proučavam užurbane ljude u kabanicama ili jednostavno stojim uz prozor kao sad. Ova subota je nekakva impresionistička, kao da je skladao Debussy, slikao Monet, puna je sfumata. Televizor upaljen tek onako, da nešto zuji. Ide neki dokumentarac o pticama na ostrvu Galapagos. Fascinantne su, raznobojne, inteligentne. Talasasti albatrosi dugačkih i šiljatih žutih kljunova i visoki do jedan metar, pare se još samo na jednom jedinom grebenu na svijetu koji tone. Kraljevski primjerci fregata, ptičurina koje teže samo kilogram, a imaju raspon krila od jedan i po metar, ali i vrlo kratke noge koje se baš i ne snalaze najbolje na kopnu pa u letu provode i po sedam dana, a slijeću samo da bi se parile ili odmorile. Mužjak fregate je vlasnik impozantnog jarko crvenog podbratka koji, kada želi privući ženku, napuhuje kao kakvu megalomansku gušu. Najljepše su od svih plavonoge blune. Nisam mogao ni zamisliti koliko je inteligentan ritual udvaranja tih ptica. Ma nisam znao ni da postoje. U svakom slučaju, što su mužjakove plivače kožice plavlje, to je ženka privlačniji. Jedan plavušan udvara se tako da najprije polagano, galantno kruži oko odabranice, gaćući i podižući svoje lijepe noge uvis. Kada je tako viteški opleše, pred nju stavlja grančicu iz svog kljuna u znak ponude da s njom želi sviti gnijezdo. Ne pamtim da sam ikada vidio jednostavnije, a ljepše udvaranje. Barem to ljudska vrsta više ne poznaje. Kada je dokumentarac završio, sjetio sam se da mi je sinoć ostalo još nekoliko poglavlja da završim Sitwellovu knjigu o Lisztovu životu. I vjerojatno bih dohvatio knjigu da se nisam latio interneta i da nisam u virtualnim bespućima pronašao e-mail koji mi je poslala moja sarajevska drugarica Maša. Radili smo zajedno nekoliko godina, a kada sam otišao ovdje, nastavili smo mjestimičnu prepisku, onako, ukratko o životu, o nekim glazbenim novostima ili starostima i sl. Bila mi je draga. Raspitivala se kako mi ide, pišem li, vježbam li, kako provodim zimu. Pisala je da je u Sarajevu dosta hladno i da je čaršija, kao što znam, pusta i siva, ali gura se. Teško joj je padala zima jer je imala boležljivo dijete koje je stalno kupilo kojekakve viruse. Pisala je i da je ponovno počela sviruckati i da sam joj pao na pamet kao netko koga mnogo cijeni jer sam se odlučio dalje usavršavati. Teško je bilo u Sarajevu opstati, često smo o tome razgovarali, opstati kao pojedinac koji se želi razviti u pogledu osobnosti, koji na sebi radi da bi nešto postigao ili se time (ne daj

bože!) ponosio. Individualizam je u našem gradu nerijetko nailazio na prepreke, uvijek bi se našao netko tko bi u prvi plan progurao svoju taštinu ili netko naprosto zavidan i bezrazložno takmičarski nastrojen. U Sarajevu nije moglo biti zvijezda jer su se krila kresala i prije nego bi narasla. Pisala je i da kad god nekome povjeri da razmišlja o intenzivnijem sviranju pored profesure ili o bilo čemu što je nosilo naglasak na osobnom stručnom razvoju nailazi na podsmijeh i rečenicu: „Šta ti je, pa pogledaj svoj rodni list.” Bio mi je poznat taj kult ograničenja koji su njegovali prosvjetni radnici u našoj struci. Ako si se zaposlio u školi, poslije dvadeset i pete nemaš više šta svirati za sebe. Život se svodi na nastavni plan i program. Čitajući te njezine rečenice, vraćao sam se natrag u sve to, i, htio sam joj već na te rečenice odgovoriti, ohrabriti je da nikada ne podleigne toj uskogrudnoj poetici, ali oko mi je slijedilo daljnji sadržaj njezinog mejla koji više nije govorio o tome, nego o nečemu zbog čega današnji dan smatram izgubljenim i zbog čega ne mogu ništa raditi. Pisala je da je sreća Gordanu i da su pile kafu u Imperijalu. Gordana joj se povjerila da je opet sama i da je doživjela tegobno iskustvo kroz vezu s mojim nekadašnjim prijateljem. Ostavio ju je, trudnu, samu. Zbog neke. Pobacila je. Maša je napisala i to da Gordana izgleda loše i da se boji za njezinu psihičku ravnotežu, premda se nada da će sve brzo proći jer su rane još svježije. Sa svog prozora, dolje na trotoaru, vidim par. Ne bih rekao da su već momak i djevojka, prije se radi o pripremnom stadiju tj. udvaranju. Lije iz svih nebeskih pora i automobili u vožnji zalijevaju sve što se kreće. Oboje se mnogo smiju, a njegov govor tijela odaje da mu se djevojka i više nego dopada. Neprestano je dotiče, približava joj se u intimni prostor. Primiče se jedan kamion i na sam znak mokre opasnosti, on spušta svoj veliki kišobran kako bi ogradio njezino tijelo i zaštitio je od vode. Ona se onda smiješi, provjerava koliko je tom gestom on oštetio svoju nezaklonjenu odjeću, a potom pod tim jednim kišobranom, kao pod zaklonom neke jedinstvene priče, nastavljaju dalje ususret svojim zapletima, peripetijama, a tko zna, možda i raspletima. Mislim o plavonogim blunama, o ljudskim putanjama i o dalekom trenutku kada sam Gordanu u ledenom podrumu zaogrnuo dekom kako bih je ugrijao. Vani se cijepao razum, život i naše podzemno dostojanstvo, ali nama je bilo toplo pod tom dekom. Koliko samo neobičnih načina ima da pred nekoga položiš grančicu koja u određenim trenucima toliko toga znači.

18.1.2005.

Sviram odlično. Nemam trnce, ništa me ne koči. I ogledala sam sklonio. Pažnja je potpuno nepodijeljena: bitan je samo zvuk i kvalitetna interpretacija. Jučer je kod mene bio Zlatan. Napravili smo brzinski ručak pa sam mu poslijepodne svirao da vidim što misli. Utoliko više sada mogu reći da sam zadovoljan, objektivni slušatelj je potvrdio uspjeh. Opazio sam, svirajući, njegovo neskriveno oduševljenje i onaj pomalo zatečeni izraz lica. Rekao je da bih komotno mogao i sada izaći na obranu, toliko je dobro. Međutim, do termina ima još vremena, a meni se čini da ima još nekih mini-finesa na kojima treba poraditi. Sve u svemu, sada mi je mnogo lakše, trnovita dionica puta je svladana. Sad idem na akademiju da potražim G. L. radi nekih konzultacija, pa ćemo kasnije na *indie-rock* koncert benda u kojem Zlatanov mlađi brat svira gitaru. Prijat će mi da se malo rasteretim.

19.1.2005.

Ništa mi se ne čini nemogućim sred noći, te bezvremene mogućnosti.

E. M. Cioran, Brevijar poraženih

Jutros nam se nije dalo na predavanje pa smo bauljali po gradu. Obišli smo nekoliko knjižara u potrazi za bilo kakvom knjigom koja bi se bavila hortikulturom za kućne potrebe jer se njegovoj Evi bližio rođendan. Cura je bila pasionirani i nesuđeni vrtlar, nikada nisam vidio toliko strasti u sađenju i održavanju biljaka kao kod nje. Čitavu sobu je pretvorila u umanjeni botanički vrt. Kada sam htio zapaliti u njezinoj sobi, rekla je da ne trpi da njezine biljke budu pasivni pušači. Poštovao sam to. Ne bismo željeli da fikus ili sjeme perunike dobiju rak. Pretpostavljam da je tako preminuo moj Klorofil. Na zimu sam ga unio u svoju nadimljenu sobu koja je za Klorofila nesumnjivo bila jednaka kancerogenom paklu ili plinskoj komori. Evi nisam rekao da sam počinio klorofilicid. Bilo me sram. Kupio je omanju prikladnu knjižicu pa smo sjeli na kafu. Pitao me kako mi je sinoć bilo na koncertu i zašto sam tako naglo otišao, bez pozdrava. Odgovorio sam mu da mi je bilo OK, opušteno (nisam mu mogao priznati da nisam baš najveći fan indie pravca čiji je monoton zvuk s ekstraktima rocka ovom prilikom proizvodilo nekoliko amatera adolescenata, među kojima i njegov, inače simpatičan brat) i da mi nepozdravljanje ne treba uzeti za zlo ni zamjeriti, jer ja to ponekad uradim posve nenamjerno. U određenom trenu samo osjetim da mi je nečega dosta i izgubim se, uklonim, eliminiрам. Znam da je to protivno uzusima općeljudske kulture, ali takav sam. Sve je razumio. Na koncertu sam sreo Eriku. Prošlo je dva mjeseca otkako se nismo čuli ni vidjeli. Zlatan je sve vidio. Nije se tu imalo bogznašto spektakularno ni za vidjeti, ali je sve bilo jasno. Pozdravili smo se i izgrlili kao stari drugovi, *no hidden catch, no strings attached*, onako depešovski, bila je to ionako just freelove. Erika je bila, u svom revijalnom tonu, sva prpošna, energična, rasplesana. Pitala je kako ide. Kada sam rekao *Eppur si muove*, zbunila se, valjda nije skontala jesam li nešto rekao na lošem mađarskom ili bosanskom, jer definitivno nije shvatila da se radi o latinskom. Nastavila je izvijati bokove, onako kako to samo ona zna, u mojoj neposrednoj blizini tako da sam mogao osjetiti vrućinu koja je izbijala iz njezinih bedara. To mi je bilo ugodno, njezina tjelesna prisutnost mi je uvijek izazivala neku slatku vrtoglavicu i prokrvljenost. A onda se okrenula i rekla mi da su kod mene ostale neke njezine stvari, i obrnuto. Rekao sam da znam, u hodniku je visio cvjetasti šešir s obodom promjera satelitske antene, a ostale kerefeke u vidu šminke i nakita sam joj već

spremio u vrećicu. Mislim da je kod nje bio samo moj stari metronom. Rekla je da će nazvati uskoro. Pod time je pretpostavljala primopredaju. Kako je u publici vladala relativna gužva, narednih nekoliko minuta više je nisam vidio, a onda sam je, krenuvši na WC spazio naslonjenu uza zid kluba i to u strastvenom zagrljaju s kolegom saksofonistom iz Crvenog neba. Poznavali smo se, nekoliko puta smo zajedno pravili aranžmane i svirali na njezinim plesnim nastupima. Prošao sam pored Zlatana i Eve. Pričekao da se u redu za pišanje isprazni nekoliko grivolikih fanova i izišao na ulicu. Putem kući sam Eriku pospremao u ropotarnicu razigranih i površnih melodija koje sam u životu svirao. Nisam je klasificirao u uputstva za neupotrebu jer mi s njom nije bilo loše, bila mi je potrebna baš ona takva, meni kratkoročno potrebna, a nekom drugom, tko zna, možda jedna jedina za život. Zastao sam pred jednim zatvorenim izlogom antikvarijata. Među izloženim starinama dominirao je drveni zidni sat s filigranskim inkrustacijama, sićušnim rezbarijama u drvetu koje su podsjećale na orijentalne arabeske. Na svijetloj, sedefnoj podlozi cifera ukipljeno su stajale dvije tanke srebrne kazaljke, kao igle kompasa. Ruka mi je instinktivno, gotovo požudno posegnula prema izlogu. Spopao me snažan poriv da razbijem izlog i ukradem taj sat, da ga odnesem kući, da ga posjedujem. Želio sam pomicati njegove kazaljke, vrtjeti ih unaprijed, toliko daleko unaprijed, u neuokvirene buduće pejzaže, u nešto što još nisam proživio i ne mogu pojmiti, u iskustva čije aktere ne poznajem i ne mogu i nema teorije da ih se mogu SJETITI, ne želim se više sjećati, ne želim da me spopada ono proteklo, ni ovo sadašnje. Pitam se što radi Gordana i kako se osjeća sada, nešto poslije ponoći, u Sarajevu. Da li šuti ili govori s nekime? Da li prosipa riječi kojima stvara privid sreće? Da li plače? Je li joj teško i sjeća li se ona ičega, ili je sve stvoreno da trune ukipljeno u antikvarnicama koje mirišu na drvo i patinu? Došlo mi je da je nazovem, da je pitam kao što je ona mene pitala prije tri godine, je li dobro. Čak sam izvadio mobitel. Broj sam znao napamet. Taj broj ću pamtiti do kraja života, bez obzira na to koristi li ga ona još uvijek. Nekoliko znamenaka koje ću nositi kao obilježeni u logoru. Liječi li vrijeme ili pak razara? Osjećam se kao da ubrzano starim, moje trideset i dvije godine pod utjecajem su katalizatora koji mi izmiče i od mene pravi preuranjenog Metuzalema. Prezirem vrijeme, kasapi me. Jedan od najvećih čovjekovih promašaja je bio onaj kada je izmislio sat ne bi li pokorio Vrijeme. Nesvjesnom, prenatalnom, materničnom je svojstvena ljepota nepostojanja iskustva. Otriježnjenje koje dolazi usporedo s osvještavanjem donosi bol i prva sjećanja na *belle époque* te spokojne nesvjestice. Prvi fašizam Vremena utiskuje u nas spoznaju o prenatalnoj epohi stvarnog postojanja. Sve što slijedi iza II. Rođenja odvija se u mukotrpnom tumananju predjelima Nestvarnog. Uslijed svega toga, figura Boga Iskustva izjednačuje se s onom Inkvizitora duha. Jedini način da se podnese sveopća (tvrdokorna) idolatrija je prezir, ili u radikalnijoj

varijanti, poricanje svega što je navodno stvorio. Izgraditi vlastitu mitologiju. Gajiti kult Vremena i na način svojstven slijepo predanom urođeniku, živjeti mit o njegovoj degeneriranoj svireposti. Vrijeme je Anti-Demijurg koji gaji razorno samoljublje. Ne postoji nijedan ljudski stvor koji bi u tolikoj mjeri bio samoživ. To derivira iz njegove ne-egzaktnosti, iz njegova nedodirljiva karaktera. Ono je eremit u srcu ništavila, amorfni apsolut s dijaboličnom i neumoljivom težnjom za autoregeneracijom.

1.2.2005.

Danas sam se uhvatio kako poprilično dugo promatram svoj metakarpus.[1] Polagao sam ruku na klavijaturu nekoliko puta ne bih li slučajno uočio nesavršenost pri liniji luka koju moraju opisivati zglobovi svih pet prstiju. Ne znam zašto sam izvodio te gluposti koje su obično predmet interesa početničkih pijanističkih metodika. Nekoliko puta sam za redom na glas izgovorio riječ metakarpus koja mi se potom odjednom učinila toliko stranom i nepoznatom kao da je nikada nisam čuo. Taj sam mali eksperiment vukao od djetinjstva, izgovarao bih tako neku riječ dok ona sasvim ne izgubi svoje poznato zvučanje, ali ne samo to, radio bih to dok se semantički ne isprazni tj. ne izgubi i svoje prvotno značenje. Kada se to dogodi, ja joj pridam prvo novo koje mi igrom asocijacija padne na pamet. Tako je u djetinjstvu riječ kašika odjednom počela značiti tambura. Metakarpus je pak sada značio sarmu u japaku. Bio bih prodao oba metakarpusa za jednu sarmu u japaku.

[1] Pet malenih kostiju šake koje se uzgobljuju s člancima prstiju; sredopešće.

15.3.2005.

Za vikend sam bio u Zagrebu. Anita me pozvala. Živi sama na Kvaternikovom trgu, Kvatriću, po zagrebački. Unajmljuje maleni, jednosobni stan u ulici paralelnoj s Maksimirskom, u austrougarskoj gradnji. Pomalo me iznenadio njezin poziv, dugo se nismo vidjeli. Prvi dan smo proveli u obilasku Zagreba, mislim da ni turističke brošure koje kupuju čete Japanaca što se onuda vrzmaju s mini-raznoboynim suncobranima pričvršćenima za glavu nisu toliko precizne i dosljedne u obuhvaćanju općih *must see* mjesta. Anitina ideja je očito bila provesti svog brata najznamenitijim odredištima, a on se nije protivio. Osjećao sam se kao da sam dobio neko nagradno putovanje u igri, a i obožavam putovanja i razgledanja. Predvečer smo posjetili njezina novopečenog momka koji živi nedaleko od nje sa svojim bratom. Anitin odabranik, ili kako sâm voli naglasiti magistar hrvatskog jezika i književnosti i češkog jezika i književnosti, Darko radi kao profesor hrvatskog jezika u prirodoslovnoj školi, dok njegov dvadesetčetverogodišnji brat koji je te večeri bio odsutan svira gitaru u nekom kafiću subotom navečer tj. pomalo parazitizira na njegovoj grbači. Naime, muzika (tematika koja ih oduševljava jer su svi u obitelji bili skloni muzici, a pokojni djed po mami je svojevremeno bio seoski meštar harmonike) je, uzviknut će Darko, upoznavši mene, jedna od rijetkih radosti života! Darko je jedna vrsta nadmenog, a iskompleksiranog vlasnika diplome za koju je sanjao da će mu donijeti umjetničku karijeru i ako već ne svjetsku, onda barem regionalnu slavu. Propao pokušaj da postane eminentni književnik udavio se u bari njegovog mlakog karaktera kojemu nasilu i neuspješno pridaje markantne značajke. Osobni debakl nikada nije prežvakao; činjenicu da o Proustu i Janku Poliću Kamovu predaje nezainteresiranim klinkama u pubertetu čije sjajilo za njihove napućene usne prijanja duže negoli njihov interes za nastavni predmet za mozak, krije nevješto, diletantski. Kriv je nastavni plan i program, krivo je moderno vrijeme i običaji, Internet, odgoj, neobuzdana dostupnost sadržaja i rasuti fokus današnjih generacija, opća konfuzija i praznina, nikako on, sabran i pun; usredotočen i posvećen, prilagođen smjeni epoha, režima i običaja! Aniti je bilo jako neugodno. Ja sam se trudio ostati civiliziran i smiren. Pljuštali su citati, Gjalski, Krleža, Držić, čitavi Kunderini romaneskni pasaži pa logorejični esejistički napadaji o postmodernizmu... Ne znam kojim spletom asocijacija je čovjek sposoban prešaltati se s Derride i Lacana na začetak bosanskog pjesništva, ali Darku je to u žaru zanesenosti slikama iz samo njemu shvatljivog književnog kaleidoskopa pošlo za rukom. Kada sam mu bez imalo osjećaja posramljenosti odgovorio da ne znam tko je bila prva bosanska pjesnikinja, prolio je čašu vina koju je taman spuštao na stol. Anita je otrčala po trulex, a ja sam dobio začuđeni pogled i upitnik iznad Darkove glave

koji je urlao: Kako je to moguće??? On ne zna tko je Umihana Čuvidina! Nakon početnog šoka, Darko se ponešto pribrao, a onda odlučio nastaviti sa sugovorniku poznatijim područjem, no ostajući ujedno i u svom fahu. Uz ponovljeno vino, našao je shodnim da diskutiramo o George Sand i Chopinu. Ja sam našao shodnim da zapalim na balkonu jer me šepirenje ovog očerupanog pauna koji nije dozvoljavao pušenje u stanu počelo zamarati pa sam ustao i kratkim odgovorom da me George Sand u kontekstu Chopinova glazbenog i privatnog života nimalo ne zanima te da u skorije vrijeme također nemam namjeru ni razviti interes za njezinu književnost krenuo na balkon. U Darkova poluotvorena usta, Anita je ubacila komad sira, ne bi li tako zauzdala prepirku na pomolu te predložila da krenemo kući kad popušim cigaretu jer je – naravno – kasno. Putem kući pitao sam je bez imalo ustezanja što radi s tim imbecilom. Rekla je da je usamljena i da je spustila kriterije jer joj se dugo nitko i ništa nije dogodilo. Onda me upitala nisam li i ja ponekad usamljen, zar je ne razumijem? Razumio sam, sve sam razumio. Moja sestra bankarka radila je dosadan birokratski posao, nije izlazila, ništa je nije zanimalo do te mjere da o tome proširi znanje, bila je utopljena u svoje svakodnevno podstanarsko i radno sivilo. Darko i njegove knjiške govorcije predstavljale su fantazmagorično buncanje o nečem drugačijem za čime je, u svoj toj rutini i izolaciji od punine života, naprosto vapila. Nisam bio niti sam se osjećao nadčovjekom, ali mogao sam barem neporecivo potvrditi da sam u životu našao svoj spektar boja. Nisam imao ništa više od nje, ali sam volio to što radim. Pitala me što ću sad kad se vratim u Budimpeštu, kakve planove imam. Rekao sam joj da ću još malo svirati, a onda je 24. 03. Pogorelićev koncert u Sarajevu kojemu se neizmjereno radujem. Odjednom mi je palo napamet da pozovem i nju pa sam joj predložio da zajedno otputujemo u Sarajevo iz kojega je otišla, mislio sam da bi je to možda osvježilo. Odmah sam joj iznio plan; ja ću vlakom iz Budimpešte za Zagreb, a onda možemo autobusom ili njezinim autom, kako god. Idemo malo prošetati čaršijom, prisjetiti se rodnog grada... ispijati kafu, opušteno... Presjekla me kratko i bez mogućnosti razuvjeravanja:

– Ja se tamo ne vraćam. Ako nisam kad je umro otac, neću ni sad.

Na njezino pitanje koliko ću ja ostati, odgovorio sam da ne znam; Sarajevo je grad u kojem nije moguće planirati.

Koračali smo Maksimirskom, prolazili su plavi noćni tramvaji, mlađarija je jela tostirane sendviče iz kojih se pušilo majonezom podmazano pileće meso, u daljini su mirovali visoki kranovi na gradilištu, u parku sjedili parovi. Sutradan u vlaku za Budimpeštu počinio sam operaciju nasilnog potiskivanja misli koje su mi harale glavom. Nisam imao nimalo snage

baviti se tuđim životima pa makar mi i krvlju bili srodni.

12.3.2005.

Već mjesec dana dobivam Gordanina rukom napisana pisma. Šalje ih ekspresnom poštom tako da vrlo brzo po pisanju stižu na moju adresu. Pretpostavljam da se žestoko potrudila da je sazna, kao što se u njima gorljivo trudi da dopre do mene. Nedostaje samo da ih poškropi parfemom i stvar bi, da nije žalobna, bila gotovo romantična. Budući da joj ni na jedno nisam odgovorio, sa svakim novim pojačala bi intenzitet sadržaja i duljinu, iako, ono o čemu u njima govori ni ne zahtijeva podebljavanje, samo po sebi je dovoljno snažno. Zamišljam je kako se lomi, i znam da je ubija moja šutnja. Drugačije zaista ne mogu. Vjerojatno misli da cijepam te papire i da me uopće nije briga. Nije daleko od istine, ali nije to ni tako jednostavno. Ne osjećam više ništa prema njoj kao Gordani, nekoć mojoj. Ljudsko suosjećanje još postoji. Jebi ga, nije monstrum. U posljednjem se pismu bori između kajanja što se sve odvalo kako jest i vlastite boli zbog pobačaja. Vjerujem da nijedan muškarac ne može istinski osjetiti što znači izgubiti nerođeno dijete. Samo žena u kojoj ono raste, diše i jede može biti u cijelosti svjesna tog čuda. Kako kaže, udvostručiš se i naučiš što je odgovornost. Treba mnogo hrabrosti i snage za ono što je proživjela. Kada više nije bilo nazad, kada joj je rekao da ima drugu, pokušala je, shrvana izdajom i zgađena licemjerjem, ipak spasiti vezu. Zaradi djeteta. Naišla je na njegovo kategorično odbijanje i, ponižena činjenicom da moli za nešto što je bivalo pretpostavljenim samo po sebi, a već i dobrobrano uzeto zdravo za gotovo, rekla: u redu. U redu je sve, u redu je ostaviti nekog zbog nekog (i hiljadu drugih popratnih okolnosti), zna to Gordana, rekla je OK. Dalje se nije moglo, napokon – nije li to isto učinila i sama? Reda pred pultom na ginekološkom odjeljenju nije bilo. Zdravstvena radnica upitala je razlog dolaska, zakazala joj pregled i termin zahvata, naplatila i predala tri-četiri lista formulara u kojima je odgovarala na pojedinosti vezane za anamnezu, konzumaciju opijata i sl., potpisala uzimanje anestezije na vlastitu odgovornost, a onda otišla u kafanu preko puta i jednim cehom uništila sve hranjive namirnice koje je posljednjih sedmica konzumirala po preporuci časopisa za buduće majke. Deset dana koliko je preostalo do termina provela je gladujući jer bi krivnja zbog predstojećeg rasla eksponencijalno sa svakim zalogajem. Isplakana i dotučena dovukla se u vrijeme zakazanog zahvata. Išlo je kao po traci. Sestra je ušla u punu čekaonicu i glasno povikala:

- Pregled: Hadžimušović! Abortus: Selimović, Begić i Ristić!

Selimović, Begić i Ristić ustale su brzo i uglavnom pognutih glava. Hadžimušović se s otežalim trbuhom polako pridigla i popratila ih neodređenim pogledom u kojemu se nazirala

mješavina predrasuda i žaljenja. Nije zamišljala da će takvu situaciju dijeliti s još tri žene. Najgore se držala maloljetnica koja je došla u pratnji majke. Prestravljena, kao pred klanje. Tek saznaš što je seks, a već ti je prisjeo. Sve su bile mlađe od Gordane. Raspodijelili su ih po krevetima u zajedničku sobu. Nakon nekoliko minuta, ušla je sestra, jednoj od njih dala anesteziju i izišla. Cura je pokušala upitati što dalje, ali je sestra u staroj dobroj maniri užurbane zaokupljenosti mnoštvom drugih, uvijek važnijih stvari već izišla zalupivši vrata. Sve tri su piljile u nju. Za nekoliko minuta ušle su dvije sestre i odvele je na istom pokretnom krevetu. Nisko ispod plafona kružila je muha. U nekoliko minuta koje su je dijelile od čina, Gordana nije pomislila nijednu smislenu misao. Smisao je bio precijenjen. Čekala je, izvana mumificirana, iznutra u komadima, da joj odstrane plod. Kada je sestra došla po nju, dok joj je u nadlanicu ubrizgavala anesteziju, Gordana ju je, malaksala i u buniu pitala: Hoću li ja sad umrijeti? Posprdnim i sterilnim hihotom popraćen odgovor sestre: Jedno ubojstvo ti je dosta za danas, zar ne? – jedna je od posljednjih stvari koje se sjeća prije nego je zatvorila oči. U operacijskoj sali podigli su joj noge na dva predviđena stalka, doktor ju je, procjenjujući tako stupanj djelovanja anestezije, upitao čime se bavi, a onda tama... U tami izniknu zlurade biljke, žderačice savjesti. Pogoduje im opskurno i okultno. Kada je sve gotovo i poslano u vječna lovišta, krivnja opisuje svoj krug. Ožiljak je izvjesniji od iskupljenja. Posljednje pismo koje sam primio nisam mogao pročitati do kraja, morao sam u ratama. Dotakla je razne stvari, istresla nutrinu. Osjećao sam krikove, ubode, vapaje, potreslo me. Zaplakao sam jer nikome ne bih poželio takve udarce. Posustajala je pod teretom. Htio sam sjesti na vlak i potražiti je samo da joj obrišem suze i kažem da joj život nije gotov. Ali to bi bio dvosjekli mač jer je ona trebala rame za plakanje, a moje to nije moglo. Preko njega sam umjesto toga prebacio jaknu, izišao van i dugo, dugo sjedio na klupi uz Dunav. Bacio sam sve niz rijeku.

Sarajevo, 24.3.2005.

Od pamtivijeka aktualna problematika čovjeka koji traga za slobodom da bude ono što jest istovremeno mi oduzima dah, ali me, u kontekstu današnje pandemije bijede duha i beskrajno nervira. Pitanje identiteta i položaja čovjeka u svijetu, ta filozofijska svakodnevnica i motiv svekoliike umjetnosti preživjelo je sve epohe i stilska razdoblja te kao neizbježan aspekt svake metafizičke djelatnosti ima primat nad svime ostalim – i to je činjenica. Kada bih mogao birati utopiju koja bi se nekim čudom ostvarila, izabrao bih stanje u kojemu se na svijetu svi bave umjetnošću. Tada bi, u mom skrovitom imaginariju čije maštarije nikada nikome od onih koji me okružuju ne bih priznao, umjetnost zadobila ono što zaslužuje – iskreni sveopći interes. Zajednica koja bi se tražila, preispitivala, rušila i gradila kroz umjetnost, koja bi za nju živjela i umirala bez da se tim dvjema riječima pridaju dramatične konotacije, koja bi nagon za opetovanom kreacijom hranila nepatvorenom potrebom da uči i razmjenjuje znanje je u osnovi onoga što nazivam svojom deliričnom, a ujedno i dijaboličnom fantazijom. Taj me delirij katkad spasi, obično u trenucima kad potone moja vjera u ljudske kapacitete. Tada sviram i upoznajem glazbu koju drugi sviraju, divim se, ali i ljutim, čudim, iznenađujem, osjećam, znam da postoji nešto što opravdava postulat o premoći ljudskog roda nad ostalim vrstama. Đavo mog imaginarija je prepreden, pojavi se u pauzi, kada zna da sam napustio svoju sanjariju, onda kada sam budan i žalosno svjestan istine koja dokazuje suprotno. I tako se batrgam, skoro cijeli život, to je postao *modus vivendi*. Večeras sam iskusio nešto fascinantno. Putovao sam više nego ikada u životu. Putovao sam audio-slikama. Obolio sam na svega nekoliko sati od blagotvorne amnezije koja je iz mog sjećanja trenutačno pokosila sve neuspjehe, borbe, grčevite trzaje proteklih stoljeća da se nadmašimo, a koja su nam u baštinu ostavila danas uglavnom minorni nagon za plodonosnijim egzistiranjem – bio sam u rukama umjetnika koji je svojom predanošću nadvisivao prag na kojem su punih usta zlobe i neznanja cupkali učmali mediokriteti. Donosio je glazbu kao kovčeg s tajnom kojega je moglo otključati samo putovanje. Misterija je bila, učinilo mi se, u suštini vrlo jednostavna za odgonetnuti. Osjetiš li na tom putu ispunjenost, shvatit ćeš da ključa nema. Sve je ponuđeno bez skrivenih motiva. Potrebno je samo čuti slike. Kažu da putovanja oplemenjuju čovjeka. Privilegij putovanja glazbom priskrbljuje pak čovjeku takav nobilitet duha koji, ukoliko se pojedinac-putnik ne nastavi truditi da ga razvija i njeguje, može također brzo iščeznuti, kao da nikada nije ni dotakao. To su stvari o kojima se rijetko govori, koje izazivaju podsmijeh širokih masa, potpiruju vatru na kojoj se prži njihovo neznanje i odsutnost interesa do granice da je potom bljuju u obliku

uvreda i ismijavanja. Nitko nema strpljenja za razgovor o bilo kojoj vrsti napretka koja ne podrazumijeva punjenje džepova novcem. Statusni simbol i moralna vertikala kategorije su koje smo sveli na najnoviji tip laptopa i zadrto bogomoljstvo. O muzici ne razgovaram ni s kime odavde. Barem ne onako kako bih ja to htio. Svaka spontana misao biva u začetku prekrivena, neizvediva, nepodjeljiva. Svako osjećanje muzike koje ne govori o dobroj svirci koja je zaslužna za još bolji kafanski dernek potiče sprdnju. Glazba se nerijetko (čast izuzecima) doživljava u uskim okvirima, šablonizirano, retroaktivno, nikada proaktivno, premda su primjeri njezina restrukturiranja u formi žanrovskog, stilističkog, interpretacijskog poigravanja u svijetu dosegli zavidan nivo. Letargija i status quo. Večeras sam putovao zvučnim kulisama svjetskog teatra. Sve se odigravalo sad i ovdje, nepovratno, u momentu koji se nikada više neće ponoviti na isti, maestralni način, kao da nikada do večeras nisam bio svjesniji sadašnjosti i koliko je ona bogata tonom, slikom, bojom, pokretom i jednom osobitom porukom što je prevodi muzika, jer, muzika je poput prijevoda, poput jezika, živ organizam koji odašilje poruke, i, ako ne znaš govoriti taj jezik, teško ćeš ga razumjeti, bit će ti potreban vrhunski prevoditelj kojega ipak nema, nitko još nije izučio taj zanat. Tajanstvenost muzike je upravo u tome što ona samu sebe prevodi, u taj isti čas kada se događa, a na tebi je da shvatiš koliko je u toj simultanosti genijalna. I premda sam znao da ću s koncerta izići u grad koji je svojom svakidašnjošću i iznemoglošću odudara od svake pomisli na uzvišeno i plemenito, ja sam sve vrijeme bio slobodan i ako ne u potpunosti, onda barem u velikoj mjeri, poimao svoj položaj u svijetu. Sve je, i filozofija i umjetnost i osjećaj za lijepo, bilo sadržano u večerašnjem putopisu. Moj položaj u svijetu nije ni sporan, jer svijet nije briga za mene. Pitanje tog položaja, shvatio sam večeras, trebalo je razumijevati s drugačijeg stajališta, koje mogu sažeti otprilike ovako: u što položiti svoje nade u zdrav duševni i mentalni opstanak? Položiti nadu u nešto, to je položaj spasenja. Ja sam svoje polagao u muziku.

Sarajevo, 25.3.2005.

Nikome nisam javio da sam stigao. To mi nije prijeko potrebno. Prošetat ću gradom, jutro će već poroditi neki sadržaj. Uostalom, ne bih ni htio sresti poznate ljude. Možda je tome kumovalo moje odsustvo posljednje tri godine, pa se sada bojim susreta u kojima bi ljudi mogli dati krila svojoj znatiželji. Kafa je vruća, boje ugljena; brzo se smiruje u malenom bijelom fildžanu pozlaćenog ruba, taloži se, poprima stabilnost mojih misli. Odgađam otpijanje prvog gutljaja, odvikao sam se od tog rituala; u Budimpešti u kafićima pijem mašinski espresso, a kod kuće Nescaffe. Zaboravio sam miris preprženog zrna i te zaslađene filigranske prizore s fildžanima i džezvicama. Privlači me nešto u toj tamnoj tekućini s resom od pjene u čijim se mjehurićima dadu opaziti dugine boje. Stare žene gataju iz taloga, a ja proričem iz mjehurića. Danas će Grad biti metafora za slučaj, za neuhvatljivost supostojanja, podudaranje ili odudaranje, ne znam točno. Sunce je otvorilo dišne kanale čaršije. Pluća su joj bila puna zime, embrij proljeća je u mom fildžanu pustio miran, čvrst korijen. Susrest ćemo se na dnu sudbine. Skitnice. Nisam ništa jeo od jučer uvečer, prije koncerta, ali još uvijek nisam gladan. Doručkujem ulice, prolaznike, ranu svjetlost i znane mirise; to su hranjive senzacije. Postoji nekoliko stvari koje bih trebao napraviti danas. Morao bih na groblje, morao bih se, ipak, javiti nekim znancima, morao bih moći osjetiti da sve to moram, ali ne ide mi. Šećem obalom i pokušavam si ugraditi osjećaj nostalgije, potom prelazim čaršijskom kaldrmom i krivim se što u meni ne izaziva osjećaj tople slabosti, ono nešto nalik ugodi koju uzrokuju poznati ambijenti... Ništa od navedenog me ne prožima, samo se tovim, utabanom stazom do zasićenja. U glavi svakoga dana nastaje neka nova muzika. Ponekad je to samo ton, ponekad akordi, teme čitavih sonata, ali najvažnije od svega je da nastaje. Kada je nema, zabrinem se da me život više ne dotiče. U trenucima kada on prestane odašiljati zvukove, nema ni muzike u meni. Danas je ona portret svih mojih sugrađana u bitci za preživljavanje. Mentalitet i navike jednog naroda također mogu zvučati. Današnji portret je intermezzo između onoga što sam živio i više ne živim. Umetak-podsjetnik na moje. Konvencija nalaže: da ga ne zaboravim. Da ga budem svjestan. Da, čini mi se, svjesno i potaknuto naučim zaboravljati da prokleta mogućnost izbora mora da postoji. Jučer kada sam stigao, zamišljao sam melodramatičan scenarij svog ulaska u stari stan. Otključat ću, ući polako i oprezno, ogledati se, sjesti na balkon, vjerojatno i zaplakati, jer, tako to mora biti, konvencija uciviljenosti, teško ću gutati i prisjećati se, buljit ću u onaj divlji kesten dolje na ulici, neke će mi melodije prolaziti glavom, bolan zvuk pjesme i riječi, ovdje oduvijek rado izgovaranih, pričalo se o svemu, o sreći i nesreći, odgoju i napretku, o ručku za sutradan, o

školovanju, o nama, sve se to moglo i izbjeći, to je jedino fer reći, sada, sve su te govorancije ionako svima na jedno uho ulazile mnogo sporije (najčešće i mučnije) nego što bi na drugo izišle, disfunkcija, a sada, sada sve funkcionira, stan je prazan i tih, osvijetljen taman koliko treba, a to je važno jer je prva stvar koju ću učiniti ta da ću na onaj uski komad zida vertikalno objesiti mnogo njihovih uokvirenih fotografija pa je zgodno što će popodnevno žutilo padati točno na njih, želim ih u svakom trenutku iznimno jasno moći vidjeti, čovjek bez sjećanja nije čovjek, najviše ću promatrati te fotografije roditelja... Stan je začarani krug iz kojega se ne može trajno pobjeći, u njemu stanuju derviši koji ga uvijek plešu, stan se dugo godina vrtio, meni se čak jedanput toliko zavrtjelo u glavi da sam otišao... Ništa od toga jučer nisam uradio. Stan je izgledao točno onako kako sam ga ostavio prije tri godine kada me Gordana napustila, a ja napustio ovdašnji život. Komšinici Muneveri sam tada dao ključeve i zamolio je da tu i tamo proviri, otvori prozor, pobrine se da se derviši-duhovi u stanu ne uguše od lošeg zraka. Munevera je tu zamolbu shvatila krajnje ozbiljno jer su duhovi i dalje bili postojani. Ostavio sam nekoliko stvari koje sam ponio na stolu, istuširao se, presvukao i brzo izišao u grad. Poslije koncerta sam se vratio i spavao cijelu noć bez buđenja. Tako ću i sada. Podne je. Vrijeme zenita. Sit sam, umoran. Možda prespavam čitav dan.

Lica su nalik jedna drugima, lica su spljoštena poput palačinki, okrugla, bez nosova, usta, očiju, tek ponekim ispupčenjem na mjestu nekadašnjih kapaka; potrošena, nestala lica kojima je istekao rok trajanja. Svugdje su u stanu, multiplicirana, dozlaboga istovjetna. Lica peru nepostojeće zube četkicama, lica pjevaju dječje pjesme bez glasa, one pjesme što izazivaju grč u grudima, pjevaju do iznemoglosti, dugo i milozvučno, kao što nikada nisu pjevala za života, u tome je njihov opstanak, ona produljuju svoj vijek u samo njima znanoj dimenziji tako što me muče pjesmom, znojim se, tijelo više ne podnosi lica. Otvori za usta se napinju, ali ne pucaju, ne rastvaraju se jer je vrijeme govora završilo, riječi naviru i sudaraju se o napregnuto tkivo, riječi-bujice koje zaustavlja nepropusna brana konačnosti. Skupljaju se u discipliniranu armiju i napadaju: ovo je njihov rat. Ja sam neprijatelj prošlosti i oni će me ubiti, hladnokrvno, na spavanju. Popio sam nekoliko čaša vode. Kakvo bunilo, kakav neuspješan pokušaj spavanja. Osjećam neobjašnjiv pritisak u mozgu. Što se to u ovom stanu dogodilo, a da ja ne mogu jasno reći da je baš to uzrokovalo ovako snažan podražaj živaca? Prostor pamti energiju, znam, i ovo je mjesto puno naboja. Ili je to ili ludim. Sutra se vraćam u Budimpeštu. Ovo nema smisla. Ne vidim što bi mi se još ovdje moglo desiti, a da produžim boravak. Sinoć sam na koncertu gledao hoću li igdje vidjeti Mašu, mislio sam da će doći. Ali nisam je primijetio. Možda nije bila. S njom bih mogao popiti kafu, nazvat ću je, možda, možemo i nešto pojesti zajedno, pojeo bih vola sada. Ona je jedan od rijetkih preostalih snošljivih sugovornika koje znam; blaga, pristojna, zainteresirana za dijalog, a ne isključivo svoj monolog – endemska pojava. U svakom slučaju, s njom ili bez nje, izaći ću van, samo da ne tavorim u stanu.

Sutradan je alkemijska klinika za odvikavanje od prošlosti
Hotel u kojem nikada nije dosadno
Uvijek netko odlazi i dolazi
U foajeima tinja kakav stilizirani svijećnjak
Pod kojim navodno zamire život sjećanja

III. ZOVITE ME JEDNORUKI

Preko noći navalilo je neko drugo doba, buđenjem se naglo prekinula preobrazba u stvar i bolest, nestale su pojedinosti, pojednostavili oblik i svrha; ne treba imati evolucijskih iluzija, postoji obratan put, prekid, pokrov preko misli; teatarskom igrom otputovat ćemo u Srednji vijek, autizam, pripremu: udarac štapom.

Danijel Dragojević, Također

Uvjerenje... da je budućnost moćnija od bojazni; uvjerenje... da je ovo najsigurnije moguće mjesto, ono gdje život ima herojski status i ne događa se usprkos, već u suglasju s vremenom, intrinzično, eufonijski. Uvjerenje... da će vjera opstati i da postoji nešto veće, snažnije, što služi kao utočište pred uvjerenjem u vlastitu šarenu lažu. Čelija je nevelika, neugledna, naprosto takva da se za nju ne možemo vezati, ali udovoljava svim našim potrebama. Poput apartmana na moru. Samo, mora nema. Ne treba zanovijetati, ipak. Ima surogata. I aparata za održavanje na opasnoj pučini. Ne možemo potonuti, sad je sve u kakvom-takvom redu. Uvijek sam volio red, staloženost, sigurnost. Ovdje u ćeliji, sve podsjeća na nadzor. Sve je složeno na ravnu crtu, pod pravim kutom. Uredno održavano i provjeravano. Blijedo-zelenkasta je ova svjetlost – čak je i kolorit sterilan. *Sužanjstvo srećno*. Ništa ne može pobjeći, prisutan je konstantni monitoring, ništa nigdje umaći, čak ni misao na bijeg. Ovdje ne bilježimo mi, ovdje smo zabilježeni, zavedeni, tretirani, zbrinuti. Žalim li se? Žali li itko? Je li dopušteno žaliti život čiji je tok odvijanja tako zapanjujuće i fascinantno razgranat? Dijagnosticiran mi je ishemijski moždani udar uzrokovan prekidom dotoka krvi u mozak. Kažu da sam *dobro prošao*, jer jedna trećina pogođenih odmah padne mrtva, a jedna se pak s vremenom u potpunosti oporavi, uz eventualne lakše posljedice. Dakle, zadovoljan sam, zapala me zlatna sredina, preostala trećina koja nedostaje do *tri trećine, cjeline, jednog cijelog*. Sada sam čisto zlato, s istaljenom desnom rukom. Nepokretnom, obamrlom, ukočenom – svakakvim se terminima služe. Prognoziraju i špekuliraju. Oveća lezija lokalizirana je u lijevoj hemisferi mozga. Takozvana umrtvljenost manifestirala se u desnoj ruci. Uz mnogo truda, volje, duha, rehabilitacije, svesrdne pomoći bližnjih, promjenu prehrambenog režima, prestanak pušenja i konzumacije alkohola, kontroliranu i redovitu tjelesnu aktivnost, psihološki tretman i nepokolebljivu vjeru i želju za oporavkom moguć je napredak.

MOGUĆ JE NAPREDAK.

MOGUĆ JE NAPREDAK.

MOGUĆ JE NAPREDAK.

Kod određenog broja pacijenata pogođenih moždanim udarom, ponekad se javi tzv. *anosognozija*; slabo istražen fenomen i rijetko stanje kada je pacijent nesvjestan vlastitog hendikepa ili nije u stanju shvatiti da je bolestan. Kod onih koji od ranije boluju od psiholoških tegoba kao što je bipolarni poremećaj osobnosti – prisutnost anosognozije može

još više zakomplicirati stvar, jer pacijent sklon mijenama raspoloženja i osjećanja, emotivno nestabilan kakav jest, može zavaravati i, takoreći poigravati se iskazivanjem reakcija na provjere medicinskih stručnjaka. Anosognoziju su mi kanili prišiti jer nisam davao nikakvih znakova svjesnosti ili razumijevanja svog stanja. Nisam urlao šokiranost, nisam se konvencionalno slomio kada sam, po njihovoj procjeni, već odavno bio dovoljno emotivno uravnotežen da bih racionalno percipirao novonastalu situaciju. Budući da moždani udar na bolesnika može izvršiti mentalni, emotivni ili tjelesni utjecaj, ili kombinaciju sva tri; kako je tjelesni bio očigledan, a a propos njega sam se ponašao kao autist, zaključili su da sam oštećen i emotivno. Što se tiče mentalnog, sve su pretrage pokazale da sam u redu. Bipolarni nisam imao, ali je činjenica da više nisam bio jedan ja, bila su dvojica. Jednoruki i ja. Ali to im nisam mogao reći. Ponekad manje NIJE više, kao u modnoj estetici, nekim tipovima arhitekture i sl. Kod nas je bilo obrnuto. Više nas je značilo VIŠE. Čitavo obilje ludila. Jednoruki i ja smo bili i više nego svjesni našeg stanja, a po teološkom opredjeljenju smo bili agnostici, naša vjera nije bila upitna, viša sila nas je stvorila, u to smo čvrsto vjerovali, ali tu silu nismo mogli spoznati. Slijedom tih uvjerenja, rekli smo jedan drugome: ako mi ne možemo spoznati zašto postojimo, zašto bismo njima rekli da smo svjesni da postojimo? Zašto bismo ikome izašli ususret? Zašto bismo mi, agnostici, a ne anosognozičari, kome učinili uslugu? Turobna je ravnodušnost vjernika koji podliježe kušnji sveopće neshvatljivosti života. Njegova je velikodušnost u ovakvim slučajevima svedena na minimum, ne pada mu na pamet obraćati pažnju na tuđa nastojanja, tuđi interes, tuđe, drugo, strano. Dijagnozu sam prepravio sam. Odlučio sam da nisam doživio ishemijski moždani udar uzrokovan poremećajem dotoka krvi u mozak koji je pak uzrokovan trombozom, jednim od četiri uzroka u koje još spadaju embolija, sistemska hipoprefuzija i venska tromboza. Izabrao sam tzv. kriptogeni moždani udar, tj. moždani udar bez očitog uzroka (nepoznatog podrijetla), koji je u mnogo manjem postotku prisutan; nisam imao snage zamišljati ugruške koji se vrzmaju mojim mozgom, ovako ću biti poseban. Ne treba mi nikakav dugogodišnji tretman, ja sam uništen čovjek. Posljedice su vidljive i opipljive, teško ispravljive. Za naknadu sam dobio Jednorukog, svoj drugi pol, ali nisam bipolarni, samo imam druga. Mi smo kriptogeni agnostici, odsada nadalje obraćajte nam se s VI.

Popodne zrelo, nabujalo, zagasito narančasto, jesenja tikva puna sjemenki i mesnatih čudesa. Izvana čujem svatove, uspaljenu kolonu trubača. Slušam Chopina. Pojačao sam. Da ne bih, kako je govorio pokojni djed, *tuđem kurcu pravio veselje*. U pripovijetci naslovljenoj „U Šopenovoj rodnoj kući“, po povratku s kongresnog druženja u Želaznoj Voli, Chopinovu rodnom mjestu, ovako kaže Andrić na jednom mjestu:

„Jednako me prati čudesna Balada. Njen početak i završetak strogo su i potpuno jednaki, kao dva mramorna stuba blizanca. A između ta dva stuba otvara se vidik: ne samo divna poljska zemlja, nego i vasceli svet u kom se sve, i čulni utisak i misao, pretvara u veliku stvarnost muzike.“

I zbilja, zaokružena je ta balada u g-molu, andrićevskim stubovima, vratima; jednima kroz koja uđeš, potom gledaš, čuješ, doživljavaš, i drugima koja se nalaze na kraju puta. Ta druga, taj kraj kompozicije, stub koji ti preprječuje daljnje putovanje, tu je kao znak opomene, signalizacija kraja. Sada tu baladu čujem mnogo drugačije nego ranije. Ranije sam pojedina djela poimao kroz tehniku, klavir, harmoniju, nekima od njih nikada nisam dao priliku da se predstave, da mi govore, da ih zbilja čujem. Neopisivo mi se smislenom čini ta kompozicija, imam uporište u iskustvu. Mogu jasno izdvojiti svoja *dva mramorna stuba blizanca*. Onaj Almin plastični klavir kojemu je nedostajala jedna tipka i 26. mart prošle godine. Između njih trebalo bi, između ostalog, i ako je za vjerovati Andriću, biti sve ono što se u svijetu pretvara u *veliku stvarnost muzike*. Dakle, sada kada sam zaokružio svoju, sebi prilagođenu kompoziciju, sada više nema ničega, barem ničega stvarnog. Stanje u kojem se nalazim možda je eventualno zagrobni život. Zatvorio sam vrata, napustio veliku stvarnost muzike i sada iz otvorenog groba gledam u nebo i čekam da mi objasni zašto. Više se ne bavim prizemnim stvarima kao što su papirologija, rehabilitacija, naputci za oporavak, lijekovi, psihološka trabunjanja, srdačne dobronamjernosti. Pustio sam impresivnu bradu i mudrujem. Chopinova glazba ima rijedak karakter nenametljivosti, ali takve koja nikada ne skrene u onu podaničku domenu podloge, pozadine koju ne doživljavaš. Ona je poput decentne starinske svjetiljke čija je svjetlost zaogrnutu blago zasjenjenim abažurum, no dovoljno prisutna da odagna tamu. Mudrujem pod njezinom svjetlošću, prebirem sjećanja kao relikvije, kao prosjak preostale kovanice. Jedna ovakva subota i imam osjećaj da to radim oduvijek. Pritišće me beskorisnost, opija ova nemoć. Pijan sam od te tekućine, ja sam šuplja amfora izlivena od jada. Gordana je tu od početka. I hvala joj što svaki dan iznova

dolazi i trudi se skupiti krhotine u koliko-toliko smislenu sliku. Rekao sam joj da mi pomoć ne treba, ali da mi ni ne smeta, da mi je potpuno svejedno što će se sa mnom desiti. Treba joj reći barem hvala na humanosti. Mora da je i to neka njezina za- okružena kompozicija, neki vid iskupljenja za koji misli da je dužna obaviti pred sobom, bogom, životom, čime već. Preda mnom ne, ne treba mi nitko, ali nikome ništa ni ne branim. Pred silama malen. Kao takav, neću da se izdižem, naporno je. Jednostavno neću da se bespotrebno umaram. Gordana maršira stanom u punoj spremi, vodi rat sa svojim izmišljenim neprijateljem, sa svojom nekadašnjom ja, uključuje me u proces sanacije prošlih rana, revidira i vida, uvečer liježe iznemogla, preuzela je na sebe mnogo, možda je i precijenila svoje snage, no zasada ne posustaje. Ja postojim kao stanje, statična masa, šutljivi mudrac koji je nekoć davno, davno sanjao veliku stvarnost muzike, a onda prošao kroz vrata i tako zaokružio tu spoznaju. Čovjek prastar, čovjek naučen, završen, a ogorčen, balada u nastavcima, balada u molovima.

Spopada me nešto poput onoga što se da naći na internet portalima i forumima gdje ljubitelji pojma *onkraj* raspredaju o paranormalnim pojavama, ezoteriji, magiji i inim maglovitim fenomenologijama. Osobno prezirem te neutemeljene forumske korpuse čija se građa daje svesti na kalemljenje vječno jednog te istog na to isto. A opet, imam osjećaj da se odvajam od tijela. Unutarnja spoznaja? Klinička smrt? Levitacija? Daleko od toga. Samo ljeto. Ubitačno, pretilo ljeto. Respiratorne tegobe, znoj, zastoj mentalne aktivnosti i to neumoljivo, robusno i uprženo. Ne mogu se pomaknuti. Na ovom katu je vrućina nepodnošljiva. Mokro tijelo tare se o tapecirano sukno dvosjeda iz vremena mojih socijalističko-federativnih roditelja. Zato zamišljam da sam izašao iz tijela, premještam se. Dobra stara teleportacija. Oduvijek sam bio zimski tip. Primjerice, Rus. Rus stamen, srčan; pružatelj otpora, metafizički ratnik. *Protiv* nemoći. Za ljubav, neku rusku ljubav pod pahuljama sarajevskog svoda. Zima je krinolina, rešetkasti žičani kalup unutar kojega, da bi oblikovao opstanak, moraš voditi bitku. Kada to savladaš, to je ples. Volim plavičasto-sive slojeve zimskog zraka. Hladnoću koja steže moja jaka slavenska bedra. Šćućurene krovove mahala, teško prohodne sokake. Tu zbijenost i kompaktnost zbog koje ljudi stanu na kočnicu, ukrućeni žure svojim toplim kućama. Štede dah. Kući se usude disati, otpuštaju energiju koju im je sputavala ledena ulica, razmjenjuju je uz vrući čaj, kamin, pod dekama, u kuhinjama gdje prekaljene domaćice i majke veteranke miješaju ljubav u kazanima. U njima izgaraju biljke i životinje na koje se možemo osloniti, male smrti od kojih živimo, koje rado liznemo prije nego li završi termička obrada. Dimnjaci znaju od čega smo sazdani, na se preuzimaju spoznaju te ljubavi, aspiriraju je, dobri duhovi, u svoje čađave stjenke. Kada putujemo, kroz prozore vlaka promatramo kako kuljaju našu ljubav. Na um nam pada ognjište. Mislimo o tome kako bismo voljeli voljeti. Ubili bismo za ruku koja, dolazeći izvana, skida rukavice i omrznutim zadebljanim prstima pristavlja čajnik, a potom nas miluje. Ulazi u krvotok. I raspada se tamo, drogira nas, razoružava. Ostaje u nama, ona je postojani lučki vez, mi smo preteški i pokvareni, živuća havarija koja, iz ipak nepoznatog razloga, ne smije otplutati. Vez je spas. Sve do ljeta, kada sunce raspali po našoj pohabanoj palubi, a hrđa što se uhvatila kao kazna jer smo se usudili sanjati ne počne škripiti i grepsti. Naposljetku nas izjedu i ona i otežalo sunce, i možda, prije nego se uz nas stisnu neki novi i svježiji što još nisu oksidirali, možda nas uoči kakav mjesni ribar i skloni u svoju staru garažu. Iz elegije ruskog ratnika što je zbog sna o ljubavi omrznuo pa oksidirao prenuo me trenutak u kojem sam odjednom racionalno razabrao da se osjećam jadno. Da ništa ne radim. Da mi sestra, koja mi je ujedno

i jedini preostali takozvani bliski rod šalje novčanu pripomoć; da sam, zbog svog hendikepa, valjda linijom manjeg otpora, u život ponovno pripustio ženu zbog čijih se postupaka svojedobno u meni nataložila nezavidna količina gorčine i koja to dobro zna, a situaciju pod izlikom da me voli, ustvari koristi za svoje iskupljenje dok ja, poput nekog sado-mazo slabića dozvoljavam da mi pred očima svakodnevno uprizoruje taj trodijelni gundulićevski barokni ep – kći razmetna što je *sagriješila, spoznala* te se potom *skrušila*. Da sam propao na sto načina. Da mi ni do čega i ni do koga nije stalo i da mi, istini za volju, ovako ništavnom, predstoji nešto poput kraja. Slijedom struje svijesti, sjetio sam se svoje majke. Pamtim je kroz dva razdoblja. Ono prvo, kada je bila žena koju sam volio, poštovao, ali i mnogo toga joj zamjerao, i drugo, u kojemu je postala neka druga osoba koju sam još uvijek poznao, ali koja je s vremenom sve manje poznavala mene. Moja majka je bila odmjerena, ne pretjerano profinjena, ali dopadljiva osoba. Vješto se snalazila u društvenim sferama; ne bih rekao da je u ljudima izazivala baš strahopoštovanje, ali su je uglavnom cijenili. Ako je u nečemu bila izvrsna, onda je to bilo u iskazivanju svog neoborivog i redovito argumentiranog mišljenja pored kojeg je ostavljala malo prilika za protivljenje. Narod bi rekao *jaka žena*, a ona bi narodu odgovorila *svaka je žena jaka, slabost je za kukavice*. Radila je kao odgajateljica u nekoliko ustanova za predškolsku dob. Teta u vrtiću. Ja nikada nisam išao u vrtić. Tvrdila je da ne moram sve dok me otac i ona mogu podizati, da za time nema potrebe. Kasnio sam s vodenim kozicama, šarlahom, raznoraznim virusima i primarnom socijalizacijom. Zato sam imao nepodijeljenu pozornost. Sin jedinac koji je u većini slučajeva mogao dobiti svoje omiljeno jelo kad god zaželi, ali i do unedogled zamišljati kako je to igrati se s drugom djecom. Način na koji me odgajala, više nego staklenom, sličio je čeličnom zvonu. Sve je išlo tip-top, naoko, sve se odvijalo kao u Panglossovom *najboljem od svih mogućih svjetova*. Na vrijeme, sa svrhom, uvijek s obzirom na budućnost i hranjivo. Kada sam s gotovo svim peticama završio osnovnu školu, bila je jako ponosna i ocu rekla da se vidi da sam iz pametne porodice. Nakon gimnazije, u kojoj sam uvijek briljirao iz matematike, fizike i glazbenog, a patio se s likovnim, ocu je rekla da sam povukao najbolje od nje koja je uvijek krasno pjevala i imala apsolutni sluh zbog čega joj je žao što se nikada nije bavila glazbom, ali i od oca koji je bio čovjek od brojki. Ona sama, rekla je ocu, nikada nije znala crtati, a to se sada vidi i kroz njezinog sina. Srednju muzičku sam završio s uspjehom, bez problema, a za to je, rekla je ocu, ključan bio njezin trud i stalno poticanje na vježbanje. Akademiju sam, objasnila je ocu, upisao zahvaljujući već spomenutim genetskim predispozicijama i zato jer je ona zaslužna za to što sam čitavo ljeto mogao nesmetano vježbati za prijemni tj. zato što je ona odnijela slavodobitnu pobjedu nad komšijama koji su s pravom zahtijevali pridržavanje kućnog reda. Kada sam završio akademiju i diplomirao s desetkom, ocu nije

ništa rekla jer ga više nije bilo. Nakon što oca više nije bilo, prestala je govoriti i djelovati. Još je uvijek mislila, ali je zajedno sa svojim teretom uspomena kopnjela. To je trajalo do 2000. Poslije sedam godina udovičkog života, umrla je i prepustila mi da s vremena na vrijeme razabirem kakva je bila osoba. Nedvojbeno, moja mi je majka pružila svu majčinsku ljubav i skrb, odgovorila me kako je najbolje znala i usadila mi mnoge etičke vrijednosti na kojima sam joj zahvalan. Međutim, središtem njezina svijeta oduvijek je bio moj otac, čovjek s kojim sam imao prirodniji i opušteniji odnos. Jesam, trčao sam u zaklon pod njezinu suknju kada bi otac zagalamio ili se rasrdio zbog nekog mog nestašluka. I jesam, plašio sam se njegove kazne i u majci tražio djetinju utjehu i čeznuo za njezinim opravdanjima kako bih izbjegao tu kaznu. I kada otac ne bi sa mnom pričao iz didaktičkih razloga, kako bi mi došlo do glave da sam pogriješio ili ga nisam poštovao, pribjegavao sam njoj, tražio njezinu potvrdu da sam još u kakvoj-takvoj milosti i da će sve to proći. Tada bi se, kao prava majka, pokazala blažom od oca, i svojom toplom riječju i pogledom utjelovljivala melem za moje zaslužene rane. Međutim, kako sam odrastao, i kako sam postajao čovjekom koji misli svojom glavom i pronalazi svoje mjesto u društvu, bio sam sve sigurniji da mi je otac bolji sugovornik. Jednostavno nisam nalazio zajednički jezik s njom. Slušao sam pažljivo njezinu riječ i trudio se pronaći dašak nijanse, kritički promišljeno stajalište koje je podložno i promjeni, propitivačku refleksiju. No sve što je ona o bilo čemu imala za reći svodilo se na crno-bijelo poimanje stvari. Sumnja joj je bila strana pojava. Prezala je od nje kao od vraga. Kasnije sam shvatio da je sumnja u njoj izazivala osjećaj nestabilnosti i nikako je nije mogla pojmiti kao konstruktivni poriv koji ponekad može pomoći u boljem spoznavanju svijeta koji nas je okruživao. Mislim da se bojala da ako odmah ne iskaže svoje na mah doneseno i tvrdo pakirano mišljenje, da će ispasti neodlučna, beskarakterna i slaba. Problem je bio u tome što time nije nudila mišljenje, nego stav. A stav je bio krut i nefleksibilan što je od nje činilo pomalo površnu osobu. To me ubrzo počelo izluđivati jer sam kao dijete o njoj bio stvorio drugačiju sliku. Bio sam naivno uvjeren da je ona velika, nepobjediva mudra pravednica kojoj nijedna druga ženska osoba koju sam poznavao nije dorasla. Bilo je to prvo razočaranje, prva rasturena iluzija koju sam posjedovao o njoj. Ona druga, koja se rasprsnula nešto kasnije, također me pogodila, ali tek kasnije. Nije me mogla uznemiriti i posve obuzeti jer smo proživljavali rat koji je ubio i najprostiju iluziju o ljudskom pravu na slobodu, mir i život pa je ta iluzija predstavljala tek uhodani šok na šok. Ta druga iluzija ticala se mog umišljaja da sam ja, njezin sin kojim se toliko ponosi, najvažniji čovjek u njezinom životu. Nju sam zasnovao na pretpostavci o tome da je sin u životu jedne majke svetinja jer je, izišao iz nje i jer ništa u njezinom životu ne može biti više *njezino*, a samim time ni više *voljeno* od djeteta koje je devet mjeseci nosila u utrobi. Tu sam se grдно

prevario, moja majka je, a to ću shvatiti nakon očeve smrti, više od ičega ili ikoga na svijetu voljela jedino mog oca. Voljela ga je jer ga je posjedovala. I mene je posjedovala, ali voljela manje, čak ne ni drugačije, nego jednostavno manje. Kada je umro, ugasila se i ona, samo je nastavila disati, jesti, piti (uglavnom tablete za smirenje), odlaziti na toalet i brisati prašinu s vjenčane slike. Dok je otac bio živ, njezin klasični razgovor s bilo kime koga smo poznavali, svodio se na panegirik njezinom suprugu koji je neusporedivo dobar muž, ljubavnik, prijatelj, kolega, prosvjetni radnik, čovjek, otac i bog. On je nepogrešiv, odan, pametan, dobrohotan i brižan. A sin je, kao normalna posljedica takvog genetskog koda, naslijedio sve to. On svira klavir. Njezin sin svira, i to jedan takav instrument! Jedanput je, bio sam tek na početku studija, komšinici u liftu koja joj je išla na živce, a čiji je sin bio narkoman nadmeno rekla da je njezin sin ni manje ni više nego profesor klavira, i da je dobar odgoj pun ljubavi preduvjet za uspješnost djeteta. Žena je oborila glavu, a ja sam progutao knedlu neugode. Tijekom prve dvije godine studija, pretvarala me kome bi god stigla, u izvanrednog profesora, još boljeg pijanistu i svjetski poznatog muzičara. Bez obzira na to što to ljudima u podrumima, skloništima, redovima za vodu ili u pauzama između granatiranja nije predstavljalo ama baš ništa, moja je majka predano gradila moj fantomski staž. U onim godinama kada dječak u meni još nije postajao momak, kada sam još uvijek bio djetinje željan njezine ljubavi, i nisam naslućivao da će ta maznost uskoro nestati, stvorio sam ritual prizivanja njezine pažnje. Sjedao bih za klavir i svirao kao da mi nikako ne ide; odsvirao bih neki takt pogrešno, pa zastao, pa glasno uzdahnio i ponovno ga odsvirao krivo, pa udario po klaviru. Ako ne bi odmah došla, ponavljao bih ritual sve dok se ne pojavi. To sam radio zato da bi došla k meni i rekla mi nešto umirujuće, ohrabrujuće. Ona bi naposljetku došla, ali pažnja tog tipa bi izostala. Umjesto toga, održala bi mi kraći pedagoški traktat s primjesama suhoparne motivacije i udaljila se.

- Rezultate ćeš postići samo upornim vježbanjem - napomenula bi za kraj.

Čeznuo sam da mi kaže da ustanem od klavira, da danas ne vježbam, da zaboravim to samo na jedan dan, da je ovo naš dan, da me uzme za ruku i odvede u grad ili da se nečega poigramo. Tako sam stekao naviku drila. Bez sumnje, moja je majka zaslužna za moju ambicioznost koja je rasla ojačana njezinim naputcima. Katkad mi se čini da je fenomenu uspjeha bila posvećena do mjere da je sve ostalo jednostavno moralo pasti u drugi plan. Bilo je iznimno važno postići ga, na svim poljima djelovanja osim u emocionalnom smislu. Kada gledam njezine fotografije koje je sakupila u jednu kutiju, gotovo su sve prigodne tj. sve uvijekovječuju neki dobro izveden pothvat ili veselu obljetnicu. Diplome, tatini najbolji ribički ulovi, kolektivne proslave rođendana, obljetnica savršenog braka, raznorazne promocije itd.

Malobrojne su one spontane, kao kad nekog uhvatiš na prepad. Događaji su se u njezinom životu odvijali pomalo namješteno, režirano, bez improvizacije. Čak je i tu riječ mrzila. Kada sam joj nekoliko godina nakon očeve smrti rekao da odlazim živjeti s Gordanom u maleni podstanarski stan koji smo bili našli, izbezumila se. Oštro se tome protivila iz nekoliko razloga. Nije normalno da ja nekuda odlazim, ona neće moći sama, Gordana bi trebala doseliti k nama, ona nam neće smetati. Kako ćemo, zaboga, kuhati i plaćati to sve?

- Improvizirat ćemo - odgovorio sam joj.

- Improvizirati... Improvizacija je za neozbiljne ljude. Ti bi samo nešto navrat-nanos, bez reda i kao muha bez glave - otresla se.

Bezglava i neuredna muha je ipak odselila, a majka je nastavila redati liječničke recepte koji su propisivali sedative. Kada bih je posjetio, uglavnom bi šutjela ili uzdisala. Na pitanje treba li joj što, odgovarala bi kratko da su njezine potrebe najmanje važne, a ono što joj je davalo razloga za život mrtvo. Nimalo se nije ustručavala iskazivati želju za smrću. Bilo mi je teško gledati tu patnju, ali ujedno i mučno od te lažne skromnosti kojom je prekrivala manipulativnost. Potkraj života usvojila je vještinu latentnog predbacivanja. Na koji bih joj se god način obratio, kako bih joj god dobronamjerno ponudio pomoć ili samo iskazao želju da nastavi živjeti kao i svi drugi ljudi kojima je netko umro, sve bi to britko odrezala izjavom tipa: *sve se otelo kontroli, svi rade što ih je volja, ja ne poznajem taj način. Moje je vrijeme prošlo*. Jednoga dana sam primio poziv od njezine radne kolegice s kojom je bila u dobrim odnosima. Nazvala me da popričamo o majci. Rekla je da pripazim na nju, jer je primijetila da je u posljednje vrijeme (koje je doista i bilo majčino posljednje vrijeme) lelujava i odsutna. Mjerila je riječi kako bi mi na pristojan i neuvredljiv način rekla da majka na poslu više ne funkcionira i da je zapala u neko krizno stanje. Zatekla je je kako plače u wc-u i htjela joj pomoći, na što se majka izderala da njoj jedino može pomoći da ode s ovoga svijeta. Isti dan došao sam po majku na posao i pozvao je na ručak u Gordanin i moj stančić. Ženu koja nije znala sumnjati i koja je čitav život težila redu i uspjehu, pozvao sam, sumnjajući kao najtvrdokorniji skeptik u uspjeh zamišljene misije, u naš neuredni brlog. Htio sam je rasteretiti, razveseliti, odagnati joj tu tu robnu tjeskobu barem na jedno popodne. Mislio sam da je krajnje vrijeme da ozbiljno popričam s njom o tom prestanku vjerovanja u život, o toj lošoj energiji koju je nakupila u sebi. Gordana je još ujutro rekla da će po povratku s posla kupiti namirnice i napraviti filovane paprike, majčino najdraže jelo. Na sam spomen ručka i našeg stana, naišao sam na jedno nepopustljivo i odrješito NE. Rekla je da se ne osjeća dobro, da je vrlo umorna, bez apetita i da će odspavati kod kuće. Svi ti simptomi upućivali su

u najmanju ruku na to da mora posjetiti doktora, ali više od svega, na to da se bliži kraj koji je toliko žarko priželjkivala. Plakao sam kada je otac umro. Kada je majka umrla, također sam plakao. Ali ako postoji neka mikroskopska analiza suza i njihovog sastava, sigurno bi se ta dva plača razlikovala. One za ocem bile bi prozirne, čiste, nepomućene, bez kiselih i gorkih supstanci, dok bi one koje sam prolio za majkom bile zasićene nečim oporim, gustim i tamno obojenim. Njezine sam teško gutao, dok su se one očeve sasušile i same od sebe pospremile u laganu, spokojnu spomen-kutijicu od bisera. Na ovom dotrajalom tamnozelenom kauču na kojemu ležim, sjedili su majka i otac bezbroj puta. Evo ide najava dnevnika, još malo pa ću morati u krevet. Danas se otac ne osjeća dobro, majka čini sve da mu ugoditi. Budući da moraju nešto razgovarati, ja u krevet idem bez pogovora, najprije, naravno, proturječim i tražim puding, ali ne uspijeva mi. Malen sam i nemam što tražiti pred televizorom tako kasno. Ustajem i odlazim prema svojoj sobi, ali se još jednom osvrnem da ih vidim. Uznemireni su. Sakrivam se iza zida u hodniku i virim. Zagrlili su se. Otac plače, malaksao je. Kad bih samo znao o čemu se radi! Majka uzima njegove ruke u svoje i nježno ih ljubi. Želio bih dotrčati tamo i zavući se među njih! Želio bih ljubiti i plakati s njima, osjećati sve što i oni, biti dio svega toga! Kako se zove to što oni sada rade? Je li to ljubav? – pitao sam se, skutren u svom špijunskom položaju. Sutradan ujutro glumio sam oca. Ni dan danas ne znam otkud mi u tim zelenim godinama tolika nepokolebljiva odlučnost da se odvažim na taj performans. Nisam htio ustati. Majka je došla da vidi što je sa mnom. Pokušavao sam biti ozbiljan i reproducirati sve očeve pokrete i mimiku lica koju sam upamtio. Čak sam i protisnuo da me je strah, premda se ničega konkretnog nisam bojao, već sam samo htio da ona opazi moju uznemirenost. Želio sam da mi pruži tretman kakav je sinoć imao otac. Nakon što je iskusno zaključila da mi nije ništa i prozrela me kao najvećeg diletanta među nadobudnim mađioničarima, pomilovala me po glavi i rekla otprilike nešto poput:

Sine, ja sam tu, i dok je tako, imat ćeš sve što poželiš, barem ono što ti ja mogu dati. A doći će dan kada ćeš sam ispunjavati svoje želje. Upamti, nemoj nikada ostati bez želje. Kada više ništa ne želiš, znači da ne voliš život.

Po završetku rata i studija do odlaska u Budimpeštu, većinu vremena radio sam kao profesor u muzičkoj školi. Muzika je vrlo svojstvena Sarajevu, mnogo njih za sebe vole reći da su muzičari, premda su mnogi tek muzikanti, baš kao što su poneki i pravi glazbenici. Negdje između tog šarlatanskog muziciranja radi zabave i druženja te ozbiljnog akademskog ili pak neškolovanog, ali istinski kvalitetnog bavljenja glazbom ukotvila se riječ muzika kao jedna od pozitivnih strana ovog društva. Ukratko, ona je možda i najproduktivniji vid ovdašnje kulturne aktivnosti. U školi je najprije bilo izazovno: profesor predstavlja autoritet, on je prenositelj znanja, meštar, poštovana veličina, i sve tako dok se ne navikneš na sistemsku anatomiju koja te usiše u svoju retortu iz koje izlaziš destiliran, u obliku potplaćenog prosvjetara sa stalnim osjećajem manje vrijednosti u odnosu na neka druga, podjednako pa i manje zahtjevna VKV zanimanja. Period konverzije iz metafizičkog Sokrata u fizičkog Sizifa traje kratko, naročito u ratom poharanoj zemlji. Simultano, i muzika gubi svoje draži, jer, u ovakvom nezavidnom okružju nema više značaj koji bi imala u normalnoj situaciji. Ostaje ti da je obožavaš potihom i iznutra, da je proučavaš za sebe, za neko svoje zadovoljstvo, da joj se klanjaš. To su bile godine hodočašća, hadžiluka, kako god. Korača tako, prosvjetar gol i bos, da se pokloni, fantomu svomu. Na putu trnovitom sretne ponekog hadžiju. Tako sam sreo jednog stranca koji je u Sarajevo došao nekoliko godina poslije rata i u njemu, ne planirajući to, ostao, nastanio se nekoliko godina. Bio je pisac, freelancer, zapadnjak, slobodnjak. Došao je vođen svojom intuicijom – tako mi je pričao – ponukan unutarnjom potragom za istinskim proživljavanjem života, što god da je to značilo. Upoznao sam ga jedne večeri u društvu nekolicine muzičara i novinara. Započeli smo neobavezan razgovor u kojemu me iznenadio njegov lakonski interes za ratna zbivanja; naime, bio sam navikao na dosadne strance koji su Eastern Europe brošure smatrali kanonskim djelima, kapitalnim klasicima ikad napisanim o tom enigmatičnom i krvožednom dijelu Europe, a koji bi, nafileti tim prozaičnim tekstovima, onda dolazili u Sarajevo puni plemenite empatije, ali i kolosalnog neznanja o stvarnim tokovima povijesti, ali su baš svi redovito željeli znati sve o ratu, čuti što više autentičnih priča, uši su im bile divovske Humboldtove lignje što bi sa svojih nekoliko desetina tisuća prijanjaljki hvatale priču-plijen. Pisac, tako ćemo ga zvati, nije osjećao potrebu da ispituje o ratnim strahotama, ponešto je znao, ponešto naslućivao, ponešto bi čuo, u svakom slučaju, bio je tu, u Sarajevu. A poznato je da strani jezik, kulturu i običaje najbrže usvajaš u autohtonoj sredini. Svidjelo mi se Piščevo klizanje kroz prostorno-vremensku dimenziju naših prilika. Bilo je neusiljeno, nenametljivo, a itekako prisutno. Imao sam dojam da pušta

da mu se stvari događaju, da ga spontano pronalaze, dok je on sam, ključnim aspektom ličnog angažmana držao svoju sposobnost da komadiće zalijepi u mozaik. Svakako, bio je na pravom mjestu za pravljenje mozaika; ovdje je krhotina bilo koliko hoćeš. Nakon poznanstva te večeri, nastavili smo se družiti narednih nekoliko mjeseci. Povremeno bismo otišli na piće i razgovarali. Nije tu bilo nekog grča, znali smo čak i gotovo prešutjeti piće, bez nelagode. Svatko u svom nijemom filmu. Tek je nakon nekoliko sastanaka odlučio da mi kaže nešto više o knjizi na kojoj je radio. Započeo je s naslovom, i kako ga je izrekao, pomislio sam da bi on ustvari mogao biti lažnjak, i da piše kao i svi, o ratu, o užasima, patetično, za stranu publiku kojoj toga nedostaje, koja vapi za osjećajem uživanja. Tunel spasa – naslov koji me najprije izbacio iz takta, bio je ustvari tek naziv za nešto posve deseto. U kratkim crtama, objasnio mi je kako se već dugi niz godina bavi tematikom razaranja, no ne u smislu drvljenja po fenomenu rata i njegovih bjelodanih posljedica na ekonomske, ili pak političke prilike pogođenog društva. Pod pojmom razaranja mislio je na širok spektar destruktivnih struktura, pa i rata. No prije svega, njegov se književni diskurs temeljio na destrukciji identiteta kroz prizmu izostanka želje za djelovanjem unutar nekog društva. Bio je sveobuhvatan, taj Pisac, ili se barem meni tako činilo. Zadirao je u psihologiju kako pojedinca, tako i mase, u brojne faktore koji onemogućavaju napredak ili ga pak u cijelosti guše. Zanimao ga je aspekt povodljivosti i ta kontaminacijska struja usvajanja stereotipa, tihi ubojica originalnosti. Kada sam ga tijekom te večeri, poput lošeg, posve neoriginalnog novinara, upitao što je njegov osnovni pokretač, gdje nalazi motivaciju za pisanje o tome, rekao je da je to nešto sasvim jednostavno: opet želja. Želja da o tome razmišlja, da to preispituje, i konačno, zapiše. Njegovo rezoniranje nije bilo nimalo pretenciozno, bio je čovjek čija mi karakterni kompozicija nije dosađivala, naprotiv. Mislim da je to bilo obostrano, premda nismo bili istog kova. Možda je tome kumovala činjenica da smo ljudi od, kako bi se to reklo, pera i notā, da se u životu pretežito bavimo stvarima koje odudaraju od svakodnevnog egzistencijalnog jadikovke pa smo, samim time, nekome nesumnjivo i odraz svojevrstnog čudaštva, ali se mi međusobno dobro razumijemo. A možda to što smo se upoznali uopće nije bilo slučajno. Ja sam sve više počeo gubiti želju ili je možda bolje reći ne osjećati želju za napretkom, a uslijed toga ovaj mi se čovjek učinio vizionarom, pomalo sam bio i umislio da je on jedna od onih persona koje u život banu sasvim slučajno, dok bi shvaćanje njihove svrhe/uloge stiglo tek kasnije, naknadno. Govorio je o želji za životom, o onom esencijalnom, o stvarima koje nosimo u sebi, a uzimamo zdravo za gotovo. Imao je tu zajedničku crtu s mojom majkom, tu energičnost pri vjerovanju da se mora željeti ići dalje. Te večeri sam i ja imao želju: poželio sam biti on ili barem misliti kao on. No bio sam svjestan da su naši putovi različito skrojeni i da nas dijele surovo neusporedive okolnosti. I

ne samo to, naša sarajevska jutra nisu počinjala na isti način, u to sam bio siguran. Moja su bila nesretniji dio jedne te iste konstelacije iznad nas. O da, jako sam želio imati taj pristup životu, tu njegovu lakoću razabiranja, bez imalo zavisti, želio sam taj mentalni sklop. Htio sam i još nešto, što je on imao, a ja nisam, a to je bio izbor. Naime, ta je večer bila jedno od naših posljednjih druženja, jer Pisac je uskoro odselio iz Sarajeva, zapalio za toplije i raznobojnije krajeve gdje ulicom ne hodaš kraj ruševina, ali gdje je također namjeravao, rekao je, pratiti društveno stanje nakon jedne velike katastrofe prirodnog tipa koja je zadesila tu destinaciju. Na našem posljednjem sastanku poželio sam mu sreću u daljnjem radu (barem sam nešto poželio) i rekao da mi se uvijek može javiti kada ponovno dođe u Sarajevo. Nikada ga više nisam vidio. Ali dobro se sjećam kako me srdačno i prijateljski potapšao po ramenu, dok mu je iz pogleda izbijala neznatna, ali ipak zamjetna iskrica radosti koju sam, uopće ne sumnjajući, pripisao njegovoj sreći što će svoj pogled konačno odvratiti od ovdašnje kataklizme. Tih nekoliko mjeseci našega poznanstva imali su na mene snažan učinak. Kada je otišao, mnogo sam razmišljao o njemu. O načinu na koji je on, iz svog položaja stranca na proputovanju koje se (igrom slučaja ili namjere) oteglo, mogao razumijevati ovaj grad i njegove ljude. Gajio sam nastranu mješavinu mišljenja i dojmova o njemu. S jedne strane, krasila ga je fantastična lakoća podnošenja ružnoće i jada, poput ponosnog vlasnika filtra koji to melje u sitna zrnca rezona, ne ostavljajući mjesta kolebljivoj osjećajnosti. To me i očaravalo i zapanjivalo. Ne iscuri li ponekad barem sićušni prah subjektivnog? S druge strane, bio je tako slobodan i toliko prirodno želio napredovati, kretati se vlastitom mišlju. Misaoni trapezist koji bi uvijek doskočio na mekano. A kad ga balansiranje na žici iscrpi, jednostavno bi otišao. Drugdje. Gdje poželi. Novcem. Na krilima vlastitog izbora. Nikada u životu nisam osjetio zavist i grozio sam se toga kao kakve skaredne nemani. Sve dok nije otišao Pisac. Tih dana sam se izolirao od svijeta, psihički, ne fizički. Gordana bi dolazila u naš unajmljeni stančić, prepričavala mi zgođe s posla, ljubila me, pozivala u šetnju, kino, dovodila prijateljice, sve kao i obično. Smijale bi mi se da sam u muškom pms-u, da sam prolupao, jer, pomalo sam piljio u točku i bio smeten pri razgovoru. U tom periodu svog života još mi je bilo stalo da odglumim nešto, da manevriram sitnim lažima kako bi me se ostavilo na miru. Našao bih neku banalnu izliku kako da se povučem. Obično bi to bila muzika, rad. Odlazio bih u drugu sobu, tamo gdje je bio klavir koji sam dopremio iz roditeljskog stana. Ili bih šutio i puštao da me obuzmu misli ili bih svirao, stalno jedno te isto. Bethoveenovu sonatu u c-molu, opus 111. I inače me tako znala spopasti neka kompozicija koju bih onda svirao dulji period. Dva stavka ove sonate govore o oprečnim stvarima. Prvi je, maestoso, vezan uz materijalno i dimenziju moći u svijetu, ljudsku borbu, dok je drugi, arietta, liričan, poetski, s naglaskom na nutrinu, metafiziku i osjećanja. I

kompozicije mogu biti inteligentne. Ljepota ove sonate, između ostalog, bila je i u briljantno izbjegnutom procjepu njezine dvije središnje teme. Nije bilo jaza, znaka razjedinjenja. Svirao bih i mislio na bolji život i kako ga postići. Šutio bih i mislio na novac, kako ga se dočepati, u enormnim količinama. Jer, realno, on je bio najveći faktor ograničenja izbora, a ne bi bilo pretjerano reći ni nepostojanja izbora. Mislio sam i o sreći, o tome kako bih bio sretan da mi se ispune neke želje. Želio sam, onako kako je o tome govorio Pisac, da poboljšam kvalitetu življenja pa da mogu kao on, o tome slavedobitno raspredati; to, i da zazovem promjenu koja će se zaista desiti, jer, prema njegovom receptu – bilo je dovoljno zaželjeti, invocirati. Tako se tih dana rodila ideja o prekidu dotadašnjeg načina života. Više od svega, morio me monotoni ritam posla kojim nisam bio zadovoljan i koji mi ne pruža tako davno očekivano ispunjenje. Odmah nakon toga, veza, u kojoj se već godinama nije desilo ništa neočekivano, puno naboja, adrenalina ili slasti. Već godinama uzgajam rep na glavi. Stao sam pred ogledalo. Pomalo kvrgav nos, bujne obrve nadstrešnice (prolom oblaka ostavljao bi moje lice suhim), i ta ravna ugljena kosa, vječno skupljena u gnijezdo ili rep, najčešće kuhinjskom gumicom, izuzev kada bi mi se Gordana smilovala i poklonila neku svoju, finu, obloženu, onu što ne čupa, a koju bih redovito izgubio. Postalo mi je bistro: sve što sam živio od rata do tih trenutaka bile su mačje godine, dani vječnosti, rastegnute kao žvakaća guma na prstu klinca, žalobno poraće i pripadajuće mu egzistencijalno dovijanje, mrvice, zastranjenje i zadovoljavanje. Tako sam počeo bajati. Narednih godinu ili dvije proveo sam kao vrač u laboratoriju željā. Da je Piscu, gdje god da se nalazio, ponestalo želja, mogao sam mu ih pokloniti, imao sam ih napretek. Gordana je sve manje shvaćala taj moj tranzicijski period. Održavao sam joj privatne tribine na temu promjene, poticao i nju da nešto zamislimo, izmijenimo, realiziramo, nešto što će nam povratiti elan. No bez uspjeha, jer, bila je to žena od trenutačnosti, svladana činjenicama kao lancima, čak me je i optužila da previše sanjam i zabranila mi da maštam! Njezina letargičnost i sklonost ostajanju na starom nije me toliko zaprepastila koliko veto na imaginaciju. To je bio udarac inteligenciji, kršenje osnovnih ljudskih prava. Učinila mi se ograničenom, čak ne ni prirodno takvom, nego kao da je njezino tvrdokorno stajalište tek jedna u nizu od mrlja koje čine cjelokupno stanje u ovoj zemlji. Svi smo mi bili zatočeni u istom, na svojoj zemlji od novonastalih artefakata, konstitutivnih aura i ustavnih dijareja. Tko zna što je Pisac zapisao u svojoj knjizi. Tko zna kako nas je doživio, nas koji smo same sebe zaboravili, ako ne i prestali doživljavati. Sunovrat se odigrao brzo, kako to obično i biva kada se prepuni čaša. Curilo je s rubova. Ja sam sve više želio otići odavde, promijeniti scenu, ali i ona je napokon nešto željela, čeznula je da ode od mene. Pisac je bio u pravu. Prizvali smo, ispunilo se. Ako je posjedovanje željā mjerilo živosti, onda je život poput teatra. Kao što postoji teatar u teatru, tako postoji i

određeni vid života u Životu. Sada živim život bez želja u Životu.

Osjetio sam kontrakcije odebljelih zidova oko tijela. Stezali su me, sve me razjarilo, iznenada. I njezin lik neuspjele, nezaživjele žene pred ekranom kojim su defilirali brkati Turci sa svojim sapunjarskim jadima, tim vitaminima za anemične mase, i ja i sva moja druga Ja, nemušta, suvišna, potresena drugošću. Nervirao me i vječno isti miris pržene hrane i utabani raspored naših monotonih radnji, ali zidovi, zidovi su bili daleko najgori. Klasična klaustrofobija i zamor rutine. Cijele zime vježbam život, dobar naslov tog Fabrijevog romana – Vježbanje života. Raspadam se, na sitne komade beskorisnosti. Ti komadi, odvojivši se jedni od drugih, udaraju o te iste zidove, zalijeću se i sudaraju u zraku s njezinim licem, bauljaju podovima, jezde i prijanjaju uz pljesnive sanitarne čvorove, tavore u kutovima, zajedno s kuglama prašine i epitela koji se ljušti s naših tijela, o, tempus fugit, moram izaći, moram među ljude. Napolju divlja ona jeziva januarska južina. Obukao sam Jednorukog, a sebe okuražio za socijalizaciju. Jednoruki je moj jaran, a ja sam njegov štit. On je ponekad iskompleksiran, no tada ulijećem ja sa svojim amerikaniziranim self-help mačem i siječem njegove barijere. A katkad je obrnuto. Ja se slomim, sva ta moja psihološka čvrstina podlegne pod nečim banalnim, a Jednoruki onda hrabro spašava stvar, iskrsne sa svojom neustraivošću i neobičnošću: on je moj vitez, a ja njegova dama u nevolji. Moja je čast njegova dužnost. Idemo u noć, u druge sudbine, među tuđe udove. Nisam imao želju ni da me grad prigrli, ni da se izgubim među njegovim plavičasto-sivim venama, nisam se opajao ničime gradskim jer je ovaj grad već u mnogočemu izgubio svoje urbane karakteristike, a i nije bio ni plavkast ni liričan, već natopljen smogom i smećem. Na livadi u jednom urbanom kvartu moglo se na pet metara opaziti: praznu kutiju tableta za smirenje, praznu bočicu pelinkovca, koru od banane, pseći izmet, zgužvanu kutiju cigareta, odlijepljeni đon, dječju gumicu za kosu i vandaliziranu kantu za smeće. Želio sam piti. Za šankom od punog tamnog drveta, udisati težak miris aromatiziranih cigara, slušati mistični melos, bacati teške kontemplacije ispod prigušene svjetiljke nad šankom, milujući čašu, vrteći viski s ledom lijevo-desno. Izgarao sam od želje da utjelovim i doživim filmski kliše. Međutim, Jednorukom se to nije svidjelo. On nije bio u godfatherovskom elementu, već za neki žešći provod. Htio je osjetiti kako njime kola krv i kako mu ono što mu je preostalo od mišićne mase pada u blago opijeni hipotonus. Nina Simone, neprikosnovena soul carica kako je neki zovu, a ja bih to parafrazirao u soul otimačica – ima jednu pjesmu naziva There's a few more lonesome cities that I'd like to see. To sam pjevao u glavi slijedeći Jednorukog. Ne znam zašto. Možda sam se pitao bi li ona ovaj grad uvrstila u taj svoj popis. Kako god, ubrzo je Jednoruki pronašao

neku kafanu koja mu se izvana doimala prikladnom za naš bipolarni izlazak. Mramorni šank. Odmah sam počeo negodovati. Mramor je hladan, i premda piće zagrije čovjeka, kamen ipak ne preferiram. Posadio me za taj šank, ne obazirući se na moje proteste. Nisam mogao procijeniti spol bića koje me poslužilo viskijem u neuglednoj čaši za vodu, ali mogao bih se zakleti da je bio muškarac. Dok je bio zabavljen drugim mušterijama, perifernim vidom sam mu snimio sadržaj hlača i konstituciju, i naćulio uši da čujem glas. Nedvojbeno, vrlo feminiziran muškarac. Nisam nikakav homofob, daleko od toga, savršeno mi je svejedno što sve spada u LGBT populaciju i tko mi poslužuje piće, ali sam valjda odao neki vid zbunjenosti (pripisujem to svojoj poduljoj izolaciji od noćnog svijeta i pretpostavljenoj zamisli da ću za šankom ugledati jedru ženu bujnih grudi, ne znam otkud mi te Oktoberfest projekcije) jer mi je dotični/a šanker(ica) ubrzo dobacio/la britak pogled. Prevladava mlada raspuštena populacija, muzika diže, podigao bi se i Jednoruki, instalirao bi se za mramornu ploču u visini sa mnom. Dostojanstveno, k'o čovjek, zašto bi se klatario u pravcu poda, neka ga tu, u špici. Ali ne može Jednoruki, on vegetira, ali ne žali se, luduje, obješenjak. Priznajem, pribojavao sam se kako ćemo izgledati među svim tim neobogaljenim ljudima. Možda ćemo stršiti, možda će se netko narugati, nikad ne znaš. Ali ubrzo smo se opustili. Nitko na nas nije obraćao pretjeranu pažnju koja bi nam prčinila neugodnost. I to je u neku ruku liberalizam, i Jednoruki se složio. Godilo nam je. Nasmijana lica, kaleidoskop žamora, zadimljenost koja te uvlači u svoj vrtlog, poput iznenadne nesvjestice iz koje se ipak sretno budiš sa svakim gutljajem viskija. Dobar viski, makar i u toj čaši, slične je imala moja baka. Popit ćemo još. Popit ćemo tu tekućinu, popiti tuđe osmijehe, tuđi nehaj, tuđe dobre i pozitivne misli, ovu noć u kojoj smo umakli vlastitoj učmaloj dosadi i đavoljoj, a opet ljudskoj potrebi da budemo vječno sami i Gordaninoj nakaradnoj verziji majčinske požrtvovnosti pomiješanoj s egocentričnim iskupljivanjem, popit ćemo jedan drugoga, iskapiti na eks, do suštine koliko tuđe, toliko i naše vlastite osamljenosti. Jer, učinilo nam se nakon tko zna kojeg po redu viskija, da se čitav taj prostor uspaljenih i naoko veselih tijela dijabolično izobličio u grimasu koja je vrištala potragu. Grčevitu potragu za srodnošću, pa i za rodnošću, ali ne i za plodnošću, kad već rimujemo. Trljali su se jedni o druge, noć je iz njih oštro ekstrahirala ostatke ljudskosti. Ne poričem utjecaj pića i svoju malko pomjerenu svijest i nagrizenu psihi, ali u trenutku kada je na mene i Jednorukog nasrnuo jedan pomahnitali par u žaru strasti, pomislio sam kako li je tek iz noći u noć živjeti taj dance macabre. Sva je ta energija bila mrtva. Raznobojna, raspomamljena, rastrošna, rasuta, rasutija od mojih komada beskorisnosti koji su ostali plaziti zidovima stana. Osjetio sam svu amorfnost njihovih stočnih htijenja; zavodljivu pošast ispraznosti. Zrakom su se miješali pozdravi jednih poznanika drugima, gust dim i pasionirana nastojanja svih prisutnih da se međusobno

dopadnu. U jednom trenutku ugledao sam u vrevi neku otromboljenu ženu vrlo nadmenog govora tijela. Ta žena je također sve to zamjećivala, i istovremeno ćaskala, cerila se, odobravalala nešto ovima, napominjala onima, kružila od jednih do drugih, pa nestajala, zamicala za opskurnim kuloarima kluba. Jednoruki je bio smlavljen, utrnuo za šankom, ali ja sam vrlo vješto i nekako neobično izoštrjenih čula upijao detalje. Zaintrigirala me masivna pojava te žene i njezino smjelo i okretno ponašanje. Vlasnica. Želio sam je upoznati. Krenuo sam za njom, ravno kroz taj kabare osokoljenih nimfa i nabreklog testosterona. Sjela je za drugi, manji šank i nešto objašnjavala konobaru. Ja sam sjeo pokraj nje i naručio piće. Uspostavio sam najgluplji mogući dijalog, pohvalivši njezin klub. Nije me ni najmanje privlačila, nisam joj se zato obratio. Zanimale su me neke druge stvari, kao npr. na što ta upadljiva, ali nedotjerana noćna žena troši sav taj silan novac koji zaradi od mene i ostalih protuha koje ga piju u njezinom lokalu. Pitao sam se najrazličitije gluposti. Koji toalet papir kupuje? Parfimiran troslojni ili neki prosječni? Jede li zidarske kriške niskobudžetne salame ili se časti lososom i dobrim komadima mesa? Ima li kakav neobičan hobi, neku suštu suprotnost prirodi svog posla? Npr., možda plete. Možda strogo odvaja privatni život od ovog, poslovnog. Možda je privatno zanimaju potpuno drugačije stvari. Čita li? Je li obrazovana? Možda je po struci zubna tehničarka koja je shvatila da je unosnije u tuđa usta naliti alkohol i dobro ga naplatiti nego po njima prčkati metalnim alatcima. Ili je pak upravo ovo što odašilje. Neugledna kafanska gazdarica. Nisam je mogao dokučiti. I taman kad sam se oboružao slatkorječivim, ali pametnim vokabularom i nanišanio trenutak u kojemu mi se učinilo da zainteresirano gleda u mom pravcu, Jednoruki se probudio i ukazao. Ona se začuđeno lecnula, bacila podugačak pogled na njega, ali se isto tako brzo pribrala i odglumila kao da se ništa nije dogodilo. Bilo je takvih situacija i ranije, ali ovaj put sam se ja izgubio, i umjesto da nastavim razgovor, zanimemio kao riba. Prošla je još možda jedna tegobna minuta u kojoj nam je oboma bilo neprijatno, a onda je ona, kao prava prekaljena vlasnica (koja naravno uvijek ima nekog prečeg, ali fantomskog posla u svom carstvu pa se neće predugo zadržati s nepoznatim gostom) mahnula konobaru i prešutno mu, samo pokretom prstiju iznad moje čaše, dala znak da mi naspe još jedno na njen račun, ustala i otišla dalje svojim poslom. Muškarci, kao što je poznato, ponekad imaju problema s erekcijom. Mnogobrojni su faktori krivi za to. Katkad je toj spolnoj disfunkciji uzrok kemijska supstanca kao što je npr. alkohol, katkad fizička anomalija, a poseban slučaj čine uzroci psihološke prirode, kao što je primjerice manjak samopouzdanja itd. Ja, u većini slučajeva, nisam imao takvih nevolja. Patio sam od nečeg drugog. Ja, kao prvo i najbitnije, više nisam bio muškarac nego dva muškarca, premda to, paradoksalno, ni u čemu nije pridavalo mom virilitetu. A kao drugo, imao sam problema s erupcijom, a ne erekcijom. Rigao sam sav

čemer iz utrobe svog bića u pravcu svakog, pa i najnevinijeg sugovornika, u čemu me Jednoruki, u formi mog grotesknog dekora, vjerno pratio. Pretpostavka o tome da bi neki neznanač ili neznanka sa mnom razgovarao/la normalno, bez da u meni vidi strahotu oštećenog bića, padala bi u vodu već nakon nekoliko riječi. Za to nisu bile krive čak ni riječi same po sebi, nisam bio ni pretjerano zajedljiv ni sipao frustracije, ali vjerujem da sam odašiljao stanovitu količinu ogorčenosti koju je svatko iole normalan pokušavao izbjeći. Jednoruki je zijevao i zibao se, uostalom, što da drugo čini rezignirani ekstremitet. Ja sam pio svoj posljednji viski, i prije nego li ću oteturati do taksija koji će me odvesti u logor, odlučio da se teleportiram u glavu Goyinog psa na mom zidu, koja se, tonući sve više u pijesak, ipak koprcala, pokušavajući je držati koliko toliko iznad.

Probudio sam se sa željom da nisam. Znao sam da bi Jednoruki pristavio kafu da može, gledao me kao neki pokunjeni grešnik. Nisam mu sudio. Ja sam se ponudio. Ne mogu sa sigurnošću ustvrditi, ali mislim da se ovako nisam osjećao niti onda kada sam prvi put, nakon početnog šoka, pri punoj i zdravoj svijesti shvatio da sam invalid i da život više nikada neće biti isti. Ma jesam, lomio sam se tada na elementarne čestice, ali nikada ovako. Možda to tada nisam znao, ali sigurno je u tim prvim danima oduzetosti već klijalo sjeme što je nagoviještalo krah. Zapalio sam i odlučio napraviti bilancu. Prošlo je tri godine otkako sam umro. Danas ću otići na svoj grob. Kupit ću si dva, tri gerbera i stajati izvjesno vrijeme pred svojom nadgrobnom pločom na kojoj će pisati Ovdje počiva tridesetpetogodišnja nakupina kosti koja je do prije tri godine voljela život. Neću naricati. To odudara od mog poimanja tanatosa (prema kojemu, uzgred rečeno, u zadnje vrijeme gajim više naklonosti nego prema erosu). Nisam patetičan lik. To ne podnosim. Smatram da je to svojstveno neintelligentnim bićima. Do prije tri godine nisam bio ni tužan, mada uvijek pomalo melankoličan. Ranije sam u tome nalazio i stanovitu slast, nadahnjivalo me u stvaranju. Naravno, time ne otkrivam toplu vodu, brojni su primjeri inspirativne snage takvih osjećanja. Danas sam tužan, možda i očajan. Ne vidim kako bih mogao povratiti životnu radost. Neke stvari su nepovratno izgubljene. Ne mogu raditi ono što sam čitav život volio i usavršavao. I to je sva suština mene ovakvog. NE MOGU svirati. Klavir je već tri godine u zatamnjenoj sobi. On je moj nevini zatočenik, a ja njegov okrutni tiranin. Ponekad se osjećam kao kosturnica od tipki. Nedavno sam tu prostoriju zaključao i ključeve povjerio Gordani, napomenuvši joj da mi ih ni u kakvom potencijalnom trenutku slabosti ili ludila ne daje. Pogledala me sažaljivo dok sam joj govorio tako ozbiljnu stvar pa sam se naglo predomislio i oteo joj ključeve. Ne treba mi ničije žaljenje, a naročito ne njezino. Uglavnom, on je unutra, kao podsjetnik na sreću. Pitam se, ako zaključaš sreću, smiješ li onda barem proviriti kroz ključanicu, samo da provjeriš je li ona još uvijek unutra? Sreća postoji u raznim oblicima, ali nikada kao stanje. Ona je ekstrakt nečeg većeg od same sebe, kap koju kušaš iz pehara zadovoljstva; pojavi se, zabljesne, zatekne te i onda iščezne. Ako si generalno ispunjen, ona ti se ukaže kao kruna, oni svjesniji to shvate kao znak da trebaju biti zahvalni. Bio sam jedan od tih. Pod kapom svekolikih životnih saznanja, uvijek sam nosio i svjesnost o svom vlastitom radu, trudu i posljedičnim rezultatima. I bio zahvalan sam sebi. Sada je sve to priča iz davnina, a ova unesrećenost i konstantni strah od izvjesnosti u kojoj se nalazim sindromi su bolesti bez mogućnosti remisije. Broj puta kada sam poželio podignuti poklopac i svirati je neizbrojiv. Krenuo bih

prema toj prostoriji, kao pohotni starac prema mladom djevojačkom tijelu, slijepo privučen, ali i prestravljen zbog ustreptale zebnje da plijen neću moći zgrabiti onako kako dolikuje tehnici majstora. Otvorio bih vrata, ušetao, propustio nešto svjetla, sjeo, gledao ga. Promatrao bih njegov mrtvački pokrov od prašine. Najčešće se ne bih usudio ni pipnuti ga. Mjesto toga, prikovao bih se za stolac otežale glave kojom bi odzvanjala nenasnosna količina melodija, od kojih bi svoj put izvan te kakofonije pronalazila samo jedna. Neke melodije čovjek zapamti poput vlastitog imena i prezimena. Ali one su toliko domaće i poznate, da ih s vremenom uzima zdravo za gotovo (kao što se uzimaju neki ljudi i njihova izvjesnost). Kada se to dogodi, one se prekriju velom prividnog zaborava i skliznu u dugoročnu memoriju, što je vrlo opasno. Naime, takve su melodije, i općenito uspomene, najstrašnije od svih; pojave se iznenada, ohole, samosvjesne, još su uvijek u nama, nikada ne umiru, samo se pritaje. Otkada ne mogu više svirati, proganja me ta jedna. Kad se njezin zvuk proširi mozgom, sve ostale utihnu. Ona nešto govori, u to sam uvjeren. Poručuje mi nešto što ne mogu odgonetnuti. I tu je kraj. Tada naglo ustajem, zatvaram ta vrata, odlazim drugdje, gubim se u onemoćalosti, pucam. I plačem. Mnogo plačem.

... još uvijek žele daviti i milovati, no prije svega pokrivati lice, kada se suoči sa sjenkom vlastitog ostatka.

Prvih nekoliko mjeseci nakon udara, morao sam, razumije se, ulagati velik napor kako bih se prilagodio svemu što je nosio život sa samo jednom upotrebljivom rukom. Linearno ću nabrojati osjećanja i stanja kroz koja sam prolazio počevši od prvog dana, mislim da ću ih uspjeti obuhvatiti sva. Prvotni šok, nevjerica, pa očajanje koje je postepeno prešlo u sirovu i nepatvorenu tugu, potom depresija koja se i dan-danas pojavi, zatim autodestrukcija, uvijek nakon napadaja tjeskobe, i konačno (pomalo i kao vid olakšanja) rezignacija praćena mlakom porugom spram svega što nije oduzeto i što živi onako kako ja ne mogu. Rezignacija je to u kojoj nema mjesta dramatičnim emotivnim amplitudama, tek postojanost zatomljenih osjećaja. U posljednje vrijeme izrazito jasno spoznajem svoju neprijemčivost za fenomenologiju svijeta koji oko mene diše. Samoživ sam. Ali ne u onom smislu da se sve vrti oko mene jer je sve podređeno meni, nego u smislu da sve postoji i da, vrti se, oko mene, ali ja doživljavam samo sebe tj. mnogo se bavim sobom. Egocentričan sam, ali nisam egoističan. Srozao sam se na neku monstruoznu razinu gdje je svako razmišljanje o drugome nedopustivo jer predstavlja gubitak vremena. A ja sam škrt bogataš koji ima puno, puno vremena. Sav je moj univerzum sada sveden na razmišljanje jer ne mogu ništa pretočiti u praksu, djelatnost, konkretnu formu. Razmišljam i osjećam, živo mučenje. Čini mi se da je to danak koji sa sobom nosi nezaposleno, sakato tijelo. Primat psihe nad tijelom razara pretpostavljeno jedinstvo uslijed čega dolazi do patološke simbioze u kojemu je tijelo parazit, a psiha domadar. Tijelo crpi, a psiha trpi. Pomisao na sviranje se svodi na manijakalnu opsesiju da još jednom sanjam taj daleki san. Prisutno je samo kao uspomena, kao jedna neopisivo razarajuća bol neusporediva s ijednom fizičkom. Evo, postao sam i ja metafizičar. Uslijed svojih transcendentálnih popodneva, ponekad zaspem na ovom neuglednom kauču, umorim se od tog iscrpljujućeg razmišljanja, kao kakav Nietzsche u rudniku. Jučer sam sanjao da održavam koncert na proplanku iznad Sarajeva odakle se panoramski vidi sav sadržaj kotline. Zelena visoravan nasred koje je postavljen koncertni klavir i nekoliko stolica za uzvanike. Bukolički ugođaj, pčele, leptiri, pastiri. Na repertoaru je isključivo Liszt. Do koncerta ima još pola sata, a nitko od publike još nije stigao. U jednom sam se trenu pobojavao da nikoga neće ni biti, svirat ću bumbarima i kravama što preživaju. Publika mi je bila važna. Ne zato da bih joj iskazao svoj talent i umijeće, već zato što danas obilježavamo očev rođendan. Već sutra će poginuti. Doći će dragi ljudi, porodica, prijatelji i Gordana. Ja ću maestralno svirati, a tata će se diviti, uvijek me podržavao; upravo sam među njegovim knjigama (bio je matematičar s artistskim entuzijazmom, a to ti dođe kao neki

oksimoron, neka čudna mješavina apstraktne i zaigrane egzaktnosti) kao dijete pronašao prvu knjigu o muzici koja me zaintrigirala toliko da sam s njom otišao u garažu i čitao do mraka, sve dok nisam čuo izbezumljenu majku kako me traži. Doći će ljudi, da, doći da podijelimo radost slobode u kojoj muzikom ispraćamo jednu godinu u njegovu životu, sutra će ući u drugu, u kojoj ga neće biti. Još nikoga, a vrijeme je da počnemo. Sviram Ljubavni san, odlučio sam ovaj ambijent iz ekloge popratiti pravim romantičarskim ugođajem. Gosti će već pristići. Dok sviram, ne razmišljam ni o čemu. Ja sam medij s fokusom. Biće s izjednačenim intelektom i emocijom. Odjednom se događa nešto strašno, i kako to već biva zagonetno u oniričnim pasažima – mijenja se atmosfera. Prsti ne slušaju mentalnu direktivu, nebo se mračí, kumulira se velika količina nimbusa, ruka svojeglavo i odlučno počinje prve taktove faustovske sonate u H-molu. Zbunjen gledam čas u svod koji se tako naglo smežurao, pa u svoje ruke što sviraju te dijabolične, a katarzične tonove, a onda kratko zabacujem glavu da vidim ide li itko... Uto počinje kišiti, taman kada glavni uznemiravajući motiv prelazi u piano lirski pasaž, od obnaženo žičano tijelo klavira počinju se odbijati krupne kapi. Primiče se neobična povorka uzvanika. Sjedaju na stolice dok sviram vrlo zahtjevan dio, ipak, okrećem se pod cijenu falša i opažam čudnovat auditorij. U prvom redu, moja učiteljica klavira iz osnovne škole, pa moj budimpeštanski mentor, a do njega Ivo Pogorelić. Iza njih omanji konzilij sastavljen od tri psihijatra koja sam posjetio u životu i jednog koji je posjetio sarajevske noćne more, Radovana Karadžića. Tu je i Gordana s mojom sestrom i majkom, a do njih sve majke Srebrenice. Na začelju stoji moj otac, žalosnog izraza lica, sam, odvojen od ostatka. Nebo propušta pljusak na naša lica, na ovu ruralnu sliku, na klavir, na tu đavolju simfoniju. Iako je ovakva svita i više nego nesvakidašnja, ne mijenjam fokus. Sonata pripovijeda naše živote, i mislim da smo toga manje-više svjesni svi, ali ponajviše otac i ja. Mnogi pamte nešto iz najranijih godina svog života, nešto vezano za roditelje, očinsku ili majčinsku notu koja se začinje u prvom taktu, kada tek počinješ stasati, a koja se provlači kroz čitavo crtovlje života. Ja se sjećam kada mi je otac rekao da se bez obzira kakav ožiljak budem nosio, nikada ne smijem prestati boriti, makar bio izbrazdan po cijelom tijelu. Sviram ponosno, borim se. Iza mene su sudije i krvnici, mecene i vampiri, ožalošćeni i dobronamjerni. Svi oni imaju uši, čuju što priča sonata koju toliko volim. Svi oni imaju i oči, kojima vide kako pada moja mrtva ruka kao mrtva glava. Ona pada i ostaje visjeti, razoružana nečim većim od same sebe, valjda sudbinom. Druga nastavlja svirati ovu sonatu što traje oko pola sata, ali stvari koje su ljudima koji čine ovaj auditorij važne u životu traju čitav vijek. I već je noć. Borio sam se časno, odsvirao sam parakonzert, s dostojanstvom koje neki nemaju, a u spomen dostojanstvu koje su neki izgubili. Svirao sam kao da sanjam. Sanjao sam da opet sviram.

Često te znaju obuzeti blijedi odrazi nekih odavno pometenih dana. Lijepe ti se za lice u raskvašenoj maniri ljetne kiše pomiješane s jezivo uparenim asfaltom; dozivaju ta prošla, naizgled zaboravljena vremena vikom kakvu bi najradije zaglušio blagonaklonim čavrljanjem na nekome neasocijativnom mjestu s mladom neopterećenom ženom, kada bi je samo poznavao. Nahrupjela salva reminiscencija vuče te za rukav, otimaš se nadljudskim snagama. Maskiran prividom najboljeg reda, odmičeš kroz promet nastojeći biti suvremen, ali ne ide, njušeći ta *druga vremena* kolidiraš s gravitacijom, urušava se prava slika stvari i mjesto ustupa nekim novim, točnije drevnim slikama što dave ustrajnošću nepreležane angine. Kroz mimohod mentaliteta vučeš se sve sporije, susrećeš pogled svake od tih karika ponaosob, svaki te korak opominje da mu se žuri, ali izdaju te tvoje beskarakterne noge. I iako je sparno bablje ljeto u zenitu, sve si uvjereniji da drhtiš od groznice koju vidi čitav svijet, moraš kući. Ti moraš negdje gdje si sakriven od skenera. Tamo se mazohistički mlatiš nečujnim solilokvijima o vlastitoj prošlosti. Dođe ti da budeš drugdje. Ne valja ni na ulici ni kod kuće. Potom to i uradiš. Više ne sjediš na svom kauču nego u tuđoj fotelji, tamo gdje nema toliko tebe, tamo gdje unutar tuđih zidova krišom prolijevaš suzu nad tuđom požutjelom fotografijom. To je onda tvoja druga stvarnost, to ti daje energiju za neminovan povratak u svoju. Treba ti, priznaj, prijatelju, mnogo snage da se otmeš toj neprofinjenoj formi tuge, da prestaneš usiljeno da se grčiš cviliš, i previjaš nad kvazi prokletstvom vlastite sudbine. Međutim, izmišljena ti druga stvarnost ne donosi spokoj. Ona te zatiče udubljenog u zamisao kojim načinom ispustiti iz sebe tu gomilu kolotečine. Ti si širom rastegnuta obruč koji služi da kroz njega prolijeće pokušaj života. Nesposoban da razmišljaš o onome što nazivaju *vedra strana života*, utjelovljuješ onoga kojeg nazivaju *usamljeni počinitelj transgresija*, no, bez osobnog duhovnog terapeuta. Znojiš se mnogo, ne znaš čemu to pripisati. Odvlačiš se do kupaonice, te skidaonice smrada i ljage u kojoj se pereš polako i nesigurno, strepeći od bolesti, razvoja plijesni negdje u tkivu zazidanih pločica. Osjećaš svu težinu vlage koju obrušavaju na vas, prokleti od vrućine vode zapareni zidovi. Kroz omanje okno granatirano ptičjim izmetom, probija se zraka sunca, zasigurno zalutala na putu, nema objašnjivog razloga kojim bi se uputila ovamo. Toga se bojiš, uostalom kao i svega u zadnje vrijeme. Neutemeljenog padanja slika za zidova, nasmrt ga se užasavaš; kao i muha koje satima kruže u koncentričnim krugovima zamagljenim prozorima koje se ni ne isplati razbistriti jer se kroz njih ništa ionako ne može ni vidjeti. Bojiš se mačaka što noću bolno i prodorno tule. Bojiš se sići u kiosk po cigarete jer prodavačica broji koliko si ih ispušio od

sinoć, bojiš se susreta u haustoru, kurtoazne dobronamjernosti, telefonskih poziva zabrinutih bližnjih. Bojiš se dnevnih mijena, dan je pješčani sat na kraju kojeg znaš da sutra nećeš smoći snage preokrenuti ga. Umjesto tebe to će uraditi netko jači od tebe, netko tko brižno vodi računa o tvojim vještačkim aparatima, netko te servisira da svaki novi dan budeš još življi, svojim će nevidljivim prstom okrenuti novu stranicu na kojoj neće pisati ništa zanimljivo. Prijatelju, misliš li i ti da je strah samo iluzija koju čovjek uzgaja kao obrambeni mehanizam? Vjeruješ li ti u ta psihološka sranja o strahu kao korisnom čovjekovom suputniku koji ga čuva od ishitrenih postupaka? Ja ne. Moj strah nije bojazan, nije nešto što me priječi da se upustim u opasan rizik. Moj strah je moja nemoć da prihvatim sve što ne mogu preobraziti. Samo sam svirajući mijenjao *control panel* sklopa koji me okruživao. Sada nevidljivi prst i dalje okreće moje stranice, kao neki despotski okretač nota koje svira on sam, dok ja iz dana u dan tonem sve dublje u *recycle bin*.

IV. POKUŠAJ PONOVO

Izgovaraš naglas više puta Sarajevo
Svjestan da živiš u Sarajevu

Ono je zgarište
I ti hodaš po žeravici
Ali te danas više ne peku stopala
Hodaš kao Isus po vodi

Glava mi više nije teška. Misli se, doduše, i dalje gromko odbijaju o zidove mentalne samice, ali glava, ona više nije teret. Nije kao ranije, kada bi mi razum zapinjao o tananu granicu bezumlja. Moglo bi se reći da sam neko vrijeme bio odsutan, kao Isus na službenom putu, a sada sam uskrsnuo. Velika razlika između današnjeg mene i suvremenog Isusa je ipak ta da on prilikom službenih putovanja u krajdrumskoj krčmi obično nazdravlja i ždere s ostalim kolegama, poslanicima i prorocima, dok ja samo službeno otputujem u depresiju. Ali kada se ja duhom vratim na površinu bjelosvjetskih koprcanja, nema boljeg smrtnika od mene.

Postajem stigma, rak-rana društva, onaj marginalizirani socijalni supstrat koji kvari sliku mediokriteta. Ja sam onaj kojega bi rastrgali da mogu zato što odbijam lobotomiju. Čak je ni ne odbijam, nego sam je u potpunosti prozreo. To je za njih najgori tip sabotera kolektivne ušuškanosti u jad i čemer. Onaj koji se u *gradu samoprozvanih mudraca* odmetne u herezu svega što utemeljuje njihovu filozofiju, biva živ spaljen na lomači njihove gluposti. Za jednog renegata koji odavno zna da se u gnjecavom krilu zavičaja goji najgori smrad i gnoj, nema veće sreće od njihova progona. Sve sam prihvatio. Raširio ruke i zagrlio život. Onakav kakav mi nudi paket-aranžman mog intelekta. U procesu sam rapidnog brisanja svih kočeci pojavnosti u životu. No upravo ih sada moram pomno osjetiti, nanjušiti kako boli kada samog sebe ograničiš, zatočiš, interpoliraš u samu mrežu sinestetskog odbora za žigosanje dojmovima, moram vidjeti kako je u prvim redovima, tamo gdje bezglavi glavinjaju, poput peradi odrubljenih mozgova žive i pate u tobožnjoj slobodi, u epicentru paradoksa. Dugo mi je trebalo da shvatim neke stvari. Pretpostavljam da je to zato što sam bio uronjen, što sam gotovo čitav život ovdje. U ovoj zemlji moguće je apsolutno sve. Neću isključiti ni mogućnost dostojanstvenog života, no za njega je potrebna neizmjerena količina samokontrole, flegmatičnosti, neosjetljivosti, kurcobolje, kako god to nazvali. Trenutno se trudim postići barem preduvjete za život u kojemu bih se ujutro mogao probuditi s mišlju da još uvijek mogu nešto učiniti, naravno ne u vidu kolektivnog boljitka; to je utopija u anti-utopijskim vremenima, nego za sebe, da ne istrunem. Pustio sam da mi u ustima godinama trune zub. To je teatar u teatru u teatru unedogled... U državi-ruševini ima grad-ruševina u kojem živim ja, čovjek-ruševina koji u svojim ustima uzgaja zub-ruševinu. Da ne bih baš skroz implodirao, odlučio sam da ću najprije otići zubaru. Počet ću od fizičkih stvari, pobrinut ću se za svoje tjelesno zdravlje. Psihičko se nikada ne može oporaviti, ono se može samo srušiti, pa zatim ponovno, u nekom drugom obliku i s nekim drugim sadržajem izgraditi. Mislim da mi tu uvelike može pomoći rastavljanje na proste faktore. To je kao ono kad u knjizi o prehrani u

skladu s krvnom grupom, svaka krvna grupa sadrži podnaslov „Što biste trebali znati o čajevima od ljekovitog bilja“, a ispod su stupci naslovljeni korisno, neutralno i nepoželjno u kojima su propisani odgovarajući napitci. Tako je i s ovdašnjim svijetom i življenjem. Podijeliš život u Bosni na stupce i dobro paziš da nešto konzumiraš često, nešto ponekad, a nešto nikad. Velika se opasnost krije onda kada ne znaš svoju grupu. Moraš samoga sebe točno i ciljano grupirati da bi se priklonio ispravnoj psihičkoj prehrani. Zalutaš li u pogrešni kod, izgubit ćeš hranjive tvari, oslabiti, otrovati se, krepiti. Jedini vid koegzistencije s ovakvim kolektivom je stroga selekcija.

Otprilike istovremeno kada sam stekao Jednorukog, izgubio sam neke druge prijatelje. Sve se odvijalo prirodnim tokom. Prvi bi isparili kada bi se umorili od vlastitog konvencionalnog osjećaja empatije prema unesrećenom drugu, odnosno, kada bi ih počelo zamarati patvoreno suosjećanje (koje od njih, usput rečeno, nitko nije tražio, već bi se ulovili u klopku društvenog obrasca solidarnosti) pa bi jednostavno nestali. S onim drugima sam se pozabavio ja osobno. Prijatelji, kao da ih je bilo milijun! Bilo ih je svega par, a neki su od njih čak balansirali na onoj tankoj granici poznanik-prijatelj. U svakom slučaju, ni za kime ne žalim. Sve se dešavalo spontano. Padali su jedan za drugim, neka vrsta domino-efekta. Dobro se sjećam dana kada smo se X, Y i ja zatekli u lokalu čiji je vlasnik bio Y. Bila je to neka lijeva nedjelja, *gloomy sunday in Sarajevo*, dan kada subotnji pijanci već u 15 h popodne okupiraju šankove koji se još nisu otrijeznili od prethodne noći i *popravljaju se* kratkim žesticama pa sve ispočetka. X, Y i ja poznavali smo se barem deset godina. Ustvari, X sam poznao još od studentskih dana, bio mi je kolega s akademije, a kod Y smo počeli zalaziti nekoliko godina poslije rata kada je otvorio kafić. Dijelili smo neku generacijsku zajebanciju. Raja. Nisam navraćao često, ali bih svratio ponekad kada bi mi bilo do neobaveznog druženja. Sve to vrijeme, oni su se ponašali kao da razumiju Jednorukog, iako on nikada ne komunicira ni s kime. Nisu ga isticali, nisu ga žalili. Idealno. Tog popodneva poveo se razgovor o kreditima, egzistenciji, bandama lopovskim, poskupljenjima. Sve crnjak do crnjaka, ali uz mnoštvo duhovitih dosjetki, s nekom nama svojstvenom autoironijom, valjda da bismo sve to lakše podnijeli. Pili smo pivo i naklapali. Uskoro su ušle i za šank zasjele dvije mlađahne lokalne djevojke, tipovi žena s pet kila žbuke na licu čak i nedjeljom popodne i ponašanjem sponzoruša-pripravnica. Riječ po riječ, dobacivanje na dobacivanje, piće na piće i našao sam se u položaju viška. Batrljka. Priljepka. Gusta magla feromona, mačizma, infantilnog djevojačkog hihotanja i mirisa osvajačkog pohoda nadvila se nad šank koji je mene i Jednorukog odjednom izbacio van sebe, kao strano tijelo, van situacije, van orbite, svjetlosnim godinama daleko od puta kojim se do maloprije kretala turobna nedjelja. Padali su dogovori za rekreacijske teniske susrete vikendima, za izlazak u grad, *wellness*-tretmane, komplimenti, laskanja, gomila truda, konvulzivni pokušaji što bržeg odlaska u krevet. Ako sam ikada prije i mislio da je Jednoruki u njihovim očima bio normalan dio mene, gotovo neprimjetan i samim time nebitan, grdno sam se prevario to popodne. Danas veoma žalim što sam uopće bio toliko glup da pomislim takvo nešto, da se ponadam. Itekako su ga i bez ostatka primjećivali ama baš svi, bio je svima na očima, svačiji, *Jednoruki-kurva* koju

dobro vide svi koji se nađu na putu. Kurvi poneko dobaci, poneko je žali, poneko ignorira, poneko razumije, ali je svi vide. Njega su svi vidjeli i svi ignorirali. Na njegovu pojavu u većini bi se glava ispisivao instant veto na bilo kakav odnos s njegovim vlasnikom. On je bio moje prokletstvo, moj faktor odbojnosti, moja kuga i kolera. A nisam mogao bez njega. I to je bilo ono najodvratnije. Ta perverzna veza zbog koje sam to popodne prekrižio i X i Y. Mogao sam čak i shvatiti. Mogao sam ih opravdati. Ali zašto bih mazio njihovo licemjerje? Kasnije sam čuo da se žale, da gdje sam to nestao, pa raja smo... Tu je negdje i začetak mog prezira prema riječi raja. Moj hendikep sve mi je više ukazivao na nestalni karakter ljudskih osjećanja. Okruživao me plićak pomrlih riba, ništa drugo. Postao sam nemilosrdni ihtiolog. Proučavao sam ih kako se guše na oseci svojih površnih nastojanja. Naravno, ja nisam mogao to što i oni, ali još više od toga što to nisam mogao, nisam to želio. Bio sam neka druga vrsta trupla.

Ferid ima četrdeset godina. Neoženjen je. Nezaposlen. Živi s majkom. Završio je srednju školu, na jedvite jade. Tri godine nakon toga se zajebavao bančeći noću po kafanama, a onda se zaratilo. U ratu se izvukao na ogromnu dioptriju koja mu je uzela vid. Sada se izvlači na rat koji mu je uzeo najbolje godine i one koje su uslijedile. Nema nikakvo dugoročno korisno primjenjivo znanje ni vještine. Živi u zemlji u kojoj se moli u četiri vrste bogomolja, krade i vara tokom sva četiri godišnja doba i puže na sve četiri da bi se preživjelo posljedice četverogodišnjeg „sukoba koji uključuje organiziranu upotrebu oružja i fizičke sile od strane država ili drugih društvenih grupa” – tu je definiciju rata pronašao na Wikipediji. Nakon prvog živčanog sloma, njegova majka je izjavila da to ne bi bilo tako da je više učio, a manje dangubio. Nakon drugog je rekla da bi pametnije bilo da je manje dangubio, a više radio. Nakon posljednjeg ga je odvela hodži da mu izučí neki zapis, ali se Kur'an prije nego li je išta započelo pomjerio sam od sebe pa ih je potencijalni spasitelj, uznevjeren i prestravljen, oboje brzopotezno poslao kući bez obećanog iscjeljenja. O ljubavi ne zna apsolutno ništa. Krajnji domet njegovog odnosa sa ženom je seks za jednu noć. To je probao približno tri ili četiri puta. Gotovo svakodnevno masturbira. Pročitao je u jednom erotskom magazinu da je to između ostalog i zdravo. Izmjerio je dužinu svog penisa u erekciji, osamnaest centimetara. Kurva koju je pokupio u nekoj selendri gdje je kupovao oveću količinu trave mu je rekla da mu je kurac definitivno veći od kvocijenta inteligencije. Nabio joj je usta na isti. To je ujedno bio njegov posljednji „intimni” susret s nekom ženom. Nakon očeve smrti, rekao je majci da će jednom otići iz ove zemlje. Ona mu je rekla da će joj tada srce puknuti od tuge. Kada su si to izgovorili, na kuću pored njihove je pala granata i ubila daidžu. Majci je srce puklo od tuge. Ferid je otišao na dženzu. Grabeći lopatom zemlju iz koje nikada neće otići, razmišljao je o samoubojstvu. Ako se Ferid nikada nije ubio, to je ponajprije zato što nikada ne bi bio u stanju samome sebi nanijeti bol. Nije u stanju zamisliti da sam uzrokuje istjecanje svoje krvi ili rezanje vena. Grozi se tih trenutaka agonije. Ni pištolj ne bi mogao potegnuti na sebe. To je prebrzo gotovo. Grozi se i brzine akcije. Grozi se trajanja u njegovom odvijanju i nepovratnosti ishoda u njegovoj svršenosti. Života i smrti. Sebe u postojanju i postojanja bez njega. U svakom slučaju, čini mu se podnošljivijim živjeti život kukavice koja ne voli samu sebe nego zbog toga umrijeti. Ima jednog poznanika, Ejuba Stevicu. E.S. je od one vrste osoba koje se vrlo rado bave svim onim što nema nikakve veze s ozbiljnim životnim privređivanjem. Prezire sve oblike truda, napora ili ulaganja energije u išta vrijedno spomena ili koristi. Smatra da je u životu sasvim dovoljno po cijele dane buljiti u televizor.

Ferid bulji s njim, danomice. Najviše gledaju *Animals Planet*. Ferid noću sanja sluzave žablje mužjake kako, obujmljujući ih impresivnom vještinom nogama, odvlače jajašca negdje na vlažno, puštaju idući naraštaj punoglavaca u život. Sanja i Ejuba Stevicu, često. Kako s njim pada u nekakav ponor. Kada nije s Ejubom, svoje vrijeme Ferid najčešće provodi sam. Ponekad razmišlja o stvarima, ponajviše o svemu onom što se pokraj njega odvija. O tome je li to sve, i za koga, zbog čega, važno. Vodi li čemu. Razmišljanje kao proces spopadne ga nasumično, u naletima, rjeđe nekim normalnim asocijativnim slijedom. Ni logikom. Ne potraje duže no što treba da shvati da bulji u tv-ekran kao hipnotiziran, ali taj isti ekran nije upaljen ili pak gleda kroz njega. Taj minut dva moždane aktivnosti brzo ga smori i tada odlazi u kuhinju da jede, a potom sere, puši, piša, kašlje, muva se po kući ili po ulici, besciljno, bez pojma o vremenu, vraća se. Pred počinak ne govori majci laku noć niti obavlja kakav ritual. Svaljen na kauču, obučen u odjeću u kojoj je proveo čitav dan, hrče k'o zaklan. Jedanput je Ejubu rekao da ne voli svoj život. Da ga muči to što je neuspješan, pasivan, beživotan, nezanimljiv, ružan, što nema interesa ni motivacije, što je glupo to što ni s kime nikada ne odlazi u kino ili na piće, da je usamljen i da bi volio biti s nekom djevojkom, da ima osjećaj da će umrijeti ne ostavivši iza sebe nikoga i ništa, da bi možda sve to pokušao promijeniti, ali ne zna otkuda da počne. Ejub je na to slegnuo ramenima, rekao mu da je *puk'o* oslovivši ga s *čovječe* i smotao joint koji je izgorio jednakom brzinom kao i Feridove bljezgarije o mogućnosti boljeg sutra. Jednog se popodneva našao u društvu dvije djevojke. Pozadina tog susreta nije bila nešto naročito interesantna, naime, E.S. ga je pozvao kod sebe istovremeno kada i te dvije djevojke. Nakon što su popili nekoliko pića upalili su televizor. Film „Grbavica“. Prilikom mučne scene s majkama Srebrenice, Ferid je komentirao kako bi sigurno zaplakao da njih dvije nisu prisutne. Jedna od djevojaka mu je odvrtila da je plakati ljudski i da nije rezervirano samo za žene. Druga je spomenula genocid. Ona prva je to povezala s holokaustom. Ejub je potegnuo iz dvolitrene plastične pivske boce. Ferid je upitao što je to holokaust. Djevojke su se iznenađeno i zgroženo pogledale, a nedugo zatim ustale i otišle. Te večeri Ferid je sebi priznao da ni o čemu ništa ne zna. Pomislio je da je glup. Sutradan se zatvorio u svoju sobu. Narednih nekoliko mjeseci nije izlazio nikamo, eventualno u obližnju trgovinu po cigarete. Po cijele dane je ležao na krevetu. Silazio u blagavaonu da jede ono što bi majka skuhalo pa se vraćao u krevet. Tetka Mina je rekla da se to zove depresija, čuo je je dok je to šaputala majci u kuhinji. Usprkos svim svojim nedostacima, Ferid je znao da ga od toga da ubrzo posve i u svakom pogledu propadne, spašava tek jedna stvar – nije bio bezosjećajan. Sve što mu se dešavalo proživljavao je duboko u sebi, samo što te osjećaje nikada nije znao izraziti. Primjerice, bio je itekako svjestan da se s godinama u njemu nataložila pozamašna količina tjeskobe i nezadovoljstva,

ali o tome nije govorio. Nije artikulirao. Osjećao bi ponekad i nešto nalik na sreću, jedanput je tako pomogao nekom starcu koji se jedva kretao da prijeđe raskršće. Starac mu je zahvalio, a Ferid se osjetio preplavljenim nekakvom kombinacijom ispunjenja uzrokovanim milosrđem i ponosa. Najgore je bilo s tugom, u suštini, tužan je bio stalno, čak i u snu, znao se noću buditi uplakan bez razloga. A to nije mogao reći nikome. A nikoga ustvari nije ni imao. Samoća je bila kalup u koji se njegova tuga ulila kao tijesto u tepsiju, takvu je sliku o tome imao. A ta je slika odražavala trajno stanje, ne povremene momente. Jebeno trajno sranje. Jedne noći je sanjao svog oca (čovjeka koji je većinu života kockao, pio i tukao njegovu majku i njega). U tom snu otac je poprimio obličje meleka, nadvio se nad njega s nekakvim kičastim blještavim krilima i rekao mu: „Sine, ovo što živiš je tamni vilajet. Ali ne daj da te slomi. Samo čestit i radišan insan će u džennet. Pokreni se ili ćeš i Boga i mene razočarati.” Izgovorivši to, zalepetao je tim grotesknim krilima i odletio negdje u nepoznatom pravcu. Osvanulo je sunčano jutro. Ironija se činila nepodnošljivom. Sunce nije obećavalo prosvijetljenost. Sobu je ispunjavala mrtvačka tišina. Jednom je u nekoj emisiji čuo da Francuzi, kada se u nekom razgovoru dogodi moment tišine, imaju običaj reći da to prolazi anđeo. Ferid pomisli kako je čitav njegov život zapravo prolazak anđela. Odnokud iz komšiluka začuo se jecaj nekog malog djeteta. Podišla ga je svirepa jeza. U času kada ga je imenom zazvala majka, zapitao se zašto mu je majka nadjenula to ime koje navodno znači *jedinstven, neusporediv*.

Sreli smo se u prizemlju. Ferid je ušao netom prije mene i pozvao lift. Ja sam otvorio poštanski sandučić iz kojega je nespretno izletjela pozamašna količina pošte. Morao sam prvo zaključati sandučić, a potom se sagnuti kako bih jedinom rukom koja je bila u funkciji pokupio razasutu poštu s poda, dok se druga nezainteresirano talasa i klatari kao skut nekog dobro skrojenog holivudskog kaputa. Feridova je reakcija na to, uostalom kao i sve na njemu, bila statična. Čovjek-hram. Ispod poluzatvorenih vjeđa i na liku koji je imao stanovitu sličnost s junacima *South Parka* nisam mogao zamijetiti ništa što bi upućivalo na protok emocija, mišljenja, pa čak ni refleksa u mom pravcu. To me nije ni najmanje oneraspoložilo. Pričekao me da skupim svoje krpice i ušli smo u skućeni lift. Pritisnuo sam 13., a Ferid 15. kat. Bacio sam pogled na njegove vrećice. Izvježbao sam, vozeći se godinama ovim liftom, istančanu tehniku neprimjetnog zavirivanja u tuđe živote. Ustvari sam se služio vrlo banalnim trikovima, kao npr. to da u nekom trenutku iznenada opazim nepostojeću mrlju na donjem dijelu nogavice, malko se sagnem tijelom da je dosegnem, pregledam i očistim i tako dobivam idealnu poziciju iz koje obavljam letimični pregled nabavke. U Feridovim vrećicama s otisnutom krilaticom *S Vama kroz život*, nazirao se celofanom presvučen suhomesnati proizvod boje psorijaze, jedna litra Donata Mg, Smoki, jedna soda bikarbona, dva kruha, šećer u kocki, jedna kutija Corega tekućine za odlaganje zubne proteze i nešto čemu nisam mogao odrediti ni oblik ni namjenu, a bilo je zapakirano u bijeli neprozirni papir. Na trećem katu ušla je mlađa djevojka i pritisnula peti kat. Imala je vrlo masno lice i zapremala većinu lifta, a u rukama kolač u tepsiji. Slijepila je i Ferida i mene uza stranu lifta s ogledalom. Kada je izašla, pomislio sam kako i soliter ima svoj unutarnji život, slojeve, peristaltiku, organe i funkcije. Kroz svoja usta-vrata on nas svakodnevno unosi u svoj organizam, hrani se nama, mi putujemo njegovim stepeništem kao krvotokom, pa se taložimo po njegovim stanovima, kao po ćelijama, vari nas, živi od nas, ali nas i izbacuje, odlaže kao nepotrebnii produkt metabolizma, opet kroz vrata, taj istovremeno oralni i rektalni otvor. Uvečer, kada se upale električne oči njegovih ćelija, osvjetljen soliter gleda negdje u daljinu, razmišlja možda o sebi i svijetu, čezne, žudi, sve dok se ne ugasi i zadnje oko, kao nada u zatočeniku *konzentrationslagersa*. Mora da sam bio vidno odsutan mislima, jer sam primijetio kako Ferid koristi tu priliku da mi pokloni dio svoje pažnje, doduše ne meni, nego časopisu koji sam pokupio iz sandučića. Njegovo bljedunjavo zeleno oko pod staklima od kojih bi se mogao proizvoditi papamobil piljilo je netremice u naslovnicu časopisa na koji sam bio pretplaćen dva puta godišnje, a na kojoj je pisalo *Contemporary music* te podnaslov *Jazz mainstream*

today. Sarkastično sam pomislio, gle možda se i Ferid bavi muzikom pa ga je zaintrigirao naslov. Vjerojatno svira drombulju. Mrzio sam taj svoj maligni sarkazam, ali dosad još nisam sreo adekvatnog egzorcista. Bio sam neobično raspoložen za komunikaciju sa suputnikovom sfingom, vapió sam za *swingom*, za *riffovima* u vidu ponavljanja pakosnih fraza, za jednom velebnom solo improvizacijom *ad locum*.

- Ti si muzičar? - otela mi se zloća.

Zbunio sam ga. Naša komunikacija ovih nekoliko godina susretanja u liftu svodila se uvijek i samo na *zdravo*.

- Ne... ja sam... ne radim... - promrmljao je Ferid glasom dostojnim bečkog dječaka.

- Ali te muzika zanima onako? Jazz pogotovo? - naslađivao sam se, bio sam u onom svom gnjusnom elementu. Pretpostavljao sam da Ferid ne razumije engleski jezik i da su mu od onih riječi u naslovu bile poznate eventualno music i jazz.

- Pa... ne. Mislim, da. Ja...ja slušam radio - obznanio mi je.

Sekunde su plazile vječnošću. Prokleti trinaesti kat. Prokleti logos.

A onda je stao lift. Naglo, na prepad i između katova. Jebeni lift se zaglavio i osudio me na klaustrofobičnu koegzistenciju u međuprostoru soliterskog organizma. Jednoruki i slušač radija. Kakva ekipa! Do pakla se stiže liftom. Ferid se odmah trznuo i nanišanio ploču s brojevnim tipkama, alarmom i zaustavljanjem. Kapci su mu se podigli uz zamjetnu dilataciju zjenica. Tulac je, valjda iz panike i konfuzije, prvo stisnuo zaustavljanje pa tek onda alarm. Nisam se dotada nikada zaglavio u liftu, pa nisam znao kakav zvuk alarma da očekujem i da li da ga očekujem ja ili on treba doprijeti samo do nekog kućepazitelja ili bog zna koga. Molio sam da dopre do samog boga i izbavi me ovih muka, no nije se začulo ništa. Onda sam ja pritisnuo nekoliko tipki za katove. Ništa. Moram priznati da je moja staloženost opadala po- prilično rapidno, nekako simultano s pojavljivanjem prvih graški znoja na Feridovu čelu. Budući da je izgledao kao da će svaki čas zapasti u nekakav akutni oblik napadaja panike, iznio sam mu omanji traktat s primjesama ohrabrenja na temu normalnosti ovakve situacije i hvalospjev našem revnom dobrom servisu za održavanje što je trebalo umanjiti njegov strah od infantilnog scenarija padanja u soliterski međukatni ambis. No nije upalilo, jer se Ferid počeo još više znojiti. Nervozno je trljao dlanom o dlan i imao čudan tik. Oči su mu sijevale, da tako kažem, kapci žmirkavo igrali gore - dolje. Kao da mu je oštećen optički živac. Pripisao sam to adrenalinu, jer to ranije nisam primijetio. Minute su prolazile, prvotnu

uskomešanost i paniku zamijenilo je mukotrpno iščekivanje. Nije bilo ugodno. Čak se nisam mogao poslužiti ni teleportacijom, jer me ništa nije nadahnjivalo. Odlučio sam ponovno zapodjenuti razgovor s Feridom kako bismo prekratili čekanje.

- Želiš li prelistati časopis? - upitao sam ga, ovaj put s nekom humanijom motivacijom.

- Ne - odvratio je kratko. Bio se nekako sve više povlačio uza svoju stranu kutije.

- Nadam se samo da će netko brzo doći - rekao sam, više onako za sebe. Piša mi se.

Promatrao sam ga bez ustezanja, cijelo vrijeme. Nije mu bilo dobro, čak sam se i zabrinuo. Nije mi se dalo pružati mu prvu pomoć ako se onesvijesti ili što ja znam što ga još moglo spopasti.

- Uzmi malo vode. Vidim da imaš u vrećici - rekao sam mu.

Tada me pogledao nekako divlje, kao neka razularena zvijer čas prije nego li će napasti svoj plijen. Skrenuo sam pogled, a on je zagrabilo u vrećicu i, ubrzano dišući, izvukao onaj bijeli papir u kojem se nalazila tajanstvena namirnica koju nisam mogao dešifrirati dok sam se nekoliko katova ispod igrao voajera.

Razmotao je papir iz kojega su zastršale ni manje ni više nego kosti. Jeo je halapljivo, stržući s njih ionako oskudne slojeve mesa, i srkao ih, skoro do šupljikavosti. Tu i tamo prošao bi masnom rukom kroz kosu da skloni dlake koje su mu se lijepile za znojno čelo. Opazio sam u jednom času da su mu se kutovi očiju ovlažili, a lice presvuklo nekom bolnom grimasom. Kao da je zaplakao. No on je sve to zajedno brisao i miješao, i tekućinu iz očiju, i znoj, i masnoću mesa. A onda je prozborio.

- Izvini...ali... ja...jako sam gladan - rekao je i pomaknuo papir s kostima prema meni u znak ponude.

Riječ *šok* je eufemizam za moje stanje u tom trenutku. Više od činjenice da sam zaglavljen s tim čudnim likom u liftu na vrlo visokom katu, zapanjivao me jedino ovaj prizor. Počeo je žvakati laganije, u nekom smirenijem tempu. Životinja već napola sita, umirena, ali joj rasplamsani nagon ne dopušta (kao ljudima) da racionalizira sitost i zaustavi se. Osjetio sam neizmjereno divljenje, štoviše, strahopoštovanje prema tom dvostrukom biću. Bio sam potpuno razoružan spregom njegove životinjske nesputanosti i ljudske slabosti. Shvatio sam da je Ferid bog iz pokretne kutije. Nije me dvaput pitao. Dograbilo sam posljednju kost. Žvakali smo još kratko vrijeme, koliko je trebalo soliterskim duhovima da nas spase. Bez

riječi. Svatko svoju kost. Vrli stari - novi psi.

Ručali smo meso,
glodali smo kosti dobrih životinja
Mi imamo snage,
mi imamo snage za još dan...
EKV, Kao da je bilo nekad

Konačno je otputovala. Majka joj je bolesna, a nema nikog svog da se za nju pobrine. Ostat će neko vrijeme s njom. Protok energije je drugačiji otkako je nema. Zvukovi nezaglušeni, zrak rjeđi. Razvijam opsesivno-kompulzivni poremećaj u vidu konstantnog cerekanja. Iskežim se jednom, onako zbog apsurdna prilika koje me okružuju i samoga sebe, a onda više ne mogu prestati. Previjam se. Sve mi je smiješno. Dva debela brata krmka što cijeli dan urliču nabacujući loptu školskim igralištem; smiješno mi je to što znam da će postati bezvrijedni kriminalci jer im je *babo* ćelavi grmalj koji je valjda zakupio igralište. Smiješan mi je urokani diler što s prijetećom grimasom i nožem u ruci obilazi casino na Pofalićima. Urnebesan mi je doživljaj kupovine cigareta u Amko komercu koji traje sedamsto godina jer oblažhana tuka s nadograđenim umjetnim noktima ne zna promijeniti traku računa, usred čega zove kolegicu koja između ajvara i tjestenine maše da dođe na drugu kasu jer se stvorila redina poput one ratne za vodu. Tresem se od smijeha kad vidim onu tridesetogodišnjakinju bez jedne noge kako na štakama prosi novac nasred Ferhadije, a odmah do nje onog luđaka koji partija uz techno zvuke sa svog kazetofona. Na YouTubeu gledam klip *Chinese girl with no fingers plays piano beautifully*. Umirem od smijeha. Već me boli trbuh, vilica mi se koči. Čekam da na jutjubu osvane hipertalentirani Kinez-hidrocefalus bez ijednog uda, prvak u umjetničkom klizanju. Smijem se da je ne osjetim. Rastežem usta prema ušima. Ako se uozbiljim samo na čas, svladat će me. Snažna je, dolazi iz potisnutog, a ono je najopasnije. Rađa se, i, za razliku od mene – ima zdrave ruke kojima moćno razapinje zašivene prolaze. Dopustim li joj da ugleda svjetlost, preplavit će me strah od kojeg bih mogao krepiti. Guram natrag u zaborav, na sigurno, u vlastitu obmanu – brani se. Još je jača. Pišam, jedem, uzimam knjigu, izlazim van, razgovaram sam sa sobom, spavam – budi me, spopada, siluje. Ne smijem slušati njegov zvuk. Koncerte, snimke, klipove. Ne smijem misliti na njega. On je krv, znoj i vatra! Izgorjet ću od te želje. Grudi gore. Glava boli. Smij se, Dino! Plači, jadniče! Poludi kad ne ide drugačije! Samo nekoliko nota, samo nekoliko... sekundi i stajat ću pred njime. Tu se obično smirim. Stojim tako petrificiran i više nema mjesta smijehu. Odmjeravam njega, pa sebe. Neobično je to da me njegova mukla stamena prisutnost u posljednje vrijeme hrabri. Nemam pojma kako, ni za što. Ulijeva mi osjećaj postojanosti. Nisam isti čovjek, a ni to više nije isti instrument. To je sada klavir nekoga drugog. No bez obzira na sve, još je tu. Ako želim, mogu ga slupati čekićem. Kad god hoću. Ako. I zato što. Zbog. Zbogom. Izlazim i zatvaram vrata sobe. Miran. Sve je OK. Tek lom, prijelom.

Gordana ne može smisliti Ferida. Prezire kada ga pozovem na kafu. I premda joj baš ničime nisam niti bih ograničio njezino ljudsko pravo na kretanje, ona uvijek ostaje. Preko volje ga pozdravi, donese kafu i potom prestane komunicirati, mjestimice sike. Katkad igramo šah pa ni ne razgovaramo mnogo, a katkad samo pijemo kafu uz dnevnik i gledamo što se dešava u državi i svijetu. Ferid je jednom prolio kafu po kauču, nekoliko puta prdnuo i podrignuo, jednom je došao prljav i oznojen jer je radio u nekom polju na izlasku iz Sarajeva čitav dan kao mazga. Gordana ne taji svoju odbojnost prema Feridu, dobacuje gadljive grimase u njegovom pravcu. Ferid to zna. Zna i to da o njemu misli sve najgore: da je zapušteni i pasivni propalitet koji je protratio život te da je neiskazivo glup. O svemu tome nikada mi ništa nije rekao, ali ja znam da on zna. Ona mi je pak održala traktat o nepogodnom utjecaju mog i Feridovog druženja po moj psihofizički elan. Da, čovjeku koji je nakon moždanog udara ostao s jednom neupotrebljivom rukom čime je u neku ruku, onu metaforičku, završio njegov život, ona govori o elanu. Kada Ferid ode kući, sakuplja ispijene šoljice i njegovu pere duže nego naše. Redovito uzima osvježivač zraka i raspršuje kapljice kemijskih spojeva po prostoriji u kojoj smo boravili. Temeljito pere wc. Jednom mu se obratila, pitala ga je zašto ne opere svoje naočale, jer, čine joj se poprilično masne. Bilo mu je toliko neugodno da je otišao na svoj kat i oprao ih te se potom vratio. Dok je Ferid prao naočale, a mi mislili da je otišao kući i neće se vratiti više nikada, rekao sam joj da sljedeći put kada ponovno pomisli takvo nešto napraviti, može komotno uzeti svoje stvari i u miru otići, ali da više ne dolazi ovdje. Zašutjela je. Ferid se vratio i rekao da sada mnogo bolje vidi, i da joj hvala na savjetu, te da je jednostavno zaboravio da su mu naočale prljave. Jučer ujutro je svanuo prelijep dan i odlučio sam izaći, palo mi je na pamet otići negdje odakle vidim više nego sa svog balkona, imao sam potrebu za promjenom vidika. Pozvonio sam Feridu i izvukao ga van. Nisam mu ništa objašnjavao. Gordana će doći za pola sata, rekao sam, i dodao kako želim ići na zrak, požurio sam ga da navuče cipele, pozvao taxi i krenuli smo kod Bibana. Kada smo stigli, ugasio sam mobitel koji je zazvonio samo jedanput, ali takvom jačinom i vibracijom da sam kroz njega gotovo mogao osjetiti Gordaninu izbezumljenost po pitanju toga što me ne pronalazi u istoj pozi na istom mjestu kao i do sada. Terasa u prirodi, na brdu, pod nebeskom kapom koja danas milosrdno sipa sunce na konglomerat koji motrimo s ovog panoramskog vidika. Grad-kolaž, patchwork kotlina. Minareti, bijele svjećice na šarenoj dječjoj torti. Miljacka plitka i mutnjikava, kao usječena. I brda, nesretno oslonjena, u funkciji spontanog steznika i strateškog obruča. Ferid nijemo promatra. Lice mu se rasteglo u lice

nekoga tko nikada nikuda ne ide. Omamljen je, veliko je ovo za njega.

- *Veliko je Sarajevo* – kaže, i ne laže, nije vidio dalje.

Pitam ga sviđa li mu se pogled. Kaže da je *moćno*. Ne znam zašto, ali sam se odjednom zamislio nad tom riječju *moćno*, a onda mu postavio pitanje koje je izlazilo iz okvira naše uobičajene konverzacije. Ferid je bio krajnje jednostavna, prostodušna osoba s kojom razgovor nije iziskivao umni napor niti skretao u preneseno značenje. Kada sam ga upitao što je za njega *moć*, uslijedio je odgovor koji me nemalo iznenadio.

- *Moć je ljepota* – rekao je, a potom zastao na trenutak pa nastavio.

- *Ljepota je snažna. Zato je danas sve ovako slabo i rđavo, nema ljepote* – izrekao je Ferid, moj poznanik s petnaestog sprata, taj ofucani, neugledni čovjek-biljka.

Dok je to izgovarao, pogled mu je prebiraio krovovima našeg grada. Iz njega nisam mogao razabrati ništa što bi pratilo semantiku upravo rečenoga. Naprotiv, svoju je pomno sročenu tvrdnju popratio blagim zanosom, kao da je ovo u što upravo gleda utjelovljenje ljepote. Zaključio sam stoga da je istinski mislio to što je rekao, ali da se to nije nimalo ticalo panorame, već nečega što u njoj pušta korov, a nije nužno oku vidljivo. Bio sam u stanju apsolutnog šoka: Ferid je genijalac. To je bila moja prva pomisao. Druga je, skresavši malo doživljaj, bila ta da je u najmanju ruku čovjek koji vidi, zna, shvaća mnogo više nego što odaje. Treća mi je pobjegla naglas u obliku potpuno prozaične rečenice: *Kako to misliš?* Pogledao me kroz gust sloj stakla i rekao da mu je drago što sam ga pozvao da ide sa mnom ovdje. Odavno ga nitko nije nigdje zvao. S Ejubom Stevicom ne ide nikamo, vrijeme provode u Ejubovom stanu. Ignorirao je moje pitanje mirno, bez uzbuđivanja, dok sam ja pak, gorio od želje da nastavim prethodno započeti razgovor. Pokušao sam ga ponovno zapodjenuti bacajući udice s ključnim riječima *ljepota*, *moć* i *rđavost*. Ferid je pijuckao svoju kafu i žmirkao očima, malo prema gradu, malo prema meni, ali nije replicirao. U jednom trenu nastao je tajac uslijed kojega kao da se prešutno ispriječila zabrana daljnjeg razgovora na taj način. Bilo je očito da se on ne osjeća najbolje kada se povuče takva tematika, čak možda ne ni tematika, nego težina razgovora, registar jezika. Možda mu je nedostajalo vokabulara, možda nije ni imao ništa više za reći, tko zna, ali ja sam se dobro oznojio. Osjećao sam se kao da sam zakratko bio pronašao neko svjetlucavo blago, a onda shvatio da u njemu ne mogu uživati. Istini za volju, tih nekoliko sekundi u kojima sam izgarao od želje da od Ferida načinim Aristotela, ponašao sam se nesuvislo. Trebao sam pustiti da stvari idu svojim tokom, shvatiti da je ovo Feridov dan, i da njega nitko nikuda ne zove. On je usamljen do besvijesti.

On je, kad malo bolje razmislim, vrlo sličan meni. I ja vegetiram. I ja sam biljka, o meni su mnogi tako počeli misliti. Biljke šute, lišene reakcije, one samo postoje, a mnogi tvrde da ipak osjećaju. Da postoje frekvencije i vibracije koje i njih čine živim bićima. Neke studije pretpostavljaju i da čuju glazbu, te na nju itekako reaguju, na sebi svojstven način. I shvatio sam. Komadić vremena u kojemu se dva čovjeka-biljke prepoznaju bio je ta glazba. Frekvencija koja nas je povezala. Ferid je to i prije mene pojmio, tu suptilnu poveznicu, i ušutio. Nije osjećao potrebu za dodatnim naglašavanjem. Ja sam pregorio. On je ohladio, ja sam zapalio. On je bio početak, a ja kraj jednog te istog fitilja što je okinuo prvu muziku koja će razviti biljku našeg prijateljstva.

2010.

To: paraolimpijac@gmail.com

Subject: to je valjda to

From: goga74@hotmail.com

Dino, ne mogu više dolaziti. Preteško mi je. Ni sama ne znam zašto sam toliko dugo nastojala da me shvatiš. Trebala sam davno prije dići sidro. Kako je moguće da se poznamo čitav život, a toliki smo stranci? Mnogo sam razmišljala o našem odnosu, ma šta ja pričam, čini mi se da sam cijeli život o njemu razmišljala. Ovo je horor. Ti si se pretvorio u nečovjeka. Očajan si. Odbijaš bilo koju vrstu pomoći. Odbijaš ljubav, brigu, prijateljstvo. Ja ne znam da li si ti imalo svjestan svega toga, ali iz moje perspektive to izgleda toliko tužno da to više nemam snage gledati. Znaš, kada si doživio udar, Anita mi je rekla da se pobrinem za tebe. Znaš li šta sam joj ja odgovorila? To neće biti potrebno, ja se cijeli život brinem za njega. Ja njega volim. Tako je i tvojoj sestri i meni pao kamen sa srca, imat ćeš nekoga kome je stvarno stalo. I to je istina. Nisam li to pokazivala? Nisam li te voljela i ovakvog? Voljela bih te i da imaš tri noge i da si bez ruku. Ali tebi to nije bilo dosta, ili to nisi želio, ne znam ni ja. Ja o tebi više ništa ne znam, ti ni zrak ne propuštaš u svoju blizinu, a kamoli osobu. Zatvoren si kao neka nedostupna kula. Utuvio si sebi u glavu da si bezvrijedna olupina od čovjeka, ali si u isti mah toliko čudnovato sebičan i uvjeren da nitko nije vrijedan tvojih osjećanja, tvog osmijeha, ničega. Znaš li kako nazivaju takve ljude? Maničnim depresivcima. Takvima se propisuju teški antidepresivi. Ni to ne daš. Mada, iskreno, ja sam oduvijek mislila da si ti silno inteligentan i sposoban čovjek, i ja sam zadnja koja bi ti ih propisala ili te odvlačila u neke klinike. Umjesto toga, nudila sam ti toplinu zagrljaja, svoju pomoć, razgovor. A ti si zapadao u bolesni autizam. Ti radije pričaš sa svojom nepokretnom rukom nego sa mnom. Zbog toga sam nebrojeno mnogo puta plakala, kada bih se vratila kući, nikada pred tobom, jer sam smatrala da nije fer da ti takvome priuštim još i svoje suze. Glupača, mislila sam da bi tebe mogle zaboljeti moje suze, da bi te dodirnule. Kada ti se desio taj nesretni moždani, dala sam sebi zadaću da neću dopustiti da te to shrva. Čak sam čitala knjige kako pacijentu pružiti emocionalnu skrb u tim situacijama, obilazila doktore, pitala za savjete. Noćima sam mozgala o tome kako te vratiti u život. Ljudi dožive i mnogo gore stvari od ovoga što se tebi desilo, pa ostanu puni duha. Ne. Ti ne. Ti si odlučio umrijeti. Kada sam ti došla i rekla da mi je žao zbog načina na koji sam prije tvog odlaska na magisterij prekinula našu vezu, rekao si mi da je to prošlost i da prošlost treba pustiti na

miru. Bila sam presretna što si me prihvatio, što si mi oprostio. Jer, hajmo iskreno, ja sam se dobro napatila zbog toga što sam te ostavila. Valjda postoji ta neka kazna za sve. I nakon te tvoje rečenice, još sam osjećala bol, mrzila sebe što sam se uopće usudila tražiti te milost, ne milostinju – to nisu iste stvari. Htjela sam valjda tvoju milost u smislu oprosta, jer me život naučio da ga tražim samo od osoba za koje sam sigurna da su mi vrijedne. I ponadala sam se novom početku s tobom, jesam. Ali scenarij se ubrzo preokrenuo u neku izopačenu dramu. Ali vidiš, tko zna? Tek mi je sada sinulo, možda je to drugi dio mog kaznenog procesa. Možda sam naivna mislila da je dovoljno iskreno se pokajati, zatražiti oprost i svim snagama uprijeti ispočetka. Ako je tako, onda za mene nema opravdanja. Ali svejedno ću te zamoliti da pomisliš na sebe, ako već nije bilo suđeno da misliš na mene svo ovo vrijeme. Poradi na svojoj etičnosti i emocionalnoj stabilnosti. Nimalo mi nije lako ovakvo nešto pisati, ali iza ovoga je toliko neprospavanih noći i razbijanja glave, mislim da sam zaista racionalno odvagala stvari. Koliko god da si mi zamjerao postupke u prošlosti, nije u redu ovako me iskoristiti. Nikada neću zaboraviti kako si jednom bio drogiran i vodio sa mnom ljubav kao da sam komad drveta. Još je manje u redu da me nakon toga pogledaš onim svojim praznim, ali prezirnim pogledom i kažeš mi onako neosjećajno kao da me želiš do besvijesti poniziti: Znaš šta si ti? Ti si jedna tragična junakinja. Nikada to neću zaboraviti, toliko me pogodilo. Eto, taj događaj bi mogao biti suština tvog odnosa prema meni. Pustio si me u svoju blizinu da bi me iz nje mogao tjerati daleko. Uspio si. Ti si toliko uspješan čovjek i to u najneljudskijim stvarima. I opet ću ponoviti, ako je to moja kozmička karma, ako sam sve to zaslužila, predajem se. Ali istina je bliža tome da ovo jedan iole osjećajan čovjek ni džukeli na cesti ne bi uradio. Ti si zamrznuo sve emocije, sve osim one prema klaviru. U redu je imati strast prema nekom poslu, zvanju, instrumentu, i neizmjereno je sablasno i žalosno ne moći je više iskazati prema tom istom. Ti zbog toga patiš kao nitko, ja to znam. Ali ja sam patila zbog toga što ti patiš. To nisi vidio. Napravio si od mene komad drveta, a od klavira krv i meso. To je ono na šta si mislio kada si zimus kao kakav psihopat bulazio o tome da li bi ti ikada u životu mogao biti serijski ubojica?! To je to, dragi moj! Ti si to postao. Ubijao si sustavno sebe i mene i svakoga tko ti se pokušao približiti. Koliko mučnine moraš nakupiti u sebi da postaneš živ mrtvac ubojica? Zbog svega toga se moram maknuti. U ovom trenu mi doslovce srce puca, srce koje poznaješ čitav svoj jebeni život, sve znaš o njemu. Živi kako znaš. Ako ikada shvatiš što me je do ovoga dovelo, javi mi se i neću oklijevati da te ponovno vidim. Do tada, čuvaj se.

Bilo je 6:50. Otvorio sam oči i odmah zatim laptop. Logirao se na Facebook zajedno s neizbrojivom količinom ljudi u svijetu koji također odmah po buđenju hrle u virtualno prodavaonicu zjaka. U desnom donjem kutu ekrana nekoliko je uobičajenih zelenih točkica s imenom i prezimenom pilo kavu, jelo, disalo, gledalo, pregledavalo, postavljalo, komentiralo, lajkalo, zjakalo, istovremeno kad i ja. Mladen je u ovo doba uvijek online, uostalom on je danonoćno *na žici*. Nezaposlen, besposlen. Amira nikada. Amira ne voli biti vidljiva, ali je sveprisutna. O tome svjedoče njezine aktivnosti koje se pojavljuju u gornjem desnom kutu na sidebaru, otprilike svakih nekoliko sekundi. Amira lajka sve što lajka Mladen, odmah poslije njega. A ako Mladen nešto komentira, odmah slijedi njezin lajk njegovog komentara te njezin popratni komentar na njegov komentar. Njezin komentar na njegov komentar je uvijek dobrohotan, odobravajući komentar ukrašen malenim srcem ili kakvim za društvene mreže uobičajenim emotikonom u obliku namigivajućeg ili širokog osmijeha. Kada sidebar ukaže na to da je Mladen s nekime ostvario prijateljstvo, Amira ubrzo nakon toga također postaje prijatelj s tom osobom. Amira mijenja profilnu sliku aproksimativno tri do četiri puta dnevno i konstantno postavlja nove fotografije na svoju crtu. Mladen profilnu sliku ne mijenja nikada. Ona prikazuje nekakvu rastafarijansku fotomontažu njegove glave slikane iz profila i montirane pune debele usne kako puše joint. Amira je na svakoj fotografiji sama, nikada u društvu. Pozadina svih fotografija je ista, zidovi (pretpostavljam) njezine sobe. Sidebar nikada ne ukazuje na to da je Mladen lajkao ijednu njezinu fotografiju, ali Amira sve njegove aktivnosti budno i bez izostanka simpatizira. Njezina vremenska crta obiluje prozaičnim ljigavim citatima kvazi pjesnika i stihovima ocvalih šansonjera ljubavne tematike. Amira bi htjela biti voljena. Mladen bi htio utući vrijeme. Ja bih volio da nemam poriv svako jutro samome sebi iznova dokazivati koliki sam jadnik i koliko vremena gubim čitajući tko je kada prdnuo na Facebooku, tom najgorem ponoru ljudske misli otkako je interneta, u toj bari nesretnih ljudi koji su život sveli na razmjenu emotikona i zatrli svaki oblik privatnosti. Volio bih se probuditi uz živo tijelo koje nije zelena točkica *na chatu*. Ali ne mogu i to je upravo ono što dijelim s bezbroj zelenih facebook točkica i zbog čega, kao i oni, ostajem usamljen, kao kad u hladan zimski sumrak vidiš jednu jedinu pticu *na žici*.

Već sam nekoliko puta pomislio na to kako bi praktično bilo izbrisati neke odnose s vremenske crte života, olakšati ponešto izbežumljenu memoriju. Međutim, kada bih mogao birati što da izbrišem, čemu da udahnem blaženo nepostojanje, ne bih se ograničio na odnos s osobom. Primjera radi, Gordanina uloga u mom životu i njezin utjecaj na njega je golem; taj je odnos katkad bio patogen i mučan, na granici izživljavanja, no isto tako me mnogočemu naučio, a bilo je i sretnih razdoblja. Ne bih ga brisao. Nije me ubio. Na kraju krajeva, mogao sam birati, mogao sam ga prekinuti, potražiti neku drugu ženu, pokušati nešto drugačije. Danas mi se čini da je nisam toliko volio a da ne bi mogao bez nje. Volio sam to što postoji, što imam barem nešto nalik fatalnoj povezanosti muškarca i žene, pa neka, neka ostane uspomena na privid, ako ništa drugo. Nešto drugo me ubilo. Bez klavira nisam mogao, luđački sam ga obožavao, i da sam se tu znao kontrolirati, da sam barem pomišljao na blagodati umjerenosti i obuzdanosti, možda me ne bi ubilo to što više ne mogu svirati. Da sam život posvetio zvanju u kojemu prsti jedne ruke nisu svetinja, možda bih se lakše pomirio s novonastalom situacijom. Odnos s instrumentom nadišao je sve odnose koje sam njegovao s ljudima. Sve je drugo svedivo na zelenu točkicu, zvjezdicu ili emotikon. On je bio moja ishodišna točka, slaba, bolna točka. Opna unutar koje su moja duševna stanja iscrtavala pravilne, koncentrične, stabilne krugove, unutar koje sam zbilja postojao sabrano. Sve se, ali baš sve, zabilježilo unutar te neopipljive mape koju sam godinama skicirao, sva su osjećanja svoj mir nalazila ili u bjelinama između tih kružnica ili na njima samima, mireći se s onim što je bilo veće od njih samih, sa životom. Bio sam čovjek-krug, lukavi bjegunac iz četvrtastih i trokutastih oštih linija života, pronalazač jedinstvene hipnoze koju sam pretvorio u skrovište. Zato u trenucima sablasne bespomoćnosti u mislima brišem krug po krug, maštam, umišljam da iz slojeva svijesti i podsvijesti uklanjam sve podsjetnike na prvobitno začinjanje svog skrovišta i nadalje, sve do trenutka u kojemu sam opisao svoju posljednju kružnicu. I bude mi lakše, čak pomislim da će to olakšanje potrajati, kao kada nakon teške operacije najzad minu svi bolovi. Samo što ja ne uspijevam operirati sam sebe. Sitne varke kojima se obmanjujem nisu ništa drugo doli kratkotrajni anestetici. Krug nastavlja postojati, moćno, ostvareno, valjda kao dokaz da će prošlost uvijek biti izvjesnija od budućnosti.

Odnekud iz susjednog ulaza zgrade dopiru zvuci klavira. Mala opet vježba protupomak. Znam joj starog. Čudan, izafektiran tip. Ona vježba konstantno, svaki dan. Nadoknađuje neki njegov kompleks. Ne ide joj lijeva ruka, čujem. Ne ide ruka, desi se to tako, katkad. Neće! Ili ne može. Moć i nemoć nisu sinkrone. Smjenjuju se, kao doba dana. Zakon užasa.

Sarajevo nema plina. Dug je.

Nema vode. Redukcije su.

Ne vozi tramvaj. Dug je.

Nema sreće. Redukcije su.

Došao je popisivač – prvi nakon dvadeset dvije godine. Ima bijelu plastičnu aktovku kakvu na svoje slobodne aktivnosti kadšto nose djeca ambicioznih roditelja. Ona skriva pitanja na sve moje eventualne odgovore. Ako dosad i nisam znao imam li krave i ovce i jesam li Bošnjak, Mars ili Jupiter, sad ću morati. Pitanja uvjetuju. To su jako ozbiljne stvari. Prepao sam se pa sam mu rekao da ja nisam vlasnik ovog stana i zatvorio vrata ne bi li se što prije vratio Internet stranici Premier kladionice na kojoj sam taman počeo izračunavati maksimalni dobitak na sistemskom listiću. Posljednjih nekoliko dana sam prodao sve zlato koje sam posjedovao u kući. Naušnice alkice, privjesak s mjesecom i zvijezdom čije porijeklo ne mogu utvrditi i omanji prsten. To sam radio dan za danom, da imam za kruh i cigarete, a onda sam četvrti dan na vratima poslovnice koja je otkupljivala zlato ugledao natpis *Inventura* što je u prijevodu značilo da je direktorica firme pobjegla sa zlatom i sjebala svoje radnike i mene. Imao sam još jedne neugledne ženske minđuše od svega nekoliko grama i tri konvertibilne marke koje sam u krajnjem očaju konvertirao u ulog. Tako sam se počeo kladiti. Danima trzam nogom na svaki udarac u mrežu koji dopire s ekrana i psujem. Potom ponovno odlazim u zadimljenu kvartovsku kladionicu gdje okorjeli bingaši prodaju dušu đavoljem virtualnom bubnju na plazmi iznad pulta. Danas ne znam što ću igrati. Izgubio sam hrpu novaca. Neću singl, neću ni sistem. Staviti ću dvije marke na fiksni listić s pet parova. Liga prvaka. Danas prolaze samo dobre kvote. Ima zihera, ali ima i zajebanih, s takvima je najbolje ili ne riskirati, tj. uopće ih ne odigrati ili naći neku soluciju iz, naravno, nadasve šarolike *Premier* specijalne ponude. Primjerice, dvoumim se da li da na Šahtar – Manchester United stavim čistog keca (jer Ukrajinci rasturaju u zadnje vrijeme, a Manchester je dobrano podbacio) ili da igram *pik1* /pobjeda domaćina u 1. poluvremenu ili na kraju utakmice/ – jer je mnogo bolja kvota, prokleta navlakuša. A muči me i Juventus – Galatasaray. Prolupam dok odredim

tko igra bolje doma i u gostima, sjetim se tko je koga rasturio u posljednje vrijeme s kojim rezultatom, ili tko ima bolju gol razliku. Razlika je sablasna činjenica! Različiti smo. Do iberi. Onaj matematičar-lumen što za masne novce izračunava kvote i vjerojatnost da ćemo ja i ostala gomila navučenih imbecila ponovno popuštiti kako listić, tako i svaki pokušaj racionalnog poimanja kategorije rizika tj. objektivne procjene mogućnosti gubitka i dobitka u potpunosti se razlikuje od nas koji njega i njegovu ultraprofitabilnu korporaciju hranimo. Oni, u svakom slučaju, imaju bolju gol razliku. Jučer sam pao listić zbog jednog jedinog para. U kladionici radi polupismena tuka koja mi je nekoliko puta krivo otipkala tipove, ali sam to vidio tek kad sam došao kući, a vrijeme za storniranje listića je tada već bilo prošlo. Zbog nje sam popušio sedamdeset tri marke dobitka. Računi su se nagomilali. Isključit će mi centralno ako ne platim u narednih sedam dana. Sarajevski oktobar je leden. Đubrad neće da pusti grijanje ni sat vremena prije petnaestog. Počet ću nosit zepe. Zepe, antibiotici i teletekst stranica 661. Ispred ulaza u zgradu, na tlu, pliva tamnocrvena lokvica *nečega*. Korak dalje, kod smetlarnika, odbačene bijele plastične rukavice pune crvenih mrlja. Noću lugalice grizu i napadaju prolaznike i lijepe Azre. Prljav sam. Nisam se oprao dva-tri dana. Nemam sapuna, a i vode često nema. Svrbi me u uhu i lijevi dlan. Dobit ću večeras. Možda upalu. Egzistencije.

V. CRNI KRISTALI KOBI

Svakoga dana vidim je kako šeće psa, istom rutom. Ponekad je promatram s balkona, a ponekad i sam iziđem u park i sjedim, pa ona prođe, ili sjedne na obližnju klupicu. Obično oko sedam uvečer. Dobacuje mu grane, štapove, limenke, hrani ga poslasticama. S vremena na vrijeme ga češlja, a potom dlake baca u kontejner. Jučer je štap slučajno bacila nedaleko mene. Ljubimac se zatrčao, međutim, ja sam bio brži. Htio sam ga malo dražiti pa sam mu njime mahao nad glavom, daleko iznad njegovog dometa. Namjeravao sam ga ponovo brzo baciti u smjeru njegove gazdarice, međutim – ona je bila brža. Ustala je i žurnim korakom krenula iz parka, zviždeći i pozivajući svoga psa koji nije oklijevao da joj se munjevito pridruži. Ona je žena bogato nabranog čela čiji zubi škrguću na javi, a srce tuče u petama.

Njezino lice je riznica prošlošću graviranih godova, a pojava njezina ponešto mistična. Ona nije morala doći, niti je to htjela. Nisu to jednostavne stvari, a ni raskrižja gospodnja. Susreti naši podsjećaju na stvar banalnu, nikome važnu. Ni mi ni starac s crnom beretkom i rukama na leđima ne mislimo o vezi naših kosti i kozmosa. Svi Itaki hrle, nitko ne zastaje da diše. Ona to čini; njezine nosnice su alergične na pelud, ali i dalje to čini. Njezine nosnice su orificiji u koje odašiljem eter, poruku. Mogao bih se i slomiti i smijati pod tom toplom strujom. Nju boli kičma kao što cikade zasigurno ne boli čekanje. Cikade izlaze svakih sedamnaest godina i doprinose Zemljinoj peristaltici /božja zapovijed/. Njezina kičmobolja je konstanta koja ne čeka mecenu. I ta leđa su ravna zemlja van kategorije /svevišnja omaška/. Presavijam maramicu večeri u kojoj brzo prođe pokraj mene, spremam je u džep. Ujutro je mirišem i nadam se ponovnom susretu sa ženom čije srce tuče u petama, a hod nagoviješta punoću od koje bi pobjegli.

Sjedimo u bašti lokalnog kafića. Nismo se vidjeli nekoliko dana; obaveze. Ja sam se pripremao za učešće na jednoj studentskoj tribini, a Ferid je našao posao u tiskari gdje radi noću pa ga je danju uglavnom nemoguće sresti jer spava. Užarena ulica, park. Ni živog stvora. Samo vrane, naše ustrajne vrane, jedna je upravo sletjela na dječju ljuljačku. Ferid srče limunadu kroz fluorescentno zelenu slamku i to me nervira, ali uskoro će presahnuti tekućina u čaši. Žena trese stolnjak kroz prozor. Zajedno s nevidljivim mrvicama, zrakom leluja i ovitak pileće salame koju reklamiraju na bočnim fasadama zgrada. Iz armije vrana izdvojila se jedna pronicljiva, istančanog vida. Hvata ga kljunom veličine kažiprsta, kao pincetom. S predimenzionirane plazme u kafiću dopiru informacije koje prenosi Al Jazeera Balkans:

„XY, nedavno izabrani član provincijskog parlamenta i član pakistanske liberalne stranke XY, njegov dvadesetpetogodišnji sin i prolaznik ubijeni su iz vatrenog oružja ispred džamije u Karachiju. Nepoznati napadači s motocikla pucali su u njih dok su se vraćali kući nakon molitve petkom...”

Ona i njezina dobroćudna kuja. Sjeda na klupicu i vadi rekvizite. Najčešće joj baca s mjesta, rijetko ustaje. Pas grabi frizbije u letu. Danas prvi put opažam njezinu kosu. Raspustila ju je. I znam, ne moram se približiti, da je ta riđa vlas debela i teška, i da ih ima na milijune. Ta kosa je amfiteatar kovrča u energičnim kaskadama. Nedaleko parka, opažam mladi par s gromadom od psa koji mi se ne čini čistokrvnim, to je neki stari dobri mješanac. I oni idu prema parku. Zaljubljeni, s istim sladoledima u kornetu. Avlijaner žuri u pravcu njezine kuje. U trku, naprasno, pomalo neotesano i bez takta. Ali tko zna kako se to vrednuje u psećem svijetu. Možda ta vrsta hitrosti znači poželjnu muževnu odvažnost. Kuja se šćućurila. Sjela guzicom na tlo. Hrabro čeka ono što je sljedeće. Pridigla se. Na redu je temeljito njušenje dotičnih organa. Ona to opaža, ustaje s klupice, u ruci drži podeblji štap koji je još maločas htjela dobaciti svom četveronošcu. Stari mješanac kreće u akciju. Par se ljubi pod jedinim drvetom u hladu. Ona zaziva kuju. Mužjak zaskače i abdominalnim dijelom i pripadajućim mu dijelom ispod toga žestoko upire u nju. To je u ovom trenutku zakon i red. Ona žuri, potrčala je, glasom opominje ono što je priroda naumila. Kuja pomalo zbunjeno, ali ne i pobunjeno gleda pred sebe. Par je u ljubavnom zanosu, uzicom njihova psa mladić je opasao svoju djevojku. Njihov pas je nestrpljiv. Stražnjim nogama struže tlo ispod sebe, trenje je snažno, jedna muha slijeće na Feridovu čašu u trenutku kada konobar dolazi isprazniti

krcatu pepeljaru. Ona je štapom bjesomučno ošinula mužjaka. Kuja se odmakla i podvila rep, ne shvaćajući razlog za ovaj *coitus interruptus*, možda u svojoj psećoj glavi misli da je ona nešto zgriješila. Ona tuče mužjaka, udara ga snažno po hrptu, toliko da cvili dok joj se pokušava izvući ispod batine. Neka turobna mješavina laveža, cvileža i njezinog krika i psovki razlila se parkom; u kafiću su mnogi okrenuli glave u tom pravcu. Svezala je svoju skrušenu ljubimicu i odmarširala iz parka. Ispod drveta, onaj se par silom glasnih prilika prenuo iz ljubavnog sna i još pomalo umrtvljenih refleksa viče za njom. Nešto dalje od njih, mužjak još pomalo glavinja, ošamućen, što kemijskom reakcijom vlastitoga tijela, što od boli. S plazme u kafiću dopiru vijesti, jedna gora od druge. Ključne riječi/rečenice su uvijek deficit, ubojstvo, nisu usvojili zakon, nesreća, nezaposlenost, nemogućnost kompromisa i sl. Još nekoliko sekundi i zamaknut će posve iza zgrade, daleko od mjesta zločina, žena od koje bi pobjegli oni koji ne razumiju demone, te crne kristale kobi kojoj ne možemo umaći.

Zastao sam da pročitam obavijesni papir koji je jučer osvanuo na ulaznim vratima zgrade. Služba civilne zaštite, kako je bilo navedeno, obavještavala je ovim putem građane o operativnom planu uklanjanja i uništavanja neeksplodirane avio-bombe, zaostale iz Drugog svjetskog rata koja je u našem naselju pronađena tijekom nedavnih građevinskih radova. Budući da je spomenuta bomba od 480 kilograma i velike razorne moći nepobitno ugrožavala sigurnost građana, operativnim se planom, osim njezina uklanjanja, nalogala i privremena evakuacija stanovništva iz većeg dijela naselja kao i zabrana kretanja u radijusu od 1200 do 1700 metara. Sve se to imalo odviti noćas, u gluho doba od tri do četiri ujutro. Prošetao sam do ograđenog lokaliteta unutar kojega je, kako me uvjeravao mlađahni i vidno neiskusni pripadnik sigurnosnih snaga, eno, baš u onom dijelu ograđenom žutom trakom, počivala *the Bomba*. Još je nekoliko, uglavnom starijih sugrađana stajalo pred tim mjestom skorašnjeg događaja. Pričali su o tome hoće li se i kako izmjestiti noćas, bez sumnje, nikome se nije dalo baviti time. Zadržao sam se još trenutak, a onda, odlučan u namjeri da čvrsto i bezbrižno prespavam tu noć, produžio dalje. Mislio sam o tome koliko je dugo bila pod zemljom, kako je preživjela i prethodni rat, kako se iznad nje ratovalo i koliko je srodnih naprava eksplodiralo nekoliko metara iznad nje. Dugačak je podzemni, zagrobni život imala ta bomba. Sad će joj izvaditi upaljač i detonirati je kao da ona nema uspomenu, kao da nije ni postojala. I kakav je to, uostalom, usud? Biti bačenom na zemlju, a ne ispuniti svoju primarnu ubojitu i razarajuću svrhu?! Umjesto toga, čamiti pod zemljom i čekati sedamdesetak godina da nadležni pripadnici Federalne uprave civilne zaštite BiH reaktualiziraju tvoj jedini cilj negdje van grada, van vremena. Mračilo se, postajalo hladnije, ništa spektakularno ne bih doživio duljom šetnjom, pa sam otišao kući, i baš kao i bomba, neostvaren, neeksplodiran, prastar, šutke nastavio živjeti ostatak života. Palio sam i gasio, naizmjenice i nevoljno, televizor. Jeo sam, ostatke janjetine od jučer, loj i kožicu. Ubio nekoliko komaraca što su poput morskih zvijezda izvaljeni ležali prozorima. No sve sam vrijeme bio nemiran. U misli mi se stalno vraćala ta bomba i riječ evakuacija. Neminovno, ovaj je događaj živce dražio sjećanjima koja su iskrsavala, rat se uvijek znao javiti iz pukotina memorije, dosadan i uporan, bubrio bi kao upaljeno meso iznad umnjaka koji želi van. I kao da sam predosjetio da će ova bomba biti povod uzburkanom mahnitanju duhova, začulo se uzrujano kucanje na vrata. Otvorio sam i unutra pripustio Feridu koji je na leđima imao dopola punu naprtnjaču. Na moje pitanje gdje ide, uzvratio mi je protupitanjem: *A ti ne ideš?* Uzalud sam mu objašnjavao da će bombu uklanjati za to specijalizirani i kvalificirani

stručnjaci i da nema apsolutno nikakvog razloga da napušta stan. Dodao sam i nekolicinu poluizmišljenih, ali i logičnih argumenata koji su se ticali eventualnog dometa njezinih dijelova jednom kada se razlete u zrak, a koji su govorili u prilog našoj sigurnosti i bezbrižnosti ove noći. Međutim, to je samo dražilo njegovu maštu (a tko zna, možda i iskonski strah), jer se samo još više uspaničio i mašući obaviješću koju je skinuo s ulaznih vrata počeo uznemireno marširati stanom. Rekao je da se opskrbio cigarama, križaljka, paštetom, kruhom i vodom te da za dva sata kreće u osnovnu školu u obližnjem naselju gdje je organiziran smještaj za evakuirane. Njegova panika me pomalo i iritirala i zabavljala pa sam preokrenuo priču. Počeo sam izmišljati nevjerojatne scenarije u kojima djelatnici sigurnosnih snaga uslijed neispravnog rukovanja bombom ranjeni vapi za pomoći, a krhotine zloguke gromade samo meni znanim fizičkim zakonom kretanja, hrle ravno u osnovnu školu gdje se smiraj nadala pronaći prestravljena raja. Kada sam ga dovoljno izludio, otvorio je svoju naprtnjaču ne bi li provjerio nedostaje li čega i zlovoljan krenuo put azila. Poslije njegove evakuacije, osjetio sam zamor, pomalo mi je sve to bilo djetinjasto, ali nisam mu mogao zamjeriti. Čovjekov je strah njegov alter-ego. Naša su tijela samo prividni azili stradalnika. A i kako da mu ja išta spočitam? Ja, koji sam se bojao samoga sebe. Zaspao sam prije ponoći i probudio se oko dva. Kroz prozor sam vidio dva policajca u fluorescentnim prslucima i nekoliko ljudi kako prelaze ulicu. Čitava zgrada preko puta bila je u mraku, izuzev svjetla u jednoj jedinoj prostoriji. Pomislio sam kako sve to djeluje ozbiljno. Možda je većina raje zaista prešla u obližnji prihvati i sada kartaju i prisjećaju se rata, djeca trče i igraju se, sretna što je ova noć toliko drugačija, što smiju tako dugo biti budni, a odrasli razmjenjuju dosjetke i vlada ona neka ratna sloga. Ovdje je u kvartu tama i čini se pusto. Na obavijesti je još pisalo i da je Općinski štab civilne zaštite obezbijedio dovoljne smještajne kapacitete, a da se građanima koji ih ne žele koristiti, preporuča da iskoriste mogućnost smještaja kod rodbine i prijatelja. Sve da se i želim evakuirati, gdje bih pošao? Rodbina? Prijatelji? Doduše, ima jedna osoba s kojom bih volio biti noćas. Ali ta mi je žena daleka i premda je ovdje, na nekoliko stotina metara, nedokučiva. Barem nisam potpuno mrtav, barem, imam želju podijeliti se s nekim. Pokatkad se, čak, ta krhka, pod vjetrom mene samoga salomljiva želja, stade uspravljati u svom dvojbenom opstanku. Podigne se, kao svježije jedro razvaljene havarije. I upire, teži... no kamo? Noćas sam u stanju pripravnosti, iako nevažan, iako posve neodlučujući. Da je ona sada ovdje, možda bih joj ispričao svoje uspomene, kako to da nisam eksplodirao. Ili bismo šutjeli, neznani na površini, znani pod zemljom, ispod nivoa aktualnosti, dolje, u Hadu. Ne brini, dolje bih te, i od demona i od morona, čuvao ja, car svih oksimorona! Plovili bismo Stiksom mirno, na jedinstvenom plovilu, na mom nečujnom klaviru! Što kažeš, ha? Jesi li to igdje vidjela, bezvučno glazbalo-

plovilo? Noćas sam u stanju pripravnosti. Za nekoliko minuta, početak će operaciju njezina izlaska na svjetlo, pa makar i noćno. I ja ću s njom.

Vrijeme je za *nešto*. Arsenal intuicijskog koplja uporno bode u rahlo, neoblikovano tkivo toga *nečeg*. Zamaraju me terapijska zalaženja u psiho-bespuća i trabunjanja o promjeni, iako, najvjerojatnije se o tome radi. Potreba je mijena, impuls. Zaokupljena psiha koja ne poznaje letargiju. Stvaranje. Nisam u pravom smislu riječi ništa vrijedno spomena stvarao od vremena kada sam pripremao magisterij. Od udara. Zbog udara. Tjeskobe. Govana. Dokinuto mi je stvaranje. Zamalo i maštanje, pa i svojstveni mu zanos. Metempsihoza. Sve besplatne radosti duha. Teleportacija. Lučki gradovi koje sam znao posjećivati. Nove drevnosti. Kaleidoskop osunčanih i zbijenih krovova, Porto u dolini rijeke Douro. Zrelost okusa i mladost smisla. Svjež dah zdravih mediteranskih ženâ, njihova voćna hranjivost. Gladan sam nenadanih senzacija i planiranih ostvarenja, a nikada ranije nije naum bio tako retorička kategorija. Mislim nepovezano, u tuđim i vlastitim sjećanjima, jarkim bojama i prodornim zvukovima. S tuđom majkom idem u Leibnitz u šoping i cvilim nasred ulice, derište, ne razumijem da sam ovdje zbog jeftinijeg margarina, kvasca i kokosa u prahu, a ne razigranog vrtuljka sred štandova prodavača. U Nagykanizsi mi muškarac otkida barem tri centimetra svoje najruženije, gustom mašću prošarane kobasice. Degustiram. Erikine suze dok me na željezničkom kolodvoru u Siofoku ispraća na vlak za novi pokušaj. Fanfare odlazjenja i šine, pravilno i tvrdoglavo usječene u klizalište bezbroj umornih putanja. Ornamentirana susretljivost proteklog uvijek ima primat nad minimalizmom očekivanja. Prošlo vrijeme tvori se od pomoćnih glagola IMATI i BITI i traženog/glavnog glagola. Ono što smo imali i ono što smo bili negacija je u sadašnjosti. Nemamo i nismo. Na linearnom putu vremenitosti budućnost je bliska bremenitosti. Teška je na prvu pomisao. Podsjeća na dobro staro rješavanje problema. Na vremešnu, no nadasve spiritualnu gospođu što nad zapjenjenim cappuccinom pršće iskustvo one koja je uvijek znala da nijedan problem nije nerješiv. Samoživa babetina. Jednog sarajevskog jutra, dok je moja majka kupovala povrće za zimnicu, a ja nestrpljivo čekao, jedna me žena u igri omotala niskom bamije. Nisam se okitio lovorikama, samo zelenim plodovima bamije, jednog sarajevskog, prohladnog, davnog jutra kad sam još *imao* snove i *bio* sanjar. Sve mi se eventualne mijene smiju u lice. Prolaze kraj mene poput nedostižnih uobraženih milosti namijenjenih ambicioznima. Stukao bih im zube da mogu. Kada bih samo bio u pravu. Kada bih bio petparački nadobudni seljak koji ukeba i previše. Zna kako pokrenuti. Ja sam nepokretna mrcina. Anksiozno-sklerotični batrljak ex-sanjar. Hrpa jada. I toga mi je dosta. Naumio sam (i nadam se da će naum prijeći iz retoričkog u motorički) da neke stvari u životu pošaljem u *passé composé* [1]

[1] Prošlo svršeno vrijeme - francuski.

Živi u zgradi nedaleko moje. Upoznao sam je nakon mnogo nespretnih i upornih inicijativa s moje strane, i isto toliko njezinih suzdržanih, mada ne i grubih pogleda kojima me nastojala odvratiti od namjere da joj se približim. Sve to vrijeme tijekom kojega me nešto neobjašnjivo vuklo k njoj (a samom sam sebi ili bilo kome drugome bio uglavnom beskoristan), ona je imala svoj poslovni, ali i privatni život, navike, interese, želje, snove – sve ono što sam ja odgurnuo od sebe i pospremio u imaginarni lijes. Čak je i Sonja, njezina retriverka, izgledala kao da ima više od mene. Te prohladne večeri u kojoj je napokon popustio njezin otpor da sa mnom izmijeni nekoliko riječi, Sonji sam poklonio gumenu kokoš aromatiziranu sumnjivim supstancama navodno goveđeg porijekla. Tako sam i pridobio to prijateljstvo, potkupio ga igračkom namijenjenom jačanju zubi i desni njezinoga psa. Sonja je kokoške ekstremitete grizla nečuvanom slašću. Ja takvu *joie de vivre* dugo nisam osjetio. Branka je, uz svjetlost lučice koja je tinjala nasred stola, ruke grijala o staklenu čašu čaja i promatrala čas mene, čas Sonju. Njezina ljepota, zamotana u tamnocrveni šal koji mi se doimao mekšim od vate, slabila je krš u meni. U restoranu je bilo tiho, ulicom i drvećem hvatao se zvonak led, pomislio sam... Bilo me stid usuditi se, ali pomislio sam kako me ona i njezin pas upravo u tom trenutku, izmrcvarenog i na rubu snaga, vade iz živoga pijeska. I taman kada je krenula ona nelagoda i popratna joj tišina koje se kadšto tvrdoglavo uglave između dvoje neznanaca, rekla je:

- Što želiš od mene?

- Da te upoznam... samo to.

- Zašto?

Šutio sam. Između njezina postavljenog pitanja i odgovora koji sam joj trebao pružiti u suvislom i za nju prihvatljivom obliku, da se ne bi prepala, da ne bi pomislila da sam psiho-pat, protuha, luđak itd. rastegao se moj strah poput kakve sramotne golotinje in flagranti. Želio sam je upoznati i to je bila istina, ali više od toga, njezina me ličnost, neka dobrotu kojom je isijavala, u isti mah tjerala da sve to preskočim i da joj to kažem. No bojao sam se da će ustati i otići. Morao sam poštovati takt, konvencionalnu proceduru čavrljanja.

Međutim, ne čekajući predugo moj odgovor, rekla je:

- Ako hoćeš jebati, zaboravi. Ovog časa ću te prijaviti za napastovanje.

Lice joj je bilo mirno, a oči precizno fokusirane na svu moju neizmjernu sramotu. Stolica na kojoj sam sjedio sada se pretvorila u stup srama, a da nisam imao ni razloga za to. U interesu koji sam tako snažno osjećao za ženu koja je sjedila preko puta mene nije bilo ni zerice seksualne primisli. Svejedno sam se osjetio postićenim, nešto u njezinom pogledu, mimo moje volje i opravdanog razloga za to, smotalo me za tren u pokunjeno klupko pohote i testosterona.

Ispod glasa, pa čak i postićeno, uspio sam progovoriti:

- Ja bih samo htio razgovarati. Nemoj mi zamjeriti, molim te. Nikada nisam pomislio nešto takvo o tebi.

- Zar nemaš nikoga za razgovor? - pitala je.

Bilo je to pitanje-bomba. Još se nisam oporavio od njezine prethodne konstatacije, mislio sam da je ovo upoznavanje krenulo nekim sudbinski pogrešnim smjerom, i da će neka zla sila izvesti manevar našeg brzog i neumitnog rastanka. Zar nemam nikoga? Zar ja doista nemam nikoga s kime bih razgovarao? Nije bilo tako. Razgovarati se može uvijek. S bilo kime. Razumjeti - teže. Kako da joj to kažem? Iskrenost je minsko polje današnjeg vremena. Nagaziš na samoga sebe. Srećom, svaki potrošen čovjek zna za dobrobiti rizika. Ionako je sve izgubio, nema više straha. Zaći ću iza te table s lubanjom.

- Ponekad se osjećam kao Pale sam na svijetu - rekao sam. Ne znam zašto su me prolazili srsi kada bih te ugledao u parku. Ni zašto sam ti prišao. Oprosti, nisam manijak. Htio sam, valjda... da vidim kako je to biti u tvom društvu.

- Dobro, Pale, kad je tako... (skrenula je pogled prema Sonji)... šta da ti kažem? Polaskana sam. A zašto skrivaš ruku? - pitala je, klizeći pogledom po Jednorukom.

- Ne skrivam. To je moj horor, on tako visi, obješenjak - rekao sam.

Shvatio sam da joj je neugodno, i da je u taj čas shvatila da sam bogalj, pa sam brzo promijenio temu:

- U svakom slučaju, drago mi je da si pristala da se upoznamo. Sretan sam zbog toga.

- A inače nisi sretan?

- Zaboravio sam kako to izgleda. Ovo me podsjeća na to.
- Živiš sam?
- Da. A ti?
- Sonja i ja. Ona lovi mačke, a ja... ja i nisam neki lovac.
- Nema se danas što ni uloviti. Sakati nam zmajevi.
- Imaš smisla za humor.
- Hvala. Ja to zovem autoironijom.
- Pa to je možda jedini vid preživljavanja.
- U pravu si, to i još neke stvari, kad imaš sreće da ih ostvariš.
- Kao na primjer?
- Pa ono, da možeš pričati s nekim o tome, i da te taj netko razumije, a ne da te osuđuje.
- A tebi mnogo sude?
- Ne. Moju presudu je donio život, ne ljudi.
- Aha... razumijem. A... što radiš inače?
- Ja? Bit ću otvoren, smišljam kako da se podnesem. Boli me. Ali se pravim da ne osjećam ništa.

Zašutjela je i prikovala pogled za čašu i tekućinu koja se u njoj zibala, utonula na nekoliko dugih sekundi u tu obojenu vodu. Jednom rukom gladila je Sonjinu glavu koja joj je bila nadohvat, dok joj je druga mirovala u krilu. Profinjene ženske ruke. Ruke nekoga tko zna brinuti, štititi. Bez nakita, bez laka. Same sebi dovoljne, ponosne, ruke koje su kao salivene stajale onome što je sada izbijalo iz njezinog pogleda.

- Znaš, Pale, zvat ću te Pale – rekla je pomalo se smiješeći – tamo gdje ja radim, dolaze svakakvi ljudi. Mnogi od njih žive u uvjerenju da ih nitko ne može razumjeti zato jer traže nešto što je prestalo postojati. Jedino što ih drži na hrpi je nada. S njima je vrlo teško razgovarati, jer je njihova nada veća od bilo koje bjelodane činjenice na ovom svijetu.

Njihova nada je ono na čemu im ponekad – možda ću se glupo izraziti – čak i zavidim. Ma čak ne ni to, divim im se. A poznajem i ljude koji uporno misle da su izgubili, da je nestalo nešto što još uvijek itekako postoji, i ti ljudi su izgubili svaku nadu da će to naći.

- A gdje radiš?

- U Institutu za nestale osobe.

Ponovno me protresla na mojoj stolici-stupu srama, ali ovaj put s razlogom. Naslućivao sam o čemu govori i bilo me, po prvi put nakon jako dugo vremena, stid što sada netko drugi vidi ono što sam si dozvolio da postanem. Ona je nastavila:

- Tužno je razgovarati s onima koji se na životu drže nadajući se da su ipak živi oni koji su najvjerojatnije mrtvi. Ta je nada ubitačna. Ali ono što je sto puta gore od toga je ne nadati se životu, a biti živ.

Skinula me do gola. Žena koju sam tako žarko želio upoznati prepoznala je mene, a da se nisam pravo ni predstavio. A opet, najiskrenije, jesam li uopće imao što za predstaviti? Ne znam je li primijetila da je suštinu mog života posljednjih godina s tih nekoliko rečenica držala u šaci. Ne znam je li bila svjesna koliko je krhko to što je imala u ruci i koliko bi se to uspješno slomilo da je samo malo jače stegnula. Ne znam to, no znam kako je između nas strujala ona neka tajna veza, tajna veza za sve nas... I ona je je osjetila, nema dvojbe, jer je ono što je potom izgovorila bilo dovoljno da shvati da ovaj razgovor, da ovaj stol za kojim sjede dvoje ljudi unutar ovoga kafića, u krilu ovoga grada, u ovoj noći, u njezinim savršeno crnim kristalima kobi, ima nekog smisla...

- A čime se bavio ranije, mislim, prije nego...? - upitala je oprezno, poštujući moj nedostatak.

- Svirao sam klavir - rekao sam.

Verbalni govor, to veličanstveno sredstvo sporazumijevanja, ustupio je tada mjesto svom neverbalnom bratu, prirodno, čak s nekim dostojanstvom. Naše su oči zaključile temu. Vani je prolazio posljednji noćni tramvaj, tramvaj zvan nova, dobra slutnja. Pored raščerečene kokoši, Sonja je spavala i sanjala neke svoje pseće, uzbudljive snove.

Ima nas silovitih; metemo, povijamo, uz obavezan gromak huk. U nama neman što sve kida napola, iako smo sami sila. A ima nas i krhkih, sedimentiranih, poput odležanih vina u muklim bačvama tišine. Tko kuša, osjeti jugo, i onu neku bolnu, a opojnu toplinu. Poslije toliko mnogo hladnoće, u neke se osobe poželimo uvući kao u rustikalne alpske brvnare. Njihov je čemer kamin u kojem pucketamo – plamsave kamikaze. Svijet iza prozora miruje. Samo vatra divlja. U njoj se najprije kreira, a potom kremira sjećanje. Prah opstaje do posljednjeg daha. Njega ništa ne može uništiti osim praha tijela i kosti. Tako živi čovjek-jugo. Okovan onime što je bilo, sluti da će sloboda stići kasno. Blaga je osoba. Bez ratobornih nastupa, ekscentričnih ispada, drame. Ona puše: ne odnosi, ali uznosi, u neki siguran zrak, ugodan let. Naučila je mjeru, ili bolje rečeno, stekla ju je, kroz raznorazne lekcije, vježbe strpljenja i skromnosti. Ja sam potpuno i nepovratno zadivljen tim umijećem. Tim slobodoumnim i mirnim bit će što bude. Pomirena, no nikada podređena. Ako i zakuca poraz – njezin je, neminovan, i ona ga prihvaća bez pogovora. Rodila se jednog proljetnog dana. Otac je majci u bolnicu donio buket crvenih ruža koji je brzo pao u zaborav. Majka se sjeća samo livade pune maslačaka koju je ugledala kroz prozor kada se probudila. Sve je bilo žuto. Branka se sjeća žutih koverti sa smeđim pečatom u kojima je stizala očeva alimentacija. I narančaste Cedevite koja bi svaki mjesec u vrijeme pristizanja žute koverta zauzela počasno mjesto u kuhinjskom elementu. Danas prezire većinu kupovnih sokova jer su kemijski škart, ali i dalje je u stanju popiti pet bokala narančaste Cedevite. Do povraćanja. Konvertiran u kovertu, otac je iz poštareve torbe uskrsavao sve dok nije napunila sedamnaest. Majka je imala svoje mišljenje o koverti koje je iznosila što u melodramatičnim traktatima, što u otrovnim lakonskim crticama. Koverta je bila i odvratno đubre i jedina njezina ljubav; njezino mjesečno pristizanje red, a sve što je do toga dovelo njoj lično učinjena nepravda. Branka je mnogo vremena provela slušajući o koverti. Nakon mnogo godina, kada one više nisu pristizale, iz ladice ormara izvadila je nekoliko svežnjeva ispražnjenih koverti. Bezbroj praznih metafora očinske figure množenih nulom. To je valjda bio red. Nakon izleta na Jahorinu u osnovnoj školi, po Brankinu najbolju prijateljicu Saru došao je njezin tata. Poljubio je Saru i pozdravio Branku. Pitao je tko će doći po nju. Kada je rekla da će pješke kući, Sarin tata je rekao da nema šanse. Upadaj! Sjedila je na stražnjem sjedalu i slušala ih. Često je planinario i vodio Saru sa sobom. Smijali su se i prisjećali kako je Sari znala upasti čitava lepinja u snijeg, kako se opekla koprivom i plakala dok su joj se mama i tata smijali, kako se prepala sjene misleći da je medvjed, pa je je onda tata iza drveta plašio, a ona

bježala, kako su se grudali, zabavljali... Kada su već bili negdje blizu Mejtaša, Sarin tata je rekao da je mama upravo napravila večeru i pitao ih da li ipak žele da prevare mamu i nešto pojedu vani. Sara je rekla da bi ona ćevape. Branka je rekla da mora kući, premda je bila gladna. Nagovorili su je, izašli iz auta i krenuli čaršijom. Putem je Sarin tata zastao da zakopča Sarin otkopčani ovratnik od jakne i zabunda je šalom. Dodirivao joj je lice i kosu krupnim rukama. Sarine su oči zvrndale okolo i negodovala jer je je tata gnjavio da se utopli, a Brankine su pratile pokrete njegovih ruku. Sara se, znajući da to može iz zafrkancije, okretala oko svoje osi. Otac je je najprije malo pustio, a onda u vrtnji spretno zaustavio i nešto višim tonom zazvao imenom. Sara se nevoljko umirila. Zahvatio je rukama njezinu dugu kosu koja se uplela s kapuljačom i šalom. Omotao šal nekoliko puta oko njezina vrata, a potom joj stavio kapuljaču na glavu. Lice joj je bilo uprljano crnom flekom jer se igrala ugljenom. Izvadio je kariranu pamučnu maramicu iz džepa, jednom rukom joj nježno umirio bradu, a drugom polaganim pokretima s obraza čistio mrlju. Gradom su lebdjele pravilne pahulje. Sara je cupkala nogama o tlo i navaljivala da krenu. Jedna joj je pala na nos.

- Ma ti si moja zločesta pahuljica! - viknuo je Sarin tata.

- Haj'mo!

Mama je je dobrano izgrdila kada je došla kući. Znala je da je trebala odmah doći, ali stoički je podnijela prodiku. Pred spavanje je još dugo mislila o Sarinom tati i njegovim snažnim rukama. Bio je kraj mjeseca, još nekoliko dana do nove koverta. Ožednjela je. Nije bilo ni Cedevite ni mlijeka. Napila se vode. Sanjala je poštara kako hoda njihovom ulicom, a iz ruke mu ispada koverta, i ostaje u snijegu koji neumoljivo pada sve dok je posve ne prekrije.

Slušajući popis namirnica koje joj je ostavila u frižideru i upute o tome kada isključiti televizor i pospremiti se na spavanje, Branka je, gušeći se u tegli Eurokrema na kauču, jednim okom gledala crtani film, a drugim majku kako se dotjeruje, obavlja teškim notama parfema i lijepi kosu lakom. Ležala je u polumraku i promatrala svoja stopala. Rastezala nožne prste. Zamišljala kosture. Razgovarala sa svojim imaginarnim prijateljem. Bucmasti, uvijek nasmijani Avdo bio je neka vrsta privatnog dobrotvora. Obećavao bi da će majka doći brzo. Ako bi katkad, češće nego rjeđe, i slagao, Branka bi mu već sutra uvečer sve oprostila – jedino je Avdo znao tako vješto mutiti granice sna i jave i plesti koprenu umirujućih laži. Sa sedam godina dobila je očuha, a nedugo potom i polubrata.

Prošlo je nekoliko godina od Brankinog upoznavanja s ocem do dva ključna trenutka: onog u kojima je shvatila kakav je on čovjek i onog u kojem je sebi nevoljko priznala da ga unatoč svemu voli. Došla mu je slomljena i nesretna, pokošena kombinacijom očajanja zbog svega što je proživjela i gladi da ga pronađe. Večeri natopljene suzama, izgrizene savješću, radosne i sjetne. Mnogo, možda i previše testova za oboje. Predbacivanja, zamjeranja, ispravljanja, potiranja pod tepih, otkrivenja, kajanja. Sve dok se razvodnjena krv nije ponovno koliko toliko zgrušala. Noćima, kada grad podlegne mrakači, ubijala je svoje duhove, to je bio njezin obračun s njima. Zapitkivala je Avdu kome da vjeruje, majci ili ocu, da li da ih odriješi svih počinjenih grijeha, jer, samo je ona imala sveto pravo da ih otpusti, da li da ih, napunjena dvjema verzijama kao tovljena guska, razumije ili osudi. Lijegala je s bremenom tuđih zastranjenja, s nečim gotovo impresivno razornim, poput bombe-kocke. I prije tridesete, znala je da će ostati roba s greškom. Trebalo se okrenuti SEBI. Nositi sve to u sebi, ne zbog njih, zbog sebe. Da bi raslo. Da bi se napuhalo. Pustilo u zrak, kao balon. Otac je naslutio gorčinu. Imao ju je i sam, stari veteran. Pustio joj je da buntovno otpuše svoju, a onda sve pokušao prikazati normalnim. Vrijeme liječi sve i slična baljezganja. Dugogodišnja se praznina pokazala kamenom spoticanja. Branka to u sebi nikada neće prelomiti. Ako je naizgled i progutala sve što je bilo, ono se zauvijek nasukalo na površinu sjećanja. Stvari neće zamijeti same od sebe. Gajila je prema njemu osobitu vrstu idolatrije, ali nikada strahopoštovanje. Autoritet je odavno bio nemoguća kategorija, a poštovati nekoga tko je jednom otišao i nikada više nije potražio svoje dijete, kosilo se s moralnim načelima koja je sama sebi propisala. Obožavala je dramatične i sentimentalne isječke koje je njihao u čaši zasićenog vina, snježne noći s kucanjem na vrata koja su mu bila zalupljena pred nosom, violine u nebesima, daljinu u pogledu... Prvo što joj je ikada poklonio bila je boca finog francuskog vina. Prokleti Ribeaupierre. Razbila joj se dok je čistila svoju podstanarsku stračaru. Isplakala je razbijeno staklo zbog toga. Isjekla rožnicu. Čekala je da joj pokloni još štogod, anticipirala njegove komadiće. Obasipao je je pričama o svom životu, sa stilom kozmopolite i mirisom sandalovine. Katkad bi joj se učinilo da u snu osjeća aromu Jakobovih kapica i kamenica koje je sam lovio i spravljaao ili da je i sama prošla svim tim dijelovima svijeta, vidjela njegovim očima; glamuroznu arhitekturu bogatih krajeva, globalne manevre i lokalne makinacije, intrigantnu glazbu i ples svih bjelosvjetskih podražaja: festival iskustvenih čudesa. Prije nego li je osvijestila, bila je zavedena. Kada je osvijestila, mozgala je nad riječima zavedeno i razvedeno. O jednome nije morala mozgati. Nje u toj priči nije

bio. Bio je to njegov život, s njegovim suprugama, njegovim odabirom i poretkom, njegovim, tako privlačnim i egzotičnim štihom, toliko egzotičnim da je sve drugo, pa i ona sama, nosilo predznak banalnog. Branka je sve njegovo sisala kao topli mliječni prst sudbine. Do povraćanja.

Kroz život se nebrojeno mnogo puta vraćala u tu sobicu. Zateći se ponovo u sobici značilo je posegnuti za pomalo bizarnim laksativom, valjalo je mnogo toga ekskretirati. Zbijena prostorija u tamno smeđoj lamperiji, jedna prastara komoda i dva kreveta. Komora za gušenje djetinjstva. Jedino što je upućivalo na znakove dječje prisutnosti bile su posteljine s infantilnim uzorcima. U kutu sobe (koja gleda na unutarne dvorište kojim se čitave dane vuku i ližu izranjavane mačke) otvoren klavir. To je Borisov klavir. Na njemu vježba kada mu se kaže. Okrenutih leđa, tako da ništa ne vidi, osim kada mu se naredi da gleda. Čumez odiše ustajalošću i nezadovoljstvom. Gotovo da je opipljiv jad. Kroz heklane zavjese tu i tamo sijevne trak mjesečine, naturalistički, kao sječivo na slobodi. Tu Boris i Branka pišu zadaće, spavaju, bude se, a ponekad i jedu kada nisu poželjni za stolom. Majka nakon takvih večeri uđe u sobicu da ih oraspoloži, da ne budu tužni. Majka je majka, one stvari u koje je sigurna uvijek dobro osjeti, a neke za koje nema dokaza, osjeti, ali ih nikada neće saznati. Za to se pobrinuo otac. Branki je, čim je dovoljno porasla, iznio svoju tezu o tome zašto ga mora zvati ocem, premda joj je očuh. Argumenti su se zasnivali uglavnom na patrijarhalnoj matrici, težnji za vladanjem i neprikosnovenom autoritetu. Boris ga je, kao njegov sin jedinac, smio zvati i tatom. I Boris i Branka umiru od straha kada zakorači unutra. U tom času razmišljaju samo o tome hoće li uciviljena vrata ostaviti odškrinuta ili će ih potpuno zatvoriti. Očiju uprtih u očeve debele kratke prste koji zahvaćaju kvaku, broje sekunde do nove epizode užasa. Boris tada ustaje, i ne čekajući znak ni slovo, počinje svirati. Vedra ili ne, melodija redovito ispuni prostor specifičnim užasom, jer je ona paravan za ono što će se tek dogoditi. Otac sjeda na Borisov krevet i zapovijeda Branki da skine gornji dio odjeće. Već dobro uhodani, i Boris i Branka istovremeno padaju u ponor. On griješi, prsti ne sviraju ono što nalažu note, a Branki se niz grudi koje su tek počele zadobivati ženske dimenzije slijeva potok suza. Otac kratko, ali sablasno strogo prekori Borisa koji se sada mora jače potruditi. Njegovo sitno ukočeno tijelo savija se u spazmu, forte, tuče tipke, volio bi da je gluh, da ne čuje kada otac naređuje sestri da skine sve sa sebe, da ne osjeća dramu njezinih jecaja, Boris bi volio da ga ubije, samo da Branka više ne pati. Kada ne smije gledati, nije mu lakše nego kada mora. U oba slučaja osjeća propadanje, pomračenje, guste nanose muke s kojom se bori u sebi, jer je dijete, jer ne razumije, potiskuje. Zašto je otac sretan i glas mu podrhtava kada sestru prisili da dodiruje svoje međunožje? A ona plače i tiho preklinje nemoj, molim te... Kada je sve gotovo, i posljednja melodija straha utihne, Branka i Boris ne razgovaraju o tome. Jednostavno svatko u svojoj postelji natapa jastuk suzama. Narednih

nekoliko dana su mirni, otac vrata sobice otvara i zatvara otprilike svakih desetak dana. Sutra uvečer će možda i oni smjeti večerati za stolom u kuhinji. Majka će ispeći meso i krumpire, narezati salatu i na stol staviti četiri čaše i bokal narančaste Cedevite. Dok će prinositi čašu tankim modričastim usnicama, Branka će, s mučnom težinom u utrobi, promatrati oca-monstruma kako pije Cedevitu koju mama kupuje od novca iz koverta oca kojeg nema. Do povraćanja.

Sloboda će stići kasno, ako će uopće ikada stići. Tako je razmišljala kada je sa sedamnaest pobjegla od kuće. Neće je osloboditi ni otac, ni bijeg, ni vrijeme ni amnezija bilo koje vrste. Možda se tek u rijetkim časovima nečega što nalikuje na iskrenost i nesebično davanje, tek kasnije, kada im oprosti, malko, jedvice oslobodi prošlosti. Neka zapuše i jugo, neka pomisli na bol. Zbog nje je zakinuta, ali plemenita. U dosluhu sa samom sobom. Više je nitko ne može prevariti. Ni zavodljivi pandani njezinom pravom ocu, ni oni poremećeni kao očuh, ni žene poput njezine majke, dobre, a nesretne, uvijek spremne srljati u vlastitu propast, ni begovi ni cicije, ni nejač ni sila, nitko više nije dostojan njezine želje i pažnje, sve će nas, o mila moja, potrti nešto neusporedivo jače od nas. Svaka Cedevita bit će gorka upravo zato da bi joj izmamila osmijeh. Samo pravi zmajevi najzad spoznaju da i vrijeme riganja jednom prođe.

Iz teških surovih vidova patnje izlazi se čestitiji. To je izvjesna naknada. Ona je uvijek, baš uvijek slaba utjeha, ali je ujedno i jedina pa joj se na kraju predaš. Ništa mi nije rekla što nisam sam predosjetio. Zima je toplija uz nju. Dolazi na čaj, razgovor, uz osmijeh, s povjerenjem. NESTALA OSOBA je ona osoba koju je ubio „pokušaj čovjeka”. Nestala osoba je ostavljena osoba. Ostavljena na razne načine. Šarolika je ponuda. Jednom davno ostavljena, vječno strepi. Strepnja je prokletstvo osobe koja se nikada neće opustiti. Grč je stanje svijesti. Kiša je sveprisutna i svemoguća, redovito joj se pripisuje metaforička vrijednost. Grč, kiša i bol, jeziva nezajažljiva bol. Patnja biva dodijeljena najjačima. Oni zauzvrat nekoj nedovoljno istraženoj hijerarhiji padaju, propadaju u sebe, do svog dna; zbog poniženja, a radi testiranja granica, NESTAJU. Kada dotaknu dno i osjete ga cijelim svojim bićem, vraćaju se, potreseni, ponovno gore, u svilene zablude koje svijet naziva oporavcima. No već s prvim ostavljanjem, oni su ipak, nepovratno, nestali. Nije dugo trajalo, brzo sam shvatio zašto, kada je potpuni neznanac upita gdje i što radi, kao odgovor koristi priču s institutom za nestale osobe. Tako joj se dopada. Odgovara joj. Tako se osjeća. Ta je priča, originalna i nesvakidašnja, njezina obrana od iskustva, koliko se uopće možeš braniti od njega. Ona u neku ruku zbilja i radi to. U potrazi je za drugim nestalim osobama. Tako je mene pronašla. Sve nestale osobe obilježene su potragom kao stigmom. Ovo je savršeno vrijeme za to; doba ranjavanja, infernalnih manipulacija, svirepih izdaja. Rujemo u nastojanju da pronađemo istinu koja nam je uskraćena, po čitavoj zemlji, potrošeni iscrpljujućim putovanjima, nikada ne prestajemo njušiti, kopati. Istina nije tartuf! Jedino što joj je zajedničko s tom gljivom je to da je skupo platiš. Za vrijeme dok nam izmiče, tražimo i boga. Molimo ga za pomoć premda se njime ne bavimo kada imamo moć. Boga niotkuda. Umjesto, bol. Srce je utičnica u koju smo ih pustili, pokušaje ljudi, ubojice. Uključivali su se i potom isključivali. A onda bi nastao gust mrak kojemu više nije trebalo svjetlo. Po mraku je teško tragati. Sve izgleda kao Begov Han noću, na putu za Sarajevo, iz perspektive oka koje gleda kroz prozor autobusa. Mokro, vodeno, muljevito, mopasanovsko. Preostavljeno. Izostavljeno. U mraku se gdjekad stvori dimnjačar – poželimo. Iziđe dupla duga sred ogorčenog neba. Iziđu nam na oči samo suze. Ništa se više ne vidi. Bol izigrava Boga. U konačnici i postane on. Tvoj Gospodar.

S balkona je ozbiljno i koncentrirano nešto promatrala. Nešto je je, dolje na ulici, posve zarobilo. I inače bi se, primijetio sam, često tako pogledom prikovala za određene stvari, osobe ili događanja. Tada mi bila najzanimljivija. Odsutno-prisutna i beskrajno predana. Ja bih glavu razbijao pitajući se o čemu tada misli. Približio sam se da vidim o čemu se radi ovaj put. U dječjem parku, jedan je *corvus cornix* veličine *gallusa* jeo mrtvo tijelo *columba*. *Columba* je vjerojatno zaklao crni *felix* koji vrijeme katkad krati u parku. *Corvus* se s *columbovim* lešom snalazio vrlo spretno. Jedan tren bi mu, oslanjajući se na njega jednom svojom crnom nogom, čupao perje, a već drugi zašiljenim kljunom izvlačio krvavo meso. Potom bi ga, očerupanog i dopola pojedenog, iz samo njemu znanih razloga, zahvatio kljunom i vukao po lokvama parka, sve bliže klackalici. Pa nastavio kljucati. S vremena na vrijeme podigao bi kljun da provjeri vrebaju li kakva opasnost. Oko pješčanika se vrzmala još nekolicina *columbove* subraće. U miru ptičjem. Držala se objema rukama za balkonsku ogradu. Čvrsto, primjetnom silinom. Kao za neku nevidljivu nit opstanka. Kao da. Da osjeti, prisjeti se, možda, ona zna, ja slutim da znam. Sve o njezinoj potrazi je transparentno, jer boli. Njezine su ruke bazilika u kojoj svetkujem bol. Gledam u njih kao u sunce, dok ne oslijepim. One su svjedočanstvo pravičnoga, nijema glazba njezine nutrine. Stari poklonik glazbe kakav jesam, volio bih da ih mogu poslušati. Zamišljam da umjesto ledene željezne ograde uzima moje ruke, ne znam ni sam mislim li na one nekadašnje ruke, ili na ove novostare, defektne i neupotrebljive, nije ni važno, ruke pamte osjećaj. Drži ih dugo i predano, baš kao što prati prizor u kojem živo jede mrtvo. Miluje ih. Svira. Postoji samo to. Ljubav. Poštenje. Posljednje nestajanje. Kada dugo nestaješ, umnogostručuješ umor.

I u početku i na kraju puta bijaše gnijezdo, šator, kukuljica, implozija, rov
I to jebeno djetinjstvo
I šablona, matrica, kako li to zovu
I strah
Stravičan, bezuman strah, strah roditelj, strah od roditelja, strah zbog roditelja
Roditelj redatelj
Red straha red ponavljanja
Redovito rađanje isponova
Za to treba snage, za to treba biti Bog
Za to treba biti sâm kao Pas

Kratak pregled raspadanja
Pseća kob, crni njezini kristali
Smrvljeni
Do u KRHOTINE

I uvijek kada misli da više ne može, ispostavi se suprotno. Može. Mora. Što se mora ponovno, još je bezbroj puta teže. I svaki puta vjeruje. Gospodar je dobar. Daje. Vjernicima svojim, ovčicama i mrtvim golubovima, dijeli njihove ostatke onima kojima je potrebno da jedu, dok ih ne pokosi pretilost. Dok jedan jede, drugi skapava. To su ti famozni zakoni. Toliko je bila gladna, da sama više ne osjeća potrebu za hranom. Svoje vitamine i minerale crpi iz vlastitih krhotina, to nisu uobičajene nutritivne vrijednosti. Tu se sve broje puta sto. Toliko joj je godina. Izravna posljedica nestajanja je automatska starost. Čelo je bogato nabrano fiktivnim godovima, njezino je lice nepodložno vremenu; tek iznutra, na onom dnu sebe na kojem bi se tako često zatekla, moglo se otkriti stvarno stanje. Moglo, ali nije nužno moralo. Bio sam sretan što je tu. I to je bilo sve.

Budi tu. Budi tu i ne idi. Nemoj odlaziti ako si došao. Ostani, čuvaj. Što god bilo. Ili će biti. A hoće, sve što treba. Ti ipak nemoj ići. Nadiđi. Ako odeš, nisi nikada ni bio. Govoriti da jesi, osjećaš i voliš, a potom otići znači da nikada nisi, nisi osjećao i nisi volio. Ti si, dakle, lažljivac. To je izdaja. Izdaja je kraj igre. Nikada nismo voljeli igre. Tebe jesmo. I sada te volimo, i zbog tebe nam je teško. Jer nisi tu. Mi volimo BUDI TU jer smo mi uvijek, i bezrezervno tu. Jer smo to očekivali i od tebe. Nismo to čak ni očekivali, ne na način da te uvjetujemo ili ti ograničavamo slobodu, nego smo u to vjerovali jer smo mislili da si pošten. Mi smo prema tebi bili poštteni. Ne vrijede tvoje riječi. Djela si pak imao dok ti je odgovaralo, a kada ih više nisi imao, onda si iznevjerio jedno jedino djelo za kojim smo od tebe vapili. Da ostaneš. Ne ostavljaš. Ne odlaziš. Budeš. Tu. *Tu* je dobroćudno mjesto. Mjesta su varljiva. Ovdje je dobro. Ti ne cijeniš kada ti je dobro. Odlaziš bez objašnjenja, riječi, lažljiv, zasićen, prepun. Ostavljaš prazninu koja te nekoć i sama ispunjena, punila. Nadjeven kao ćurka. Uzevši sve što si mogao, izuzimaš se. (Iz)uzimatelj. Odnositelj. Uklanjatelj. Biti tu. Biti iznad prizemnosti, govorancija, preokreta, pojavnosti. Iznad ne znači svisoka. Iznad je sigurnost, unatoč svemu. U njoj smo jaki. Poput vode. Ona zna kako. A kako ćemo biti ako odeš? Nemoj nas napuštati. Mi te, u svim tvojim oblicima, mirisima, aktima, u svakom tvom slučaju neizmjerljivo volimo. Znaš li što znači *voljeti*? To ne znači. Značaj je obilježje opisivog.

Decembar je. Mjesec završavanja. Godišnje aktivnosti ne pronalaze svoje mjesto u ladici. Nikada ne znaš što sve iz njih možeš izvući. Umjesto toga, borim se da se prisjetim koja je uopće godina. I zašto je to uopće bitno? Zaspala je na kauču. Osjećam mir. Volim tu ženu. Volim to što postoji, uz mene, ne zbog mene. Spokojno supostojanje naša dva bića učinilo me vjernikom. Njezina otmjena tuga zbog koje je s vremenom naučila biti pomirena s tokovima života, izvire iz svake njezine pore. Bezbroj vrela u jednoj osobi rađa vodu. Silu. To me zadivljuje, a odavno se ničemu nisam divio. Nije imala ni lak ni sretan život. Nemam iluzija o tome da je usrećim, tj. ne želim ni da to pomisli. Bio bih pretenciozan kada bih to nekome obećavao. Obećanja su za ljude koji mnogo očekuju. Zadrijema katkad tako, uvečer kada navrati, a i vrijeme je pospano samo po sebi. Jednom prilikom je usred sna, bunovno pridigla glavu i snenim, jedva čujnim glasom prošaptala: *Pokrij me*. Dohvatio sam deku i pustio srce razlomljeno u sitne komade da se rasprši na putovanje u nepoznato. Stegnulo me. Knedla je otežala vrelinom. Budi tu. Nemoj nikada ići. Ja se nadam. Konačno se opet NADAM, krišom i pomalo u strahu, ali oživio sam. Nestanimo u toj nadi. Bez straha. Između premisa.

BRODYAGA

Po dikim stepyam Zabaikalya,
Gde zoloto royut v gorakh,
Brodyaga, sudbu proklinaya,
Tashilsya s sumoi na plechakh.

Idyot on gustoyu taigoyu,
Gde ptashki odni lish poyut,
Kotel ego sboku trevozhit,
Sukhie koty nogi byut

Na niom rubashonka khudaya,
I monzhestvo rasnykh zaplat,
Shapchonka na nem arestsanta
I seryi tyuremnyi khalat.

Bezhal iz tyurmy tyomnoi nochyu,
V tyurme on za pravdu stradal.
Idti dalshe net uzhe mochi –
Pred nim rasstilalsya Baikal.

Brodyaga k Baikalu podkhodit,
Rybatzkuyu lodky beryot
I grustnuyu pesnyu zavodit
Pro Rodinu chto-to poyot.

„Ostavil zhenu moloduyu
I malykh ostavil detei,
Teper ya idu naudachu,
Bog znayet, uvizhus li s nei!”

Brodyaga Baikal pereyekhal,
Navstrechu – rodimaya mat.
„Akh, zdravstvuy, akh zdravstvuy, mamasha,
Zdorov li otets moi i brat?”

„Otets tvoi davno uzh v mogile
Zemlioyu syroyu lezhit
A brat tvoi davno uzh v Sibiri,
Davno kandalami gremit”.

„Poidyom zhe, poidyom, moi synochek
Poidyom zhe kuren nash rodnoi
Zhena tam po muzhu skuchayet,
Plachut detishki gurboi.”[1]

[1] Divljim stepama Zabajkalja / Gdje zlato traže u planini / Skitnica sudbu svoju proklinje / S rancem na plećima luta // Kroz gustu tajgu ide / Gdje tek ptice pjevaju / S boka mu se klati kotao / Suhe mu čizme biju noge // Na njemu je košulja poderana / Mnoštvo zakrpa raznih / Kapa zatvorenička / I sivi zatvorski ogrtač // Iz zatvora je pobjegao jedne mračne noći / Tamo je branio istinu, / Ali dalje nije imao snage / Pred njim se prostro Bajkal // Prilazi jezeru / Pa se uspne u ribarev čamac / Tužnu pjesmu započinje / O Domovini svojoj // „Ostavih ženu mladu / I malu djecu svoju / Sad lutam besciljno / Bog zna hoću li je opet sresti” // Prijede Bajkal / Kad ususret mu eno majke / „Ah zdravo, ah zdravo majčice / Jesu li mi otac i brat dobro?” // „Otac ti je već dugo mrtav / U vlažnoj zemlji počiva / Brat ti kaznu služi u Sibiru / Odavno okovima zvekeće // Pođimo, pođimo sine moj / Našoj rodnoj kući / Ženi svojoj nedostaješ / I plače hrpa dječice” //

Lutanja, brojna, iskričava i sjetna, ćudljiva i bez objašnjenja. Odiseje, bezumne, no uvijek itekako neophodne. Noću, kroz oniričke kuloare, danju, evocirajući nokturno. Uvijek sâm, uz poneki zvuk, kao elementarni osjet, tek potom sve ostale senzacije. Čujem često govore o otuđenosti modernog čovjeka. To je valjda to. A ako nije, svejedno je što je. Ponavlja se, ionako, ustrajno i kao da bi nešto trebalo značiti. Semiotika beznačajnog i obeznanjenog. U zraku u sobi uvijek nešto stanovito krcka, pomjera se, kola i vapi za tumačenjem. Napolju također, nerijetko stavljam čepiće u uši. Sumorna višeglasja. Ne kao ona Semejskih pojaca u dalekom i nepreglednom Zabajkalju. Nikad nisam čuo ljepše polifone religijske napjeve. Danas se u katoličkom svijetu obilježava bitna svetkovina. Sve je u tom znaku. Čak je i horoskop božićni. Za ovakve kao ja kažu da smo djeca iz mješovitog braka. Miješana marmelada. Majka je cijeli svoj život, povodom rođendana, Bajrama, Božića, pa čak i karmina pravila moj omiljeni kolač, jednostavnu pitu s nadjevom od miješane marmelade i još nekih plodova, pretpostavljam arašida (ali tu su moji nepci već upadali u slatko bezumlje). Čak je i u ratu miješana marmelada nadživjela sve zalihe hrane koje smo imali. Sve je to meni izmiješano. I baklave i svinjeće pečenke, i somuni i francuske salate, kurbandi, ezani, jelke i polnoćke. I ne znam koji sam, ni čiji bih trebao biti. To ne želim nikada znati, niti imam potrebu za klasificiranjem. No čim uključim televizor, i ako se usudim pročitati neke novine, sve urla – dijeljenje. Kad ne može seoba, onda mora dioba naroda. Udijelio sam danas trudnoj prosjakinji dvije marke. Valjda je to neki zekat. Sadaka, šta li. Kad sam bio klinac, svakog Božića teglio sam borovo drveće baki i djedu u kuću da ga i oni okite, da i njima svijetli. Ne znam zašto sam tako uporno inzistirao na tome, toliko da nisam dopuštao ni raspravu o tome. Oni sami, penzionirani i u iščekivanju treće dobi, nisu držali do toga. Svakoga Badnjaka pojavio bih se na njihovim vratima s drvce i kolačima koje bi mama ispekla. I uvijek isti scenarij. Baka bi se široko osmjehnula i zagrlila me, a djed bi progundao kako je deblo pri dnu preširoko za onaj stalak koji sad k svemu treba još i iščupati odnekud iz špajze. Ja bih se onda velikodušno ponudio da stalak čupam s njim (isti se uvijek nalazio uredno spremljenim na prvoj polici špajze, tamo gdje ga ne treba uopće mukotrpno čupati), a onda bi djed uzeo sjekiru čiju je napola raspuknutu dršku oblijepio izolir trakom i vješto obario deblo koje bi potom saliveno skliznulo u stalak. Njihovi ukrasi za jelku su se s godinama polupali i izlizali, pa bi baka onda uzela orahe koje bismo bušili i vješali o grane. Naranče bi prerezala na tanke ploške i stavila ih sušiti na termo-peć, a kada bi se stvrdnule, kroz njih bi provlačila konac koji bi ovjesila oko ostalih grana. To je bio ritual bez kojeg

nisam mogao. Volio sam ih mnogo i želio da i oni *imaju Božić*. Te godine kada mi je otac rekao da im nipošto ne smijem donositi nikakav bor jer *ne zaslužuju ništa*, prolio sam kantu suza. Tada nisam mogao ni pojmiti zašto mi otac brani da ih posjetim, niti zamisliti koliku nepravdu su ti stari, a moji, čangrizavi i konzervativni, a tako silno moji, bezumni i nepošteni, a nadasve moji baka i djed svojim riječima nanijeli mojoj majci. Tako sam prvi put osjetio da postoje razlike između *muslimana* i *katolika*. Večeras smo se okupili ovdje, nas troje i pas. Kada bi sada došao popisivač, mi bismo bili Bosanci i Hercegovci i jedan, ovdje u državi nam začet, bosansko-hercegovački pas. Kada bi nas popisivač upitao koja smo pasmina, mi bismo bili musliman, katolkinja, miješani i retriever. Jer to su pseća posla. A po vjeroispovijesti, grješnik sve do jednog; čak je i Sonja danas okrutno izgrizla moju cipelu. Branka i Ferid su donijeli jelku. Kad sam ih vidio na vratima, uhvatio sam se kako pizdim jer ne znam u što da je umetnemo da stoji. Poput kakvog čangrizavog dede, mog dede. A onda sam osjetio miris tog drveta koji me poveo na daleka lutanja, toliko daleka, skroz do Zabajkalja, kojim skita istinoljubiv zatvorenik. Kako bijedno zazvuči ovaj *naš* Balkan u usporedbi s ruskim dalekim istokom. A nešto se slično pocijepa unutra u grudima kad zapjevaju njihove žene i muškarci tu pjesmu lutanja. Nešto slavensko, mekano, tužno i dostojanstveno. I ja opet ne znam koji sam, koji bi bio, u kome, čemu se prepoznao. Navodno se Isus svake godine rađa tog određenog datuma. I zvone zvona. Ne znam je li se i u ratu rađao, ma zasigurno jest, ali sam ja bio zaokupljen drugim stvarima. Sijevalo je, hukalo, padale granate i zvončići koji nisu zvonili. Nije bilo jelke, sve smo naložili. Sonja je prekrizila šape i budno motri proceduru kićenja. Branka je nazvala Borisa u Švedsku. Rekao sam joj da ga puno pozdravi od njegova nekadašnjeg nastavnika klavira. Ferid se muči s vrhom. Najviša grana je pretanka, a donji dio modrog vrha sa srebrnim pahuljama preširok. Uzmuvao se, traži rješenje. Konačno ugura komad kartona u vrh zajedno s granom i instalira simetriju. Jelkom uglavnom dominiraju plavičasto-bijeli tonovi. Vidjet ćemo koje su lampice odabrali. Kakva će nas svjetlost obasjati večeras. Branka puni Sonjinu zdjelu obilnim Royal Canin objedom. Baka je znala reći: „Kad je bal, nek’ je maskenbal!” Sonja trči. Pustio sam pjesmu, onakvu kakva se pravila 1950., Bing Crosby i Carole Richards „Silver Bells”.

And on every street corner you hear silver bells... silver bells...

U sobi je toplo. Sada nema krckanja i znakovi su se staložili u svom nestašnom gibanju. Osjećam da ovako mora biti, da je ovo ispravno. Na trenutak su mi na pamet pali neki ljudi, moja sestra, tamo u Zagrebu, slavi li Božić ili je tek izišla na piće... Brzo se smjenjuju misli. Važni smo mi. I Sonja je važna. Ona je pravi pravcati pas. Rukuje se sa mnom. Pruža mi svoju dlakavu šapu i gleda me. To je sasvim dovoljno za razumijevanje dvije različite

pasmine. Vrijeme je da sa zida skinem Goyinog *Psa*. On je iz vremena kada sam se poistovjećivao, sažalijevao. Sonja je iz vremena pomirenih, i ovdje je, živa. Ferid je iz vremena snalažljivih, nepokolebljivih, upravo pali cigaretu na ploču od šporeta, jer ne može naći upaljač. Muzika je njujorška, lutanja daleka, po stepama i tajgama, Božić – jednostavan, ako hoćemo – naš. Branka pravi večeru. Radi to tako jednostavno, bez mnogo priče, s nekim osmijehom koji dolazi iz unutarnjeg zadovoljstva, iz nepatvorene i istinske želje da nam ugodí. Zovem je da uključimo lampice. Na čajna *prodakšn* kutiji kupljenoj na Ferhadiji piše *gold*. Palimo ih, i one su, naravno, *green*. Tako je to. Pomalo kao kad Forrest Gump citira svoju mamu: „*Life is like a box of chocolate, you never know what you gonna get.*” *Run*, Sonja, *run!* Ferid ti je na drugi kraj sobe bacio novu sočnu kost! Branka će otvoriti vino, ja ću natočiti. Kad odložim čašu na stol, staklom će poigravati bljeskovi kineskih lampica, u pravilnim intervalima, titrat će, pa malo duže svijetliti, pa u jednostavnim i složenim mjerama, pa u *fade out*... Branka će zaplakati. Nećemo je pitati zašto. Ferid će izmisliti da ide u stan po cigarete samo da nas ostavi nasamo, a ja ću je zagrliti, šutke. Kad se Ferid vrati, sve će opet biti u redu. Ona će prileći na kauč, a on i ja ćemo popiti još po čašu, a možda nešto i zapjevati. Vani neće padati snijeg. To su božićne varke. To nam neće smetati. Ionako kad u ovom gradu krene padati, ne zna stati. Moj će dobar drug popiti još jednu previše, reći da ga je uzelo, i otići na svoj kat, spavati, dugo, do sutradan kada ćemo se opet pozdraviti. Sve je napokon jednostavno. Sve se jednostavno mora. Odbijam vjerovati u prokletstvo sudbine. To je maloumno. Machiavelli u čuvenom *Vladaru* uspoređuje ljudsku sudbinu s nabujalom rijekom koja odnosi sve pred sobom, ali samo onda kada ljudi nisu pripremljeni. To će, tvrdi, sudba uraditi opet, ponovno će ih testirati, ovisi o njima hoće li naučiti i pružiti otpor, sagraditi brane. Možda i jest tako nekako. Moram ovladati, moram biti Vladař. Oko dva sata ujutro otključat ću sobu-tamnicu. Sjesti na stolicu. Podići prašnjavi poklopac. Promatrati crno-bijele zube. U džep spremi oblí kamen s klavijature koji ću ujutro pokloniti baš njoj. Uspraviti jednu (jedinu) ruku oko dvadesetak centimetara iznad tipaka, ostati u tom položaju upravo onoliko koliko osjećam da mi je potrebno pa progutati pljuvačku.

Zvončići, zvončići, zvone cijelu noć

I ostaju u sjećanju što nikad neće proć'...

2013.

*Ova je knjiga nastala iz sretne posvećenosti,
ali na kraju puta sreća negdje nestane.*

*Ipak, postoje razlozi da ta ista knjiga,
s razmjernim vremenskim odmakom,
bezazleno dotakne, iole zaluta
u univerzum dotične osobe;
barem kao spomen na preostalu bol.*

Maja Ručević

Rođena je 1983. u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala francuski jezik i književnost i hrvatski jezik i književnost. Radi kao novinarka i prevoditeljica s francuskog jezika.

Poeziju i prozu objavljivala je u online i tiskanim časopisima i antologijama te sudjelovala na natječajima i književnim manifestacijama u Hrvatskoj i regiji.

Roman prvijenac *Je suis Jednoruki* ušao je u polufinale nagrade T-portala, nagrade Janko Polić Kamov te u polufinale nagrade Fric. Dobitnica je dviju nagrada za poeziju za mlade pjesnike na Ratkovićevim večerima poezije, 2008. i 2009. U pripremi ima zbirku pjesama.

Članica je Društva hrvatskih književnih prevodilaca (DHKP).

Objavila: *Je suis Jednoruki* (roman, 2016).

Biblioteka Mali rakun

knjiga 65

Maja Ručević

JE SUIS JEDNORUKI

© 2022 Maja Ručević

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2022

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Tihomir Dunderović

Fotografija

George Becker / Pixabay.com

Objavljeno

21. kolovoza 2022.

ISBN 978-953-374-025-6 (HTML)

ISBN 978-953-374-026-3 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-374-027-0 (PDF)

ISBN 978-953-374-028-7 (MOBI)

Prvo izdanje

Algoritam, Zagreb, 2016.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture i medija
Republike Hrvatske.**